

LAISVĖ

Šiame numeryje:

POKALBIS SU ARVYDU JUOZAIČIU • LIETUVOS
POGRINDIS IR MOLOTOVO-RIBBENTROPO PAK-
TAS • SAJŪDŽIO IŠPAŽINIMAS • KARALIAU-
ČIAUS SRITIS IR LIETUVOS NEPRIKLAUSOMY-
BĖ • PARTIZANŲ VADO PRISIMINIMAI • AR UK-
RAINIEČIAI PAJUDĖS? • STUDIJŲ SAVAITĖS
GOTLANDE IR DAINAVOJE • POLITINĖS PADĖ-
TIES KOMENTARAI • KONKRETŲS DARBAI IR
PROJEKTAI

*Rašo: DR. KĘSTUTIS GIRNIUS, VYTAUTAS ŽUKODIS,
RIČARDAS MIKUTAVIČIUS, ALGIMANTAS GUREC-
KAS, VYTAUTAS VOLERTAS, ADOLFAS RAMA-
NAUSKAS-VANAGAS, JUOZAS KOJELIS, DR. ZENO-
NAS PRŪSAS, JUOZAS ARDYS.*

• Užprenumeruokite LAISV savo giminiams ir pažstamiems Lietuvoje, prisišdami administracijai adresus ir auk persiuntimo išlaidoms.

• Važiuodami Lietuvon paimkite su savim bent po vien žurnalo egzempliori .

• Apdovanokite LAISV žurnalu savo sve ius iš Lietuvos. Jei reik t papildom numeris , kreipkit s administratori , redaktori , ar net Draugo spaustuv ikagoje.

• Nepamirškite, kad ir ia LAISV žurnalui reikia daugiau skaitytoj , tad užprenumeruokite j savo vaikams, draugams, paž stamiems, ypa art jan i Kal d šven i progą.

D kojame už j s r pest ir aukas.

Administratorius ir redaktorius

LAISV leidžia Lietuvi Fronto
Bi uliai tris kartus per metus.

Redaktorius: Juozas Baužys.

Redakcijos talkininkas: eslovas Grin-
cevi ius.

Administratorius: Jonas Prakapas.

LAISV (TOWARD FREEDOM) -
a Lithuanian magazine of politics
and cultural life published three
times a year by Lietuvi Fronto
Bi uliai.

Editor: Juozas Baužys. Business and
circulation manager: Jonas Prakapas.

Redakcijos adresas: J. Baužys,
9124 Sandpiper Ct., Orland Park, IL
60462, USA.

Administracijos adresas: J. Prakapas,
14 Thelma Dr., Bakersfield, CA
93305, USA.

Metin prenumerata: JAV, Kanado-
je ir Australijoje — 10 JAV doleri ,
Europoje ir P. Amerikoje — 7
JAV doleriai.

Garb s prenumerata: 20 JAV
doleri .

Spausdina „Draugo“ spaustuv :
4545 W. 63rd St., Chicago, IL 60629.

TURINYS

Vedamieji	2
Šviesesnė Lietuvos viltys Puikybės prieš toleranciją	
K. Stutis Girnius — Drama tebesitęsianti (politinis komentaras)	5
Skaitytoj žodis	7
Vytautas Skuodis — Lietuvos pagrindis ir Molotovo-Ribbentropo slaptieji dokumentai	11
Riordanas Mikutavičius — Sąjūdžio išpažinimas	21
Algimantas Gureckas — Nepriklausoma Lietuva ir Karaliaučiaus sritis	29
Vytautas Volertas — Lietuva ir išeivija: konkretūs darbai ir projektai	40
Adolfas Ramanauskas-Vanagas — Partizanų gretose (ištrauka iš prisiminimų knygos)	43
Juozas Kojelis — Sugrąžinimas	47
Zenonas Pranasas — Kodėl ukrainiečiai tyliai?	50
Einame teisingu keliu (pokalbis su Arvydu Juozaičiu)	58
Baltijos kelias	63
Juozas Ardys — Išeivijos susitikimas su Lietuva (Europos lietuvi studijų savaitė)	65
Juozas Baužys — Darbinga ir pozityvi LFB savaitė Dainavoje	72
JAV vyriausybės pagerbia dr. V. Dambraus	78
Knygos ir leidiniai	79

Foninų viršelio iliustracija paimta iš Antano Miškinio knygos „Sulaužyti kryžiai“, kuri 1989 metais išleido Vagos leidykla Vilniuje. Dailininkas Romas Orentas.

Autoriaus pavardę ar slapyvardžiu pasirašyti straipsniai nebūtinai atstovauja leidėjo ar redakcijos nuomonei ir yra atviri diskusijoms • Nepakeičiant autoriaus minties, straipsniai gali būti taisomi ir tvarkomi redakcijos nuostatais • Redakcijai siunčiami laiški ir atsiliepimai pasirašomi tikrosiomis pavardėmis.

V E D A M I E J I

ŠVIESESN S LIETUVOS VILTYS

Galima tik ti ar netik ti pranašais, bet reikia sutikti, kad yra žmoniai, kurie, sekdami žmonijos istorijos raid, nuoseklius vyki pasikartojimus, savo jautria nuojauta neblogai pramato tautos ar žmonijos ateiti. Paprastai, žmonės nemgsta klausyti t, kurie nujauia pavoj, bando spiti prieš kylan i audr. Geriausiu atveju spjim pasiruošti galimai b dai atidedama rytojui. Juk taip buvo ir 1939, kai Kazys Pakštas garsiai kalbjo ir ragino rimiau pažirti gresiant pavoj m s valstybei. Jis dav ir konkre i recept, kaip galimus nuostolius sumažinti. Ar kas jo klaus? Priešingai, valdžios sluoksniuose privaiai buvo vadinamas „varjotu“, o „tauta gali bti rami“.

Oskaras Milašius, kit vadinamas dar ir mistiku, taip pat prieš Antrj pasaulini kar artimiesiems ne syk kalbjo panašiai. Jono Aisio žodžiais, kuriam teko ne syk su Milašium susitikti, Lietuvai gresia labai juoda ateitis, jos laukia tokia nelaim, kokios nebuvo per vis jos prait. Pati tauta bus prie prapulties slenksio. Tai iau Lietuva t nelaim pakels. Po to ji pasieks didel s garb s ir taut pagarbos, dvasin s didyb s, kokios neturjo nei kunigaikš i laikais, kai valstyb s ribos siek juod j j r .

Pirmoji pranašyst s dalis išsipild . Didžiojo Penktadienio tragedija vyko; dabartin pereinam j laikotarpit tekt pavadinti Didžiuoju Šeštadieniu, kada viltingai laukiame Didžiojo Sekmadienio. Jo sulauksime. Ta viltis ir tik jimas mus gaivina jau beveik penkiasdešimt met . Ja gyvena ne tik tie, kurie savo akimis mat gyv j Lietuv , bet, m s džiaugsmui, ir tie, kurie ten apie j girdjo tik iš t v ir seneli pasakojim , kai pasisl p skait draudžiamosios Lietuvos istorijos nuotrupas arba girdjo Vatikano, Washingtono ar Miuncheno radijo laidas.

Kokia bus ateities Lietuva, kuo pasireišk jos didyb , nežinom. Galimas dalykas, kad m s tauta iškils ir švies kaip viena kult ringiausi , k rybingiausi ir humaniškiešiai taut . Kanios, ašaros, kraujas negali bti be prasm s ir naudos. „Visa, kas pasauly didelio, ateina pro kan ios vartus“, pasak Adomas Jakštas.

M s viltis, džiaugsmas ir pasididžiavimas yra ten, Lietuvoje, išaugusia nauja generacija, jaunimu. Visur matome juos pirmosiose eil se, j daugiausia šimtat kstantin se miniose, skaitom spaudoje, girdim j pareiškimus, proting dr s . Jokios spaliuk , pionieri stovyklos ar raudoni kaklaraišiai neišrov iš j lietuviškos širdies, nepavert j sovietiniais robotais. Tokie ir i partij stoj nepasikeit , daug j išliko konradais valenrodais. Tod l nedera ten dirban ius, veikian ius skirstyti pagal partijos bilietus. Žinoma, yra ir išim i , yra karjerist . J buvo ir bus visur. Bet tas išimtis gyvenimas išsijos.

Dar kas mums teikia džiaugsmo ir pasitikėjimo, kad dabartiniai nepriklausomybės judėjimo iniciatoriai, vadai, ideologai elgiasi šaltai, apgalvotai, išmintingai. Žino rib ir viską daro, kad nepabudint žvėries, nepertempt. Vokiečių spaudoje paminėjo, skandinavai pakartojo, kad Pabaltijo tautų revoliucija skirtinga nuo vis žinomų revoliucijų — tai dainuojanti revoliucija. Be šio, smurto, lang daužymo, bomb. Pabaltiečiai kaip tik verti pasididžiavimo, kaip pripažįsta ir pasaulis. Tik nereikia užmiršti, kad tenai kai kam tai nepatinka, ir gali atsirasti toki, kurie bandys tą kultūringą revoliuciją kompromituoti. Bet tokius nesunku iššifruoti.

Atviras džiaugsmas tik kiek pritemdo, kad dar yra pas mus taringas ir nuo seno sikalusis galv, kad tik jie teisūs ir be nuodėmės, o iš tenai atvyk daugiau ar mažiau yra „sutepti“, kad tai Maskvos rankis mūsų budrumui susilpninti. Atvyk tai pastebi, ir jį neramina, kad išėivija nėra vieninga, kad vieni stengiasi Lietuvai padėti, kiti laikosi nuošaliai arba trukdo. Jie nekalbama apie komunistuojančius, bet apie tuos, kurie save laiko didžiausiais patriotais. Jie pastebi, kad net kai kurie dvasininkai, užuot reikal geriau suprat, sąj nepasitikėjim. Gerai, kad toki galvoji yra tik nežymi mažuma. Svečiai iš Lietuvos tik viliu apsidžiaugia, kad mūsų dauguma vertina tenai dirbančius, rizikuojančius, pasiaukojančius.

Mes kartu su jais gyvename viltimis, džiaugiamės tuo, kas pasiekta ir turim visom išgalim jiems talkininkauti, padėti greičiau susilaukti tikrai laisvos Lietuvos.

(.g.)

PUIKYB PRIEŠ TOLERANCIJ

Lietuvos persitvarkymo sąjūdžio informacinio biuletenio „Atgimimas“ 1989 liepos 7 dienos numeryje buvo išspausdintas literatūros kritiko Alberto Zalatoriaus pokalbis su keliais Santaros-Šviesos atstovais. Kai kurios šiame pokalbyje pareikštos mintys skatina bent trumpai dėl jų pasisakyti.

Violeta Kelertienė, Lituanistikos katedros Illinois universitete profesorė, atsakydama vien pokalbio vadovo klausimui, teigia: „Mes, liberalūs sparnas, visada didžiavomės, kad esame idėjū šaltinis. Kiti tegu renka pinigus, parpinina popieriaus Šapokos „Istorijai“ ir t.t. Jie tai geriau sugeba, mums tai ne tiek domu. Mes generuosime idėjus, padėsime sudaryti planus, nubrėšime kontūrus...“

Atkreiptinas dėmesys, kad istorijos žodis yra išskirtas kabutėmis. Matyti, kad to gero projekto idėja nebuvo „generuota liberali idėja židinyje“. Toji kai kuri Santaros-Šviesos vadov nepakenčiamai ir net niekinama Lietuvių Bendruomenė ir pačios istorijos perspausdinimo idėja iškl, ir tam reikalui pinigų rinko, ir spausdinimu pasirūpino. Tai pagirtinas veiklumas, nes kiek gi reiškia idėjū iškelti, bet jos nevykdyti? Tai tušti žodžiai, ir tuo didžiūotis nėra pagrindo.

Tuo metu, kai Santara-Šviesos buvo „atsisukusi veidu Lietuvai“ ir ten važinėjodami netrukdoma ir nepersekiojama, Lietuvos Katalikų Bažnyčios kronikos ir

Lietuvos laisvės lygos darbuotojų didelė grupė, vyrų bei moterų, sėdėjo Gulago koncentracijos stovyklose, kalėjimuose bei psichiatrinėse ligoninėse ne tik už idėjas, bet ir už konkrečius darbus. O jie drįs ir asmeninai auką pagerbdami, kokių didelių našų Amerikoje met metais reiškė ir tebesireiškia Lietuvių katalikų religinį šalpa ir Lietuvių informacijos centras. Lietuvos kovotojų už žmogaus teises aukos ir išėivijos idėjų ir darbo židiniai aktyvi, ne vien žodiniai, parama buvo tos pagrindinis kibirkštys, kurios pasiekė ir žiebė tautos sąžinį. Santaros-Šviesos atstovai tikrai nebuvo paslankūs prieš tos drąsios ir rizikingos iniciatyvos prisidėti, tad sau ir prioritetą toje srityje neturėt stengtis savintis... Gražiau būtų tuos neginėjamus faktus pripažinti ir nevengti juos paminėti. Tas tikrai Lietuvos persitvarkymo sąjūdžio reikšmę nemažinti.

Pokalbio metu Albertas Zalatorius iškl Vytauto Kavolio jam savo laiške rašytą abejon dėl pagrindo Lietuvoje Bernard Brazdžionį lyginti su Basanavičium. Pirmiausia reikia nepamiršti, kad mūsų mielas Brazdžionis savo poetiniu žodžiu lemtingais laikais praskaidrindavo mūsų tautos kankinėjimo dienas Gulage. Tad kodėl reikėtų priekaištauti tautai, kuri pagrįstai laiko Bernard Brazdžionį pavergtos bet nepalaužtos tautos dainiumi. Jo reikšmę nedera mažinti. Geriau būtų išreikšti jam padėką ir pagarbą už sugebėjimą efektyviai panaudoti savo poetinį talentą ir juo paguosti kankinėjimo širdis. Turime sutikti ir pripažinti, kad toks sugebėjimas jį pasigyventi ir poezijos žodžiais išreikšti kankinėjimo tautos jausmus yra genialus.

Tame pokalbyje taip pat buvo iškeltas V. Kavolio priekaištas ir patarimas, kad nevertėtų Lietuvoje laikyti dr. Jono Griniaus dideliu filosofu. To patarimo priešastis glūdi tame, kad kadaise dr. J. Grimus kritiškai atsiliepė dėl vienos ar poros išraiškų Antano Škėmos knygoje. Ši V. Kavolio pastaba dėl tokio „prasižengimo“ yra savotiškai keista. Atrodo, kad Santaros-Šviesos vad. didybė išsiveržė iš krantų. Būtų daug paprasčiau, neniekinant literatūros kritiko, pasakyti savo nuomonę iškilusiais klausimais.

Ne tik dabar, kai pergyvename savotiškai keistą ir kartu nuostabią sąlygą, bet turbūt ir visada mažai tautai yra daug svarbiau vystyti tarpusavio bendradarbiavimą negu puikybę paremtą segregaciją. Pasižvalgius mūsų aplinkoje, tokiam bendradarbiavimui visuomet galima rasti pozityvius židinius, veikiančius ir idėjomis, ir taisyklėmis sumanių vykdymu. Proto puikybės tolerancijos dvasios klaidingai veda ne šviesą, bet tamsą.

(a. d.)

DRAMA TEBESITESIA

Rugpjio 26 dienos Maskvos CK pareiskimas d l pad ties Pabaltijy buvo vienas griež iausi Kremliaus sp jim Pabaltijo nepriklausomyb s s j džiams. Jame nebuvo apsieita be aiški grasinim tautos gyvybingumui. Tautos reakcija buvo labai rami. Jei savo pareiskime Lietuvos kompartija dar kalb jo apie „realizm“, apie tai, kad Ribbentropo-Molotovo pakto pasmerkimas nepakei ia Lietuvos juridinio statuso, tai komjaunimo pareiskimas buvo gerokai kovingesnis. Jame nurodoma, kad TSKP CK pareiskimas destabilizuoja pad ti ir kursto tautines aistras. Rugs jo 5 S j džio seimo taryba vienbalsiai priimtame kreipimesi Lietuvos žmones aiškiai pasak , kad TSKP CK pareiskimas panašus ultimatum , po kurio gali b ti panaudota prievarta, kad jis kupinas dezinformacijos, šmeižto, jame nesidrovima paneigti visuotinai pripažint taut apsisprendimo teis . S j dis pabr ž , kad pernai prasid j procesai dabar gali b ti sustabdyti tik fizine j ga ir tik laikinai. Paprasti žmon s panašiai galvojo. Mokslo Akademijos filosofijos, sociologijos ir teis s instituto apklausa rodo, kad 93% vis Lietuvos gyventoj pritar Baltijos keliui, 82% nepritar TSKP CK pareiskimo tvirtinimui, kad es LKP nepavyko sustabdyti neigiam tendencij pertvarkos procese.

Tauta sant riai laikosi iš dalies d l to, kad TSKP CK pareiskimas n ra pir-

mutinis toks išpuolis. Vietos komunistai netolimoje praeityje jau tris kartus m gino nuslopinti arba sul tinti tautos atgimim . Pirmasis bandymas sietinas su demonstrant užpuolimu pernai rugs jo 28 d.; antrasis vyko netrukus po to — lapkri io m nes , kai S j dis griežtai protestavo prieš Lietuvos TSR Aukš iausiosios tarybos atsisakym priimti Lietuvos suverenumo deklaracij ; tre iasis sietinas su vasario m nesio „juoduju“ plenumu. Kiekvienu atveju partija sulauk ne t rezultat , kuri nor jo, kiekvienu atveju S j džio taka sustipr jo, tauta dar labiau nusikrat baim s slogu io. Iš pradži tad atrodo, kad ir Maskvos dabartiniai išpuoliai bergždi, kadangi Kremlius nesi m joki priemoni savo valiai primesti.

Ta iau šitoks optimistiškas žvilgsnis šiek tiek klaidinantis, nes Maskva n ra vienintelis veik jas šioje dramoje. Po CK grasinim suaktyv jo kai kurie lenk ir rus sluoksniai. Steigiami nauji komitetai, pavyzdžiui Taryb valdžiai Lietuvoje ginti komitetas, partini sekretori taryba, kuri sudaro atsakingi gamykl darbuotojai. Šal inink ir Vilniaus rajon deputatai nutar paskelbti savo rajonus autonominiais lenk rajonais. Daugiau kalbama apie streikus. Tautin nesantaika ir streikai — tai gana ne prasti reiškiniai Lietuvoje, bet Moldavijos ir Estijos gyventojai yra intymiai su jais susipažin .

Agitacija dėl streik prasidėjo rugpjūčio pabaigoje, jais buvo itin grasinama prieš numatomą Lietuvos TSR Aukščiausiosios tarybos sesiją rugsėjo 5.

Jedinstvo platinamuose atsišaukimuose buvo keliami reikalavimai, kurių gyvendinimas pasuktų laikrodį atgal, panaikintų daugelį pažangių statymų. Streiką pavojus kuriam laikui atsligo, bet grėsmė lieka reali. Partijos Vilniaus miesto komitetas paskelbė pareiškimą, kritikuojant pastangas rengti politinius streikus bei tuos, kuriems gina destabilizuoti padėtį. Nelauktinga, kad šios rėšios pareiškimai staiga visus nuramintų. Jau praėjo tie laikai, kai apeliavimas partiniam drausmės arba generalinio sekretoriaus nurodymu būtų davęs tolygus seržanto sakymui ir užtikrintą klusnumą. Juo labiau, kad Jedinstvo šalininkų nuomone, patys lietuviai dažnai nepaiso Kremliaus nurodymų. Ne tik vietos rusai, bet ir centro žinybos yra pasiryžusios vartoti ekonomines priemones „nepaklusniams“ pabaltiejiams sudrausminti. Centrinis Maskvos ministerijos jau dabar riboja kai kurią svarbią žaliavų tiekimą Lietuvai. Kalbama apie galimą ekonominį blokadą ir todėl reikalavimai sukurti bendrą Pabaltijo rinką.

Tautinė nesantaika kelia dar daugiau

problemas. Kuo daugiau nesantaikos, tuo darosi labiau tikimi tie, kurie aiškina, kad be stipraus centro ir tvirtos rankos negalima užtikrinti rimties ir tvarkos. Kuo daugiau reikalaujama steigti tautinius rajonus, tuo labiau sumenkinamas Lietuvos nepriklausomybės siekimas. Sukuriama regimybė, kad visą Lietuvą apima kažkokia neracionali atsiskyrimo manija ir anarchijos dvasia. Lietuva nori atsiskirti nuo Sąjungos, Vilniaus ir Šalčininkų rajonai nuo Lietuvos. Trūksta tik to, kad koks nors miesto rajonas pareikalautų autonomijos nuo miesto. Jei miesto kvartalas neturi pagrindo atsiskirti nuo miesto ir negalima perduoti rimtai traktuoti lenkų autonomijos siekimą, tai nepriklausomybės priešai gali reikalauti, kad panašiai būtų atmeti ir Lietuvos reikalavimai. Drama dar nepasibaigė, bet Maskva šitą laimėjo. Ji sugebėjo Lietuvoje sukurti panašias problemas, kurios paplitusios visoje Tarybų Sąjungoje. Sąjūdis mažiau dėmesio gali skirti nepriklausomybės atgavimui, nes turi rėpintis tautinės nesantaikos ir kio suirutės pasekmėmis. Pirmą kartą per metus viešą respublikos dienotvarkę nustato Lietuvos laisvės priešai.

1989.IX.20

K. Stutis Girnius

Skaitytojų laišku, jū mintys, nuomonės, pasisakymai dėl spausdintų straipsnių ir žvaizdžių pageidavimai redaktoriaus yra visada laukiami. Tai yra tiesioginis ryšys tarp skaitytojų ir redaktoriaus. Rašykite!

SKAITYTOJ ŽODIS

Corba iovas, KGB ir ateizmas

D koju už žurnalo „Laisv“ Nr. 105. Žurnalas man domus, ir, neži rint užimtumo, visada perskaitau nuo pirmos iki paskutin s raid s. Dažnai randu staigmen , o kartais d l žurnale iš-reikšt min i turiu savo nuomon .

Pavyzdžiui, d l Corba iovo reform . Jos prad tos tikrai ne „Vakar laisv s j gos“ takoje, kaip rašote vedamajame. Tiesiog po Stalino mirties komunist partija palaiapsniui atleidin jo vadžias, kiekvienas naujas valdovas dar žingsn pirmyn, nor damas siteikti liaudžiai, ir sitvirtinti valdžioje.

Corba iovas nebuvo išrinktas demokratinu b du. sitvirtinti valdžioje jam reik jo save parodyti dar didesniu reformatorium, žengti dar vien žingsn pirmyn. Jis ved seniai reikalaujam „glasnost“, kas atrišo bumus. Ir ia visa šalis sujudo, iš vis pusi pasigirdo reikalavimai. Sibiras pareišk , kad j dujos, kaip iš pavergtos kolonijos, pardodamos Vakar Europai, tuo metu, kai tikrieji t gamtos turt šeimininkai patys jomis negali naudotis, vargsta. Sutrašk jo Maskvos diktat ra ir kitose respublikose, pradedant Vidurine Azija, baigiant Moldavija, Kaukazu ar Ukraina.

Mums r pi Lietuva, ir iškovojimai tikrai nuostas s. Juk už trispalv , Vyt ar himn KGB veždavo Sibir ar Gulago salyn . D l KGB, tai negird jau, kad to baisaus „komiteto“ veikl kas nors b t apriboj s. Pakeit pirminink , pakalb jo, bet, kiek gird jau, kadr ne tik nesumažino, o dar prid jo. Mano nuomone, Maskva per KGB turi labai ger informacij apie vidinius Lietuvos

reikalus, pad t ir nuotaikas, ir d l to, masi spaudžiama, nusileido, net prad jo „remti“ tautin jud jim , atseit, reikia vesti teising nacionalin politik , gerbti mažas tautas, o rusams, suvažiavusiems Pabaltij, liepia prisitaisyti, išmokti kalb ir neiti konfliktus su vietiniais gyventojais. Kas su tuo nesutinka, Maskva rekomenduoja išvažiuoti. Kai kas, iš tikr j , išvažiavo atgal Rusij .

Nenor iau sutikti su profesorius Kuzmicko tvirtinimu, kad ateizmas atved hedonizm . Buvo ir laisvojoje Lietuvoje ateist , ta iau neteko gird ti, kad jie buvo pakrikusios moral s. Mano manymu, hedonizmas Taryb S jungoje kilo iš komunist išsigimimo, ideal nebuvimu. Gav neribot valdži , žinodami, es nenubaudžiami, vadovaujantys komunistai vog , pl š ir suk iavo. Na, o ištvirkavimas lydi visus nusikaltimus. Ateizmas gal jo prisid ti prie pilno išsigimimo, bet nebuvo pagrindin priežastis.

Gyd. A. Zaksien ,
Virš. Nazaretas, Izraelis.

Gera apybraiža apie prof. Žymant

Puiki ir išsami Vytauto Dambravos („Laisv“ Nr. 104 ir 105), apybraiža apie a.a. prof. Stas Žakevi i -Žymant — akademik , politik ir rezistent . Su d mesiu perskai iau, o mano mintys skriejo praeit , Vilni , kur pažintis su prof. Žymantu užsimezg , talkinant laikinof Vilniaus administracijoj, kuri prof. Stasys Žakevi ius suorganizavo ir jai vadovavo. Išvijus rusus iš Vilniaus ir prieš ateinant vokie iams, buvo skiriamai patikimi lietuviai pradinei admi-

Pasisakymai

D L POLITIN S VEIKLOS PROGRAMOS

Praeitame „Laisv“ numeryje buvo išspausdinta „Politin s veiklos išeivijoje programa atsakymui vykčius Lietuvoje“. Redakcija praš ir žurnalo skaitytojus sijungti šios programos svarstym . Šiam numeriui gavome kelet pasisakym , kuriuos ia ir spausdiname. Lauksime j daugiau.

Politin s programos klausimais

Lietuviai kaip paprastai v luoja. Lietuvoje „vykiai“ vyksta jau daugiau kaip metai, bet m s veiksniai dar. atrodo, nesutaria nuo ko prad ti veikti, tad k jau bekalb ti apie darb . Vlikas ilgai terlijosi su Klimai iu, o JAV Krašto valdyba, parinkusi kiek l š Lietuvos istorijai, lyg netur dama k veikti, ar k kit galioti, pati r pinosi „Ratilio“ koncertais. Kaip atrodo, visi užsi- m vairiausiaiis darbais, ir neb ra kam r pintis Lietuvos nepriklausomybe.

Taip veikiant ir programos projektas jau yra pasen s, nes „vykiai“ pralenk pat projekt . Nežinau, ar sugeb sime paskub ti ir patys susitvarkyti.

Vladas Palubinskas

Socialiniai ir ekonominiai klausimai

Kvietimas sijungti „Politin s veiklos išeivijoje programos“ svarstym suk l kelias mintis, kuriomis noriu pa- sidalinti.

Bendrai toks projektas yra labai b tinas ir j reikt dažnai perži r ti ir pa- pildyti. Ta iau aš pasigendu konkretes- ni plan paskubinti socialines bei eko- nomines reformas Lietuvoje ir randu jo- je per daug akcento politinei veiklai išeivijoje. Reikia prisipažinti, kad išeivijos politin veikla yra davusi labai menkus rezultatus. Politin s konferencijos, kongreso rezolucijos, vizitai Valstyb s De- partamente ir m s pa i lankstymaisi politikieriams joki stebukl neiššauk .

---

nistracijai, iki bus atstatyti ryšiai su Kaune sudaryta Lietuvos vyriausybe.

Vyt. Dambrovos straipsnyje praeities tylios draugyst s prisiminimai at- skleidžia Stasio Žymanto pasišventim ir idealizm nenuilstamoje kovoje d l Lietuvos laisv s. St. Žymanto balsas nebuvo vien tyruose šauksmas. Išeivi- joje Fronto bi iuli s j dis labai vertino St. Žymanto politines žinias bei patirt

ir j laik sau artimu bi iuliu. Los An- geles Fronto bi iuliai kiekvienais metais Politini studij savaitgaliais, miši maldose už žuvusius laisv s kovoto- jus-partizanus ir mirusius Los Angeles Fronto bi iulius, visada prisimena ir prof. St. Žymant .

Mano trumpalaik pažintis Vilniuje su prof. St. Žymantu liko atmintina. Pa- žint atnaujinau Amerikoje, atsik lus

Tik kai Lietuva pati sujudo, tai visas laisvas pasaulis staiga atkreipė dėmesį ir vėl „surado“ Lietuvą. Ir dabar ginytis išeivijoje, kad daugiau remti — Sijūdas, Laisvės Lygareikių partiją, yra nesmona. Tauta pati išspręstuos klausimus.

Kalbant apie konkrečią paramą laisvąsiekiančioms tautom, š. m. gegužės 22 d. „Newsweek“ — „Wall Street Philanthropist“ rašė apie George Sorosą. Vengras, tapęs milijonieriumi, iš savo „Quantum Fund“, bando paskubinti socialines reformas už geležinės uždangos. Prieš 5 metus Budapešte steigė „Soros Foundation“, kuri išleidžia 3.5 milijonų per metus remdama menų, bibliotekas, bažnyčias ir paskutiniu laiku nepriklausomas politines grupes, kurioms parpina kompiuterius, kopijavimo mašinas ir pašalpą. Vien tik praėjusiais metais išleido virš 1 milijono siuntiant 800 mokslininkų ir specialistų studijoms Anglijoje ir Amerikoje. Praėjusiais metais steigė panašius fondus Kinijoje ir Lenkijoje, kur remia „Solidarity“. Dabar tikisi ir Maskvoje steigti panašų 4 milijonų fondą. Jei mes, lietuviai, tokiuose asmenybių neturime, tai ar mes nors bandome prie tokių fondų prieti?

Man atrodo, kad šiuo momentu yra labai svarbu Lietuvai sukurti stiprų ir nepriklausomą ekonominį pagrindą. O

tam vykdyti reikia užsienio prekybos specialistų, gamybos organizatorių ir vedjų, kokybės, reklamos bei prekybos specialistų. Didžiausias klausimas, kaip ir kur tuos specialistus paruošti. Vienas būdas — steigti mokyklas ir vairius kursus Lietuvoje, kitas — norint išmokyti siūti užsienį. Mano siūlymas būtų kreipti visas pastangas finansavimui tokiu projektu. Sukelti stambų sumą Chicagoje Litanistinei Katedrai steigti — kiti mums ir Lietuvai duoda? Nejaugi Lietuvoje trūksta litanistų? Ar nebūtų tiksliau jos globoje plėsti stipendijų fondą tokiom studijom remti? Ką pagaliau mes užšaldyti Fondai galvoja? Kokio ženklo iš dangaus jie laukia, kad mes suaukotos aukos būtų panaudotos tik vėn su naudai? Nežiūrint kiek poski Lietuvos laisvinimo kelias pareikalaus, paruoša tokių specialistų yra gyvybinis uždavinys Lietuvai.

Po I-ojo Pasaulinio karo Amerikos lietuviai rėmė besikuriančią Lietuvą, pirko ginklus ir siuntė pašalpą. Nemanau, kad mes rinktum aukas pirkti atominės bombas, nes visuomet plunksna buvo galingesnė už kardą. O šiais laikais ir pramonė bei prekyba yra galingesnė už karą pajėgas. Geras pavyzdys yra Japonija.

Vytas Petrusis

Los Angeles. Širdyje gailėjau, kad St. Žymantas turėjo sunkiai fiziniu darbu pelnytis kasdieninį duoną. Tas jį labai slėgė. Buvo nepaprastai miela su St. Žymantu savaitgali kultūrinuose sujimuose pabuvoti. Gerai jausi St. Žymanto politinį diskusijom ir džentelmeniškumu oponentams. Tikiu, kad daugelis iš mūsų esame dėkingi Vytautui Dambravai už dėmesį, pagarbą ir išsa-

mi apybraižą šviesiam prof. Stasio Žymanto atminimui.

E. dm. Arbas

Artimieji tikslai

Drisių lietuvių perplaukimas per Atlant mažais laiveliais nurodė „Tilto“ reikalą tarp Lietuvos ir USA. Dabar kelionimis Lietuvoje rėpinasi tie, kurie

keliauja. N ra jokios „Lietuvos susieki-
mo bendrov s“, kuri r pint si visomis
kelion mis, keleiviais, pervežimu siun-
tini , daikt , ir automobili . Fronto
valdybai link iau, kad ji tapt to „Til-
to“ architektu ir atrama.

A. Vigrys

Viena kalba

28-ni leidini pavadinimai, parodyti
praeito „ L“ numerio 43 psl., atrodo,
siekia vienos kalbos žmogiškumo kryp-
tyje.

„Kalb kime kalba, kuria viens kit v l
suprasme“ — Bernardas Brazdžionis 59
psl. poetiškai pritaria kardinolo Sladke-
vi iaus pranašingiems žodžiams.

Nors išsireiškimas ne naujas, bet
šioms dienoms labai reikšmingas, nes
tartas kantriai tremt kent jusio. Duok
Dieve, kad vairi sri i „administrato-
riai“ minties išsipildymo nesusilpnin-
t .

A. Valiuškis

Išėivija — tautos garsiakalbis

Pagirtini rimto d mesio verti Nr. 105
vedamieji, gan šaltai svarst Sovietijos
ir Lietuvos vyki kaleidoskop . Z.
Pr so laiškas kelia ištis straipsni ver-
tus klausimus. D mes patraukia gal
tod l, kad ir pats esu patyr s sunkum
si lant išėivijai tapti tautos šauksmo
„garsiakalbiu“. Gaila, vienok atrodo,
jog ir jo patirtis rodo, kad laišk rašymo
„amerikie i laikraš io redakcijai“
srityje išėivijos inteligentai yra tap
apgail tinais beraš iais.

Stebina tai, kad sid jote intelektuali-
nio bailio anonimn laišk , lyg jame
tikrai b t „medžiagos tolimesniems
svarstymams“. Anonimas keistai gina
„ sib g jusias programas su baliais ir
koncertais“. Juk d l to laisv s kovos
uodas nerast vietos net snapui kišti
vietovi „kult rin s veiklos“ kalendo-

riuje. Jis giria estus už „reklam ame-
rikie i spaudoje“. Ta iau jie tur jo
išleisti tam daug pinigų tik tod l, kad,
kaip ir mes, neturi plataus ir veiksnį
remiamo laišk rašymo tinklo. Svetimo-
je spaudoje pla iai panaudojant 25^c
pašto ženklus galima atsiekti paramos
laisv s bylai daug daugiau, negu bet ko-
kiu vienu brangiai perkamu skelbimu,
kurs tuo pa iu paremia dažniausiai
mums nedraugišk spaud .

sid m tinas A. Vy io rašinys apie L.
L. Lyg . Tai suveda kr von vilnie io L.
L-as rašyto vedamojo mint — „Ideal
srityje kompromis b ti negali“ su
tuomi, kad be kompromis už nepri-
klausomyb pasisakan ius L. L. L. žmo-
nes okupanto vyriausyb pravardžiuo-
ja „ekstremist grupel mis“. Blogiau-
sia, kad prieš „ekstremistus“ propa-
gandos nuotaikos, atrodo, veikia kai k
ir išėivijoje.

Vilius Braž nas

Ar neperdaug?

Praplyšus geležinei uždangai, prasi-
d jo tarpusavio ryšiai ir bendravimas.
Dar iki nepriklausomyb s tolimas ke-
lias, o jau paramos renkame t kstan-
iais. Negaila paremti savo brol ar ses ,
bet nereikia duoti valdžiai, kuri dar
nenu m okupanto reteži ir vis dar
kontroluoja: vienus lyg kal jim
sileidžia, kitus — ne. Žinoma, daug jau
m s padaryta: paremtas istorijos išlei-
dimas, sušelpiti s j džiai ir organizaci-
jos, net ir Kult ros fondas, kuris pri-
klauso nuo Maskvos. Auk , auk ir dar
kart auk prašoma iš viso pasaulio lie-
tuvi . Bet mes daugumoje seneliai,
pensijos nedidel s, tai iš kur visiems
paimti? Negalime pamiršti juk ir sav
reikal : reikia auk ir dain švent ms,
mokykloms, vairiems fondams. Tad
pagalvokime prieš skirdami aukas.

B. Balys

Lietuvos pogrindis ir

MOLOTOVO-RIBBENTROPO SLAPTIEJI PROTOKOLAI

ISTORIN APŽVALGA

VYTAUTAS SKUODIS

Šiandien Lietuvoje turbūt nėra žmogaus, kuris nežinot kas buvo tie nelemti slaptieji protokolai, kuriuos 1939 metais Maskvoje pasirašė TSRS ir Vokietijos užsienio reikalų ministrai Molotovas bei Ribbentropas ir nuo kurių prasidėjo naujas ciklas visos tautos nelaimių, besitęsiantis jau visus pusšimt metų.

Dabar dideliu laimėjimu reikia laikyti tai, kad Sovietų Sąjungos vyriausybė jau nebeneigia fakto, kad 1939 metais jos pirmtakai ir tuometiniai Vokietijos valdovai slapto suokalbčio pasekme pasidalijo laisvus Rytų Europos kraštus, jungdami juos savo politinėms sferoms. Tačiau dabartinė TSRS valdžia ir toliau tebekartoja melą, kad Lietuva, Latvija ir Estija pašė pasiprašė būti prijungtos prie TSRS. Žiūrėnt iš šalies, tas melas dabar atrodo dar keistesnis ir kvailesnis. Juk visas pasaulis dabar žino, kad tas

„pasiprašymas“ vyko po to, kada Pabaltijo kraštus buvo vėsta daugiau kaip pus milijono Raudonosios armijos kareivių. Kaip tas „pasiprašymas“ vyko, dabar nesunku parodyti ir rodyti ir dokumentaliai.

Nežinau, kada išėivijoje buvo sužinota apie Molotovo-Ribbentropo pasirašytus slaptuosius protokolus ir susipažinta su jų turiniu. Lietuvoje iki 1975 metų apie tuos protokolus tikriausiai niekas nežinojo. Veikiant pogrindyje ir skaitant beveik visą Lietuvos pogrindžio spaudą, taip pat palaikant plačius konfidencialius ryšius, iki 1975 metų rudens man niekur neteko girdėti apie Molotovo-Ribbentropo slaptus protokolus, kurie apsprendė Lietuvos prijungimą prie TSRS jau 1939 metais.

Lietuvoje nedaug kas žinojo ir Sovietų Sąjungos ultimatumo, pareikšto Lietuvos vyriausybei 1940

birželio 14 dien , turin . Po jo paskelbimo jau sekan i dien Lietuva buvo okupuota. Vyresnieji kalb jo, kad 1939 metais, Vilniaus krašt sugr žinus Lietuvai, joje steigtos soviet karin s baz s reiš- k Lietuvos nepriklausomyb s sau- l leid : „Vilnius m s , o mes ru- s ", — kartojo žmon s sunerim .

Lietuvos pagrindžio spaudoje pirmoji užuomina apie slaptuosius protokolus pasirod 1975 met spa- lio m nes , atgaivintos „Aušros" pirmajame numeryje. Pa iu pir- muoju straipsniu, pavadintu „Tarptautiniame tribunole", buvo Jono Jurašo kalba, pasakyta 1975 spalio 17-19 dienomis Kopenhago- je vykusiame Tarptautiniame aka- demiko Sacharovo vardo apklaui- sin jime apie žmogaus teisi pažei- dimus Soviet S jungoje. Tame tribunole Jonas Jurašas pasak :

„šandien iš šitos katedros, ku- rios tiesos šauksmas, viliam s, nenutils tyruose, dera priminti, kad Lietuvos, Latvijos ir Estijos valstybingumui kapas buvo iškas- tas jau 1939 m. rugpj io 23 d., kai slapta Ribbentropo-Molotovo sutartimi buvo sudarytas suokal- bis pasidalinti tokos sferomis. Tuo pa iu buvo palaužta nepuo- limo sutartis, kuri Taryb S jun- ga pasiraš su Lietuva 1926 m. spalio 26 d. ir kuri popieriuje ga- liojo iki 1945 met ¹.

Ši žinia buvo intriguojanti, ta iau tuo metu, atrodo, Lietuvoje niekas daugiau apie t J. Jurašo pamin t susitarim nežinojo.

1976 met žiemos pabaigoje, o gal jau prasid jus pavasariui, mano

rankas pateko skubiai ranka parašy- tas ir gerokai aprintas keli pusla- pi tekstas, kurio turinys man pa- dar tok sp d, tarytum iš giedro dangaus b t trenk s perk nas. Tai buvo visi trys Soviet S jungos ir Vokietijos slapto suokalbio doku- ment tekstai: 1939 rugpj io 23, rugs jo 28 ir 1941 sausio 10 protokol nuorašai. Tiesiog buvo sunku patik ti, kad Stalinas ir Hit- leris d l laisvos Lietuvos der josi kaip turguje ir pagaliau dal Suval- kijos iš Hitlerio atpirko už 7 su puse milijono aukso doleri , kai tuo tar- pu 1867 metais Amerika iš Rusijos caro nupirko vis Aliask , kuri Amerikai atsi jo 300 t kstan i do- leri pigiau.

Kadangi t sensing rankraš- tur jau sugr žinti sekan i dien , teko j skubiai perspausdinti, igno- ruojant visas atsargumo priemones. Padariau, rodos, šešias ar aštuonias kopijas, kurias susegus gavosi nedi- del s broši r l s. Joms pavadinim daviau „TSRS ir Vokietijos sand ris d l Lietuvos" ar panašiai. Tos broši ros tuojau pat buvo išdalin- tos veiksmingiausiems pagrindžio rato „taškams". Vienas egzemplio- rius buvo perduotas „kanalui", ku- ris mane netiesiogiai rišo su „LKB Kronikos" ir „Aušros" leid jais.

Tokiu b du išleistos broši ros tekste, be min t trij slapt pro- tokol turinio buvo ir dokumentuo- ti komentarai, kurie rod , jog tai yra konspektas veikalo, kurio autoriu- mi yra kažkoks A. Rejus. Teksto nuorodose buvo dažnai minima A. Rejaus pavard ir jo veikalas, nenu- rodant tikslaus to veikalo pavadini-

mo, jo išleidimo met ir vietas. Nuorodose tas literatrinis šaltinis vadinosi: A. Rejaus dokument rinkinys. Buvo aišku, kad vertimas lietuvi kalb padarytas iš rus kalbos.

Teksto nuorodose taip pat buvo minimas leidinys „Vokietijos užsienio reikal ministerijos dokumentai“ VII tomas, išleistas Anglijoje.

1976 birželio 15 dien , paminint Lietuvos okupacijos 36-ias metines, pasirod pogrindžio „Aušros“ 3(43) numeris. Jame buvo atspausdintas K stuo Daugirdo slapyvardė pasirašytas platus ir kondensuotas vedamasis straipsnis, pavadinimu „Lietuvos nepriklausomyb s netekimo istorin s aplinkyb s“. Tame straipsnyje cituojama 1939 met rugpj io 23 dienos slaptoji sutartis, atpasakojamas rugs jo 28 d. papildomos sutarties turinys apie tokos sfer rib patikslinim ir turinys 1941 m. sausio 10 dienos sand rio su Vokietija d l Suvalkijos dalies atpirkimo, kuri, pagal ankstyvesnius susitarimus, tur jo atitekti Vokietijai, ta iau 1940 metais taip pat buvo užimta Soviet S jungos kariuomen s².

Šitos prekybos svetimomis teritorijomis faktas buvo nurodytas ir Tautvydo pasirašytame laiške Lietuvos komunist partijos CK skyriaus ved jui J. Aniu, kuris buvo atspausdintas ketvirtajame „Aušros“ numeryje, išleistame tais paiais 1976 metais³.

Iš K. Daugirdo straipsnyje pateikt nuorod A. Rejaus dokument rinkin matyti, jog to straipsnio autorius panaudojo t pat rankrašt ,

iš kurio buvo paruošta aukš iau min ta broši ra, arba gal buvo panaudota ir pastaroji.

Molotovo-Ribbentropo pakt pamin jo ir Jurgis Vaidvilas savo straipsnyje „Veidrodis ar snukis kreivas?“, kuris pro mane pra jo „tranzitu“ ir pateko ' „Aušros“ šešt j numer , pasirodžius 1977 met geguž s 12 dien ⁴.

1978 lapkri io 16 dien Lietuvos Helsinkio grup s narys kun. Karolis Garuckas paraš pareškim LKP CK sekretoriui P. Griškevi iui, LTSR respublikiniam prokurorui ir laikraš io „Tiesa“ vyr. redaktoriui, gindamas nuteist Helsinkio grup s nar Viktor Petk nuo šmeižt lietuviškoje sovietin je spaudoje. Tame pareškime, kuris buvo atspausdintas 1978 gruodžio m n. išleistame keturioliktame „Aušros“ numeryje, taip pat buvo priminti ir slaptieji Molotovo-Ribbentropo susitarimai d l Lietuvos likimo⁵.

Tame pa iame 14-jame „Aušros“ numeryje Molotovo-Ribbentropo slaptuosius protokolus pamin jo Litanus, savo straipsnyje „Prekyba tautomis“⁶.

1979 met vasario m n. išleistame 15-jame „Aušros“ numeryje tuos protokolus pamin i J. Medv galis savo straipsnyje „G dingiausias Taryb S jungos karas“, kuris buvo skirtas karo su Suomija 40-ties met sukak iai prisiminti⁷.

Baigiantis 1977 metams, o gal jau 1978 met pradžioje, gavau 1941-j met tremtinio Alfonso Andriukaiio veikalo „Bausm be nusikaltimo“ rankrašt , su prašymu surasti b d j perspausdinti ir padauginti

Vienas iš Tremtinių sąjungos mitingų ši vasarą.
Fotografuoti dail. K. Sturmo ir Bal. Ikonio Vytis.

rašomąją mašinėlę. Šis didok rankraštis sudarė dvi, tarp savęs neturintios organinio ryšio dalys, tačiau abi nepaprastai vertingos. Paties Alfonso Andriukaičio prisiminimai sudarė II-ąją to veikalo dalį, kuri buvo pavadinta „Pasmertieji“. Pirmojoje dalyje — „Parduotoji Lietuva“, buvo patalpintas didelis pluoštas dokumentų, kurie lietuvių ir lenkų kraštų ir Lenkijos padalinimui. Tai buvo Hitlerio ir Stalino telegramai, Molotovo ir Ribbentropo susirašiniai, tekstai, TSRS ir Vokietijos sudaryti sutarimai ir slaptoji protokolai, bendri pareiškimai, TSRS spaudos atgarsiai dėl sutarties ir apie draugystę su Vokietija ir kt.

Atrodo, kad ši dokumentinė dalis paruošė ne pats atsiminimasis autorius, tačiau joje buvo jo paties daug aštri pastaba ir replika, o kai kuriuos faktus interpretuojant buvo padaryta ir klaida. Tada Alfonsas Andriukaičis savo atsiminimus jungė kaip dokumentuotą vadą, kad parodytų pirmąsias 1941-ųjų metų tremtinių tragiško likimo priežastis.

Alfonso Andriukaičio rankraštis, prieš spausdinant, reikėjo redaguoti ir kalbiniu ir stilistiniu atžvilgiais. Teko surasti redaktorių. Iš pirmosios — dokumentinės dalies teko išimti jo paties pastabas, kurios kartojosi ir silpnino dokumento kategoriskumą spaudai. Redaktoriui nemažai teko padirbti ir su autoriaus

autentišką atsiminimą dalimi, suteikiant jai literatūrinę formą, tačiau nenutolstant nuo autoriaus pasakojimo stiliaus, paliekant visas aprašytas detales. Daug laiko praėjo, kol buvo surasta galimybė vertingą veikalą perspausdinti, kopijavimo popieriaus pagalba padarant 6 egzempliorius, o po to — kol buvo surastas patikimas knygrišys.

Tokiu būdu išleista ši knyga pagrindinėje 1979 metų pradžioje pradėjo plisti kaip atgaivinto „Lietuvių archyvo“, leisto vokiečių okupacijos metais, I(VI) tomo sudėtinė dalis. Tada tom išleido „Lietuvos istorijos fondas“, kurio planuose buvo tremtinių ir kalinių atsiminimų bei vairios kitos dokumentinės medžiagos skelbimas tolesniuose pagrindinio „Lietuvių archyvo“ tomuose. Deja, prasidėjus areštams sutrukdė tuos planus gyvendinti.

Visiems, kurių rankas patekdavo Alfonso Andriukaičio knyga, ji dar nepaprastai stipri spaudė. Savo informatyvumu ir reikšmingumu abi šio veikalo dalys buvo lygiavertės.

Pirmieji šios knygos egzemplioriai toliau buvo dauginami vairiais būdais. Vėliau atsirado egzemplioriai, išjungti iš „Lietuvių archyvo“, kaip atskira knyga su nauju ir plačiu vadu.

Kai 1979 lapkričio mėn. kratos metu pas Tatjan Velikanovą Maskvoje buvo atrastas aukščiau minėtas „Lietuvių archyvo“ tomas su Alfonso Andriukaičio veikalais, Lietuvoje šiam leidiniui buvo užvesta byla.

1980 met sausio 29 vakare Kau-
no geležinkelio stotyje buvo suim-
tas Kaišiadori katedros vargoni-
ninkas Anastazas Janulis. Jo lagami-
ne KGB valdininkai rado 25 eg-
zempliorius „Lietuvi archyvo“
I(VI) tomo, kurie buvo pagaminti
elektrografiniu būdu. Sekančią dien-
ą, padarę kratą pas Birštone gy-
venant Povil Buzą, surado ir
primityvios gamybos elektrografinį
aparatus, kuriuo tas leidinys buvo
padaugintas.

Nors Tatjana Velikanova Mask-
voje, Anastazas Janulis ir Povilas
Buzas Lietuvoje buvo pirmosios
šios knygos platinimo aukos, tačiau
tos knygos daktaras garsas apie slap-
tuosius Molotovo-Ribbentropo susi-
tarimus Lietuvoje mums sparsiai
plisti. To garso plitimui labai
pasitarnavo 1978 metais pagrindy-
je susikūrusi organizacija, kuri
pasivadino Lietuvos Laisvės Lyga.

Lietuvos Laisvės Lygos pirmojo-
je deklaracijoje, paskelbtoje 1978
met birželio 15 dieną, dar nuro-
dė užuominas apie slaptuosius
Stalino ir Hitlerio susitarimus Lie-
tuvos klausimu⁸.

1979 metų rugpjūčio 3 Lietuvos
Laisvės Lyga paskelbė labai plat-
moralinį ultimatumą TSRS vyriausy-
bei. Tame ultimatumė buvo iš-
dėstyta Lietuvos išsivadavimo iš
Rusijos imperijos, nepriklausomos
Lietuvos valstybės susikūrimo ir tos
nepriklausomybės praradimo aplin-
kybės. Šis kreipimasis pasirašiusieji,
keldami savo reikalavimus Soviet-
ų Jungos vyriausybei, jau pagrindi-
nami rėmė Molotovo-Ribbentropo

slaptaisiais protokolais. Prie šio
moralinio ultimatumo buvo taip pat
nemažas priedas — iš Alfonso And-
riukaičio knygos paimta pirmoji
dalis, — kuri šiame priede buvo pa-
vadinta: „Hitlerio ir Stalino suokal-
bio dokumentai“. Visa tai buvo pa-
skelbta 1979 rugpjūčio mėnesio pa-
sirodžiusiame „Aušros“ 17-me nu-
meryje⁹.

Tuo pačiu metu Hitlerio ir Stalino
suokalbio dokumentų rinkinys bu-
vo pradėtas skelbti ir pagrindžio
žurnale „Alma Mater“, su atitinka-
mu Andriaus Vientauto vadiniu
straipsniu „Ketvirtasis padaliji-
mas“ ir „Pabaigos žodžiu“¹⁰, n.

1979 rugpjūčio 23 d. Lietuvos
Laisvės Lyga paskelbė kreipimasis
Jungtini Tautų XXXIV Generalin-
is asamblėjos sesijos special komite-
tą, svarstant klausimus, kaip vyks-
ta „Deklaracijos dėl nepriklausomy-
bės suteikimo kolonijinėms šali-
ms ir tautoms“ gyvendinimas.
Kreipimosi pradžioje buvo pamin-
ti slapto TSRS ir Vokietijos suokalbio
dokumentai ir buvo pridėtas aukš-
čiau minėtas „Moralinis ultimatu-
mas TSRS vyriausybei“ su jo svar-
biais priedais¹².

Pagrindžio žurnalo „Perspekty-
vos“ 14-me numeryje, kuris pasiro-
dė 1979 rugpjūčio mėnesį, pirma-
jame puslapyje buvo paskelbtas
Marto Niklaus pareiškimas TSRS
Aukščiausios Tarybos prezidiumui,
kuriame remdamasis Molotovo—
Ribbentropo slaptaisiais protoko-
lais, siūlo Sovietų Sąjungos ir abiejų
Vokietijų vyriausybes:

„1) plaiai spaudoje paskelbti piln 1939 m. rugpjio 23 d. pakto tekst drauge su jo papildomu slaptu protokolu apie takos sferas Europoje;

2) paskelbti takt pakt nusikaltimu ir neteis tu suokalbiu;

3) atsisakyti nuo jo visiškai;

4) pilnai likviduoti šio pakto vis dar Europoje egzistuojanias pasekmes...“¹³.

Po poros mėnesių — spalį, šį Marto Niklaus pareiškimą atspausdino ir „Aušra“, savo 18-jame numerį¹⁴.

Martas Nikius pareiškimą parašė ir adresatui išsiuntė 1979 liepos 18 iš Maskvos. Šis taurus Estijos patriotas seniai palaikė glaudžius ryšius su Lietuvos disidentais. Galimas dalykas, jog iš jo ir sužinojo apie Molotovo-Ribbentropo slaptuosius protokolus. Galima manyti, kad Marto Niklaus drąsus ir atviras pareiškimas Sovietų Sąjungos vyriausybei, buvo vienas iš paskatinių po mėnesio, t.y. rugpjio 23 dieną, paskelbti pirmą bendrą pabaltiečių kreipimąsi, adresuotą TSRS, VFR, VDR vyriausybėms, Atlanto chart pasirašiusi vyriausybėms ir Jungtini tautų organizacijos Generaliniam sekretoriui Kurtui Waldheimui.

Šis kreipimąsi pasirašė 46 asmenys, iš kurių 3 estai (Martas Nikius nedalyvavo), 6 latviai, visi kiti — lietuviai. Tarp pastarųjų buvo Alfonsas Andriukaitis, Vytautas Bogušis, Petras Cidzikas, Meislovas Jurevicius, Jadvyga Petkevičienė, Jonas Petkevičius, Julius Sasnauskas, Al-

girdas Statkevičius, Vladas Šakalys, Antanas Terleckas, Jonas Volungevičius ir daug kitų. Kreipimuisi savo parašais pritarė ir 11 rusų disidentų, kurių tarpe buvo ir akademikas Andriejus Sacharovas. Kreipimėsi buvo rašoma:

„Mes kreipiamės:

— TSRS vyriausybė, prašydami paskelbti piln Molotovo-Ribbentropo pakto tekstą ir visus papildomus slaptus protokolus, esančius prie jo (...) Taip pat prašome paskelbti Molotovo-Ribbentropo paktą negaliojančiu nuo jo pasirašymo dienos;

— VFR ir VDR vyriausybės, prašydami viešai paskelbti Molotovo-Ribbentropo paktą negaliojančiu nuo jo pasirašymo dienos ir padėti TSRS vyriausybei likviduoti minėtą pakto pasekmes — išvesti svetimą kariuomenę iš Pabaltijo (...);

— valstybių, pasirašiusių Atlanto Chartą, vyriausybės, prašydami, kad jos iš moralinių pozicijų ryžtingai pasmerktų Molotovo-Ribbentropo paktą ir jo pasekmes (...);

— SNO Generaliniam sekretoriui, primindami, kad ši tarptautinė organizacija per mėnesį Tautų Lygos teises, kurios narimis iki „specialių priemonių“ vykdymo buvo Estija, Latvija ir Lietuva. Todėl jūs esate juridiskai atsakingi už šį šalį likimą.

Mes prašome artimiausioje SNO Asambljos sesijoje iškelti klausimą dėl Molotovo-Ribbentropo pakto pasekmių likvidavimo (...)“

Šis kreipimąsi 1979 spalio mėnesį

atspausdino „Aušra“ 18-me numeryje¹⁵.

Po aukščiau paminėtų ir istoriškai tapusių dokumentų pagarsinimo, visuose Pabaltijo kraštuose prasidėjo masinės kratos ir areštai. Buvo sudaryta daugybė politinių bylų už „antitarybinę agitaciją ir propagandą“, turint tikslą susilpninti Sovietų Sąjungą ir jos visuomeninę santvarką.

Tačiau, nežinant labai sustiprėjusių represijų, Lietuvos pagrindžio spaudoje ir toliau buvo primenami slaptieji Molotovo-Ribbentropo protokoliai. Vien tik „Aušroje“ 1980-1982 metais jie buvo paminėti ne mažiau kaip dešimtyje straipsnių.

Deja, užsienio radijo laidos, lietuvių kalba transliuojamos Lietuvoje, Molotovo-Ribbentropo slaptą protokolą ir atitinkamas jo interpretacijos Lietuvoje neišgarsino. Ir šiaip „Amerikos Balso“ lietuviškosios radijo laidos Lietuvoje pastoviai kėlė nepasitenkinimą dėl to, kad jose mažai būdavo Lietuvai aktualios žinios.

„Aušros“ 29(69) numeryje, kuris pagrindėje pasirodė 1981 metų gruodžio mėnesį, skyrelyje „Lietuvos istorijos puslapiai“ buvo atspausdintas bendras Lietuvos Aktyvistų Fronto ir Vyriausio Lietuvos Išlaisvinimo Komiteto 1944 m. gegužės 15 d. nutarimas, kurio pradžioje rašoma:

„Nuo 1939 metų, t.y. nuo pasidalinimo tokos sferomis su hitlerine Vokietija (1939.VIII.26. Molotovo-Ribbentropo sutartis).

TSRS vyriausybė pradėjo grubiai kištis Lietuvos respublikos vidaus reikalus, pažeisdama tuos tarptautinius teisės (...)“¹⁶.

Šis dokumentas, po 37 metų nežinia iš kur ir kaip patekęs pagrindžio „Aušros“, rodo, kad jau 1944 metais, prieš antrą kartą Lietuvai užimant sovietams, Molotovo-Ribbentropo slapti protokoliai arba susitarimai, kai kam nebebuvo paslaptis. Tačiau tik po 30 metų ta žinia apie slaptą laisvą Pabaltijo kraštą pasidalinimui pradėjo plisti po visą Lietuvą.

Šiandien, minint to slaptą ir banditišką Stalino ir Hitlerio suokalbį 50-ųjų metų, Lietuvoje visi žino Molotovo-Ribbentropo pasirašytą slaptą protokolą turinį. Prie jo išgarsinimo labai daug prisidėjo dabar atvirai veikianti Lietuvos Laisvės Lyga, Lietuvos Persitvarkymo Sąjūdis, visa eilė atsiradusių neformalių organizacijų ir Sąjūdžio bei tų neformalių organizacijų atvirai platinama spauda. Priešios labai svarbios ir reikšmingos propagandos dar daug prisideda ir oficialioji sovietinė lietuviškoji spauda, kuri nuo 1988 metų pabaigos labai pasikeitė gerą pusę. Joje buvo atspausdinti net Molotovo-Ribbentropo slapti protokolų tekstai. Juos pasmerkė daugelis Lietuvos valdinių organizacijų ir Lietuvos TSR vyriausybė savo 1989 metų gegužės 18 dienos deklaracijoje, kuria buvo paskelbtas Lietuvos TSR valstybinis suverenitetas. Molotovo-Ribbentropo slaptuosius protokolus savo pasisakymuose dabar smerkia ir kai kurie

Ant sien iškabinti plakatai Klaipėdos Demokratijos aikštėje 1989 liepos mėnesį. Nuotr. Vilijos Smalinskaitės.

Lietuvos komunistų partijos centro komiteto vadovaujantys asmenys.

Lietuvos TSR Aukščiausioji Taryba sudarė vyriausybės komisiją, kuri 1939 metų Vokietijos ir TSRS sutartis. Toji komisija baigėsi darbu, savo išvadas paskelbė Lietuvos oficialioje spaudoje. Ji pabaigoje sakoma:

„1939-1941 metų Vokietijos-TSRS neteisėtus susitarimus realizavimas yra tarptautinis nusikaltimas, kurio pasekmė likvidavimas nėra vien tik TSRS vidaus, bet ir Europos bei viso pasaulio valstybių bendrijos reikalas. Jis turi būti išspręstas visuotinai pripažintu tarptautiniu teisės principu ir normų pagrindu, pirmiausia — tiesiogiai atsakingų už jį valstybių ar jų teisių perimimo iniciatyva.

8. Liaudies seimo 1940 metų liepos 21 dienos „Lietuvos stojimo Taryb Socialistini Respublik Sąjungos sudėtis deklaracija“ ir TSRS Aukščiausiosios Tarybos 1940 metų rugpjūčio 3 dienos „Lietu-

vos Taryb Socialistinės Respublikos priėmimo Taryb Socialistinės Respublikos priėmimo Taryb Socialistini Respublikos Sąjungos statymas“ yra neteisėti“¹⁷.

Estijos Liaudies Frontas paruošė bendrą trijų Pabaltijo pavergtų tautų pareiškimą Molotovo-Ribbentropo pakto 50 metų sukakties paminėjimo proga. Lietuvos Persitvarkymo Sąjūdžio seimas, susirinkęs 1989 metų rugpjūčio 23 dieną Vilniuje, šį pareiškimą patvirtino. Tame pareiškimė rašoma:

„Todėl mes, trys Baltijos tautos kreipiamės šiandien, šio sandorio penkiasdešimtmėčio dieną, Europos ir viso pasaulio visuomenėms, kad mes giliai sitikin, kad demokratinė dauguma išsaugojo moralinį ryžtą, teisingumo jausmą ir nori tarti kartu su mumis: nusikalstamas Hitlerio-Stalino paktas turi būti anuliuotas! Hitlerio-Stalino paktas ir slapto protokolas esmė glūdi imperialistiniame tokos sferos tarp dviejų di-

dži j valstybi pasidalinime, šiuo nusikalstamu sandriu Tarybų Sąjunga vienašališkai sulaužė visas tarptautines sutartis, sudarytas su Pabaltijo respublikomis, pažeidė istorinį Pabaltijo tautų apsisprendimo teisę, pateikė Baltijos respublikoms grubius ultimatumus, okupavo jas savo skaitlingesne kariuomene, karinę okupacijos ir žiauraus politinio teroro sąlygomis vykdė prievartinę aneksiją. Hitlerio-Stalino paktai bei slaptieji jų protokoliai, tebegaliojantys ir šiandien, buvo ir lieka nukreipti prieš kitas valstybes, dar daugiau — buvo ir lieka nukreipti į suvereniteto bei nepriklausomybės sunaikinimą (...)

Hitlerio-Stalino paktas po senovei formuoja ir šiandieninę Europą, kadaise bendrą visiems. Tačiau mes sitikiname, kad Europos visuomenė ir demokratinės jos Rytuose prisijungus prie Estijos, Latvijos ir Lietuvos reikalavimo anuliuoti šį paktą ir jo slaptus protokolus, kaip negaliojančius nuo pat pasirašymo momento. Tik šiuo atveju Europa pagaliau išsilaisvins nuo paskutinių kolonijų — hitlerizmo-stalinizmo epochos palikimo, ir Pabaltijo tautos gys galimybę tvarkyti savo likimą laisvo apsisprendimo pagrindu (...)¹⁸.

Taigi Lietuvos pagrindžio ir disidentų veikla nebuvo beprasmiška. Juos supusiems skeptikams, bailiams ir didelio atsargumo politikos šalininkams bei apsidraudusiems nuo nemalonių jie rodo, jog kartais yra būtina ir manoma prieš juos, rizikuojant viskuo. Pasi-

tvirtino ir lietuvių liaudies priežodžio — mažas akmuo didelį vežimą veria, teisingumas.

LITERATŪRINIAI ŠALTINIAI

1. Aušra, 11., ikaga, 1977, p. 11.
2. Ten pat, p. 89-91.
3. Ten pat, p. 160.
4. Aušra, II t., ikaga, 1978, p. 30.
5. Aušra, III t., ikaga, 1980, p. 147.
6. Ten pat, p. 163-164.
7. Ten pat, p. 224.
8. Ten pat, p. 47-50.
9. Aušra, IV t., ikaga, 1981, p. 63-104.
10. Alma Mater, Nr. 3, ikaga, 1984, p. 47-69.
11. Alma Mater, Nr. 4, ikaga, 1985, p. 45-54.
12. Aušra, IV t., ikaga, 1981, p. 117-118.
13. Perspektyvos, Nr. 14, Lietuva, 1979.
14. Aušra, IV t., ikaga, 1981, p. 123-124.
15. Ten pat, p. 119-123.
16. Aušra, VI t., ikaga, 1981, p. 153.
17. Valstybinės komisijos Vokietijos Sovietų Sąjungos susitarimams ištierti pranešimas. — Draugas, Nr. 168, 1989.Vm.29, p. 1.
18. Baltijos kelias. — Draugas, Nr. 167, 1989.Vm.26, p. 1.

Pastaba. Šia išvardintos pagrindžio „Aušros“ buvo perspausdintos ir išleistos Akademinių skautų leidyklos „Lietuva“. Tenka apgailestauti, kad tolesnis „Aušros“ perspausdinimas prie 1983 metų Lietuvoje išleisto „Aušros“ Nr. 36(76) sustojo. Labai gaila, kad ir Pasaulio Lietuvių Bendruomenės leistoje serijoje „Lietuvos pagrindžio spauda“, po 17-jo numerio tas svarbus ir labai reikalingas darbas taip pat nutrauktas.

S J DŽIO IŠPAŽINIMAS

RI ARDAS MIKUTAVI IUS

S J DŽIO KILM S BRANDUOLYS

Pastov jus prie fasadini , euforija išpuoš S j džio triumfo ark , laikas pažvelgti š lietuvi tautos fenomen ir iš kiemo pus s. Tik iš ten galima pažinti ir atidengti S j d , suvokti jo reikšm tautai.

S j d jau pažstame, gyvename jo id jomis, dedame j viltis. Ši politin , intelektualin , kult rin bei dvasin strukt ra vis pla iau ir galingiau skleidžiasi žaibiškai besikei ian iame m s gyvenime. Tod l vairiai svarstoma ne tik apie jo ateit , bet ir apie kilm . Samprota-

vim , išvad apie tai apstu. Vieni tvirtina, kad S j dis grynai politinis jud jimas, politin j ga. Kitiems atrodo, kad S j dis — ilgai slopintos, merd jusios tautos saviraiškos staigus proveržis, užtvenk s keli atgal visišk tautin praž t. Dar kitiems S j dis — nepaneigiamas „atgimim cikliškumo pasireiškimas“. Pagal pastar j poži r S - j dis — tautos gyvybini resurs dar vienas raiškus išsiliejimas, kurio d ka liov m s „prievarta keliav atgal“ nepriklausomos valstyb s idealo gesimo, tautin s praž ties, dvasin s degradacijos kryptimis. Šitokios nuomon s aptaria S j džio veikal , bet ne jo kilm . B tina pabr žti ir tai, kad S j džio suvokimui nepakanka priskirti vien politin s situacijos Taryb S jungoje fon , tarsi tik jis b t S j d pagimd s. S j džio kilm , laikas, vieta, asmenys yra tam tikros ontologin s tikrov s regimyb . Reiškia politinis fonas n ra S j džio lygties sprendimo b das. Taip, S - j dis atspindi ir laiko t km , ir jo dvasi . Ta iau vis pirma jis išreiškia tautos fenomen , nes išryškina esmin ryš tarp idealaus ir realaus, sivaizduojamo ir esamo. Lietuvi tautos dvasia, istorijos t km s pali iama, gauna konkre i form

---

Kun. Ri ardo Mikutavi iaus straipsnis „ S j džio išpažinimas“ pasiek redaktori rugpj io m nes. Paruošus straipsni spaudai ir atidavus numerio medžiag surinkti, redaktorius neseniai gavo iš Lietuvos žurnalo „Literat ra ir menas“ rugpj io 5 dienos numer 32 (2229), kuriame buvo atspausdintas tas pats kun. Mikutavi iaus straipsnis. Kadangi didel dalis „ Laisv “ skaitytoj „Literat ros ir meno“ negauna, o straipsnis savo originaliomis mintimis ir stiliumi yra tikrai domus, buvo apsispr sta j spausdinti ir ia. (Red.)

bei turini ir j išsako, ta iau prieš tai lyg kažkokiam žaizdre tyliai ir esmiškai išsigrynina, išsilaisvina nuo s naš ir tampa visos nacijos filosofija. Tod l S j džio suvokimui nepakanka kad ir didži jo darb suvestini . B tina vertikali S j džio kaip lietuvi tautos kult ros išsikerojimo analiz , kuri ir tegali atskleisti S j džio kilm .

Pa iame giliausiame S j džio kilm s branduolyje gl di tarsi antgamtin , cikliška atsikartojanti nuostata — konkreti tautos atgimimo priežastis. M s tautos istorijoje s j džia gimsta kaip tik tamp , nerimo, ryžto, aukos iš jimo iš siaur dvasini rib dienomis. Tai dvasinio tapatumo tarp pavienio individo ir tautos atstatymo dienos. S j dis paprastai atneša ir pateikia tautai tok atgimim , kuris yra išm stytas bei paruoštas pa ios tautos gelm se. Tai dvasinis ir intelektualinis prisipildymas savimi ir tauta, maištu ir k ryba, suvokimu ir vizija. Tai tautos veido, valios, ryžto ir žodžio apsireiškimas itin pla iame veiklos bei sieki bare. Drauge tai milžiniška tautos k rybinio potencialo sankaupa bei proveržis. Ir nors m s S j dis šiandien dar n ra pilnai ir visaapiman iai konkretizuota strukt ra, nors jis šiandien t ra etiudas epochiniam k riniui, prašantis vis spalv , ieškantis vidujinumo, aiškaus tapatumo su tautos dvasine substancija, nors S j dis dar t ra sav s gimdymo ir sivarđijimo faz je, jis art ja prie išsamios programos ir jos realizavi-

mo. Jau dabar S j dis — lemtinga ideologinio l žio valanda Lietuvos ir išeivijoje, atsidengianti ir gryn janti tiesa, tvirt jantis žingsniavimas. Drauge tai susitelkianti paj ga, besiformuojantis junginys, gim s ties mirtimi, ties paskutine „beprotyb s riba“. S j dis, tod l, yra kaip pati tautos b tis, kaip jos vardas. S j dis — istorin tautos lemtis, dar viena kryžkel — b ti tautai ar neb ti. Pagaliau S j dis, anot Maironio — tautos „arklas ir šviesioji lyra..“

Iš koki tat versmi , pa iu tautos gelmi viduriu, atsruvena mums S j dis?

TAUTOS KENT JIMO PRASM

1940-j met birželyje, 1944-j met antroje pus je visuotinio pasipriešinimo b d lietuvi tauta naujos okupacijos akivaizdoje dar tarsi neieško, tarsi ir neturi. Tauta gyvena „nepriklausomyb s praeitimi“, tebeišlaiko savo ir valstyb s dvasinio bei medžiaginio k rimo pagreit , gina patvaraus charakterio bei vientiso m stymo kont rus. Ta iau naujos okupacijos akivaizdoje šis nat ralus procesas nyksta. Tame laikotarpyje visai tautai išnyra visiškai skirtingas b vis — kent jimas. Tai ir absoliu i vertybi praradimo išgyvenimas (dvasin kan ia), ir tvirt buities sanklod negailestingas naikinimas, griovimas, niokojimas (fizin kan ia). Trupinam pavidal begalyb je kent jimas tampa visuotine tautos buvimo forma. Kent jimas išsidriek tiek ir

taip, kad tvyrojo kiekvieno lietuvių širdyje. Tiesiog visa tauta, pavieniai jos nariai buvo išbandomi ties paia švenčiausia — nacionalinio suvienijimo bei atsparumo riba. Šia vyko priverstinis griovimas visuotini ir tautini struktūriniai dar tebepluvsuojančiame lietuvių suvienijime.

Kas išliko tautoje, kas formavosi tautoje ir pavieniuose asmenyse kentėjimo pasekmėje, kokiems lietuviams liekianči vyki sraute?

Tauta skendo kentėjime, kad būtent kentėjime pasiliepusi išgrynta, o naujoje terpeje atgimti vieninteli, išties sakraliniai vertybės — tauta, valstybės, kalba, dvasinė esatis. Tegul išniekinta, drabstyta purvais, užjama, determinantų supančiota, tačiau kentėjimo dėka tauta ir valstybė tapo aukščiausia vertybe lietuvių suvienijime. Gryninti šis suvokimas kentėjimo veiksmu tapo tokia reikšminga, kad brandinamas tautos ir jos valstybės substratas tapo begalinis. Ir ši veiksmų masė žmonių! Kentėjimas, tačiau, tačiau nuosekliai ruošia, viliu jau gimdanti visuotinė dvasinė esatė — Sąjūdis, kuris atitinkamai istorijos valandai jo kaip būtinybės, kaip sielos giliausiose sanklodose ruoštas, puoselėtas ir galutinai atbaigtas reiškinys. Žinoma, kažkas paliečia, kažkas „nubyrė jo“, kažkas peržengė „indiferentiškumo ribą“, tačiau apskritai visuomenėje formavosi Sąjūdini savišaukiai. Kentėjime augo ir sklėdosi, sitvirtino ir sulapojo aukštesniam nacionalinio egzistencijos prasmę,

tampanti žadinančiu, keliančiu faktoriumi — nacijos saviegzistencijos prasmę. Tačiau, labai, tačiau ir sunkiai, kentėjimo ir mitymo gelmėse formavosi vieninteliai realiai ir perspektyviai galimybė tautai — atgimimas pačioje Lietuvoje!

Galima tvirtinti, kad visuotinio tautos kentėjimo dešimtmėtuose nuosekliai vystosi atskiri tautos narių dvasiniai tapšmas, vyksta vienatvės, izoliacijos, slapstymosi aplinkoje, kur niekas pašalinis neįžengdavo, kur nepajūgdavo sielų skverbtis ir šeimininkauti visai naikinanti ir draskanti pajūga... Kentėjimo nacionaliniai ir egzistenciniai resursai gelmėje ir pradėjo kurtis nauja, jokios politinės partijos ar parlamentinės frakcijos neišryškinta, tautinis mokyklos ar filosofinės sistemos nepateikta struktūra. Pradžioje pasireiškusi tik skausmu, gal net neviltingi, dėl vertybių mirties, kažkuriame kentėjimo etape, suvienijimas ar pasuvienijimas veikloje ši struktūra gyja aiškius grįžties principus, atranda keli. Naujas, kentėjimo suformuotas žmogus — lietuvis — ir tapo ryškiausiu pokyčiu neišėjus, nes tautos likimas ir ateitis atsidūrė kentėjimo suformuoto žmogaus prote bei rankose.

Mūsų Sąjūdis — vakarykštis kentėjimo nakties atspindys, kentėjime išauginta programa, dvasioje susikaupusi begalinė jūga. Reiškia Sąjūdis gimti ne vakuume, at jo neištuštumos ar „svetimos rankos“ — jis at jo iš „savųjų“ kentėjimo, apsisvalymo, vėrimosi tiesiai. Sąjūdiškumas tik kentėjimo skatinamas

LFB studij ir poilsio savaitę saviveiklin vakaro programa. Nuotr. V. Matelio.

spraud si dabart kaip neužslopinta tautiškumo viltis, kaip tautos perspektyva. S j dis, pagaliau, tai kent jimo ugnimi liesti ir pažym ti dabarties intelektualai, sug r save didžiul kent jim kiek , perm st skaudžiausi tautos b v ir šitokio kent jimo d ka pakil ontologin tautos situacijos bei jos perspektyv apm stym . Tai jie visi drauge, o tuo pa iu kiekvienas skyrium šauk ir kviet ateiti S j d ir tautin atgimim . Šia prasme S j dyje at randame visas „tautos daleles“ — bendro jos kent jimo skeveldras — tremtinius, išeivij , valstietij , resistencij , pogrind , Bažny i ... Išlikdami gyvi ar mirdami, bet perduodami gryn jant intelektualin

lob kitiems, jie visi paliko pat šviesiausi spindul atgimimo vyksme — istorijoje ir atved S j d m s n dien .

KAN IOS EVOLIUCIJA I PRISIK LIM

Atkurkime Kristaus ir žmogaus kent jimo vienov s teologin ontologin pagrind . Galgi kaip tik ia atsiskleidžia vienas iš ryškiausi kataliky b s nuopeln m s tautai — geb jimas jungti tautos savimon Kristaus kent jim .

Fizin ar dvasin kan ia n ra tiesos ar g rio virš n , ta iau pavieniam individui ar net tautai kartais yra išlikimo garantija. Tautos katali-

Dail. K. Bal ikonis kalba apie Lietuvos partizanus šios vasaros LFB studij savait je Dainavoje. Šalia jo sukurtas Vy io paveikslas. Nuotr. V. Midelio.

kiškumas tai santykis tarp ken ian ios tautos ir ken ian io Kristaus. M suose asmens ir tautos gelm se vyko Kristaus kent jimo apm stymas, ieškant analogij bei atitikmens. Šis apm stymas ugdo ir egzistencin b sen . Kažkuriame lygmenyje ken iantysis suvokia žmogaus ir Kristaus kent jim paraleliškum . Ken iant ir apm stant Krist vyksta žmogaus pakyl jimas iš asmeniško akira io kur kas platesn , apr piant vis taut . Tokiu b du Kristaus ir tautos kent jim bendrumas išneša m stant nauj patriotin — religin b v . Kent jimas tampa „atgimdan iu ir apiplaunan iu atnaujinimu" (Fil 3,4). Kent jimo pa i jaust kei ia

viltis ir tvirtumas, bej giškum kei ia j ga, apatij — id jos ir apsi sprendimas. Kristaus ir tautos kent jim analogija virsta fundamentaliu, šviesiu poži riu, kur vyrauja visk idealui palenkiantis suvokimas bei ryžtas. Nuo kent jimo einama filosofin , gelming j tekst ir jame leidžiamos šaknys. Taip suvoktose Kristaus ir tautos kent jim paralel se atsiranda s j din m stysena, tautos dabarties ir ateities samprata, pastangos, kad Lietuva vingiuose „neišsivaikš iot ".

Nesunku patirti, kaip s j dinei m stysenai pasitarnavo lietuvi tarpusavio santykiai tremtyje, išeivijoje, rezistencijoje — tos kasdien s duonut s dalybos, ligoni

slaugymas, mirusi j laidojimas, savišvieta net kal jimo kameroje, tautini bei religini šven i šventimas, tos visos progos, kada dainomis ir ašaromis veidu ir dvasia b davo atsigr žiama i T vyn ... Regis, jau tada, trentyje ar išeivijoje, užtekdavo vien susikibti rankomis, pusbalsiu pani niuoti lietuvišk dain ar giesm , ir jau dvasioje b - tinai sublizg davo busimojo S j - džio fig r , tarsi Kristaus asmuo Jonui Krikštytojui prie Jordano... S j din vizija, ta iau, buvo žvelgiama tik gryniausio kent jimo re-alyb je.

Apskritai kent ti ir vis d lto m styti apie save bei taut yra labiausiai asmenyb žadinantis (pagal Vinc Kudirk), nuosekliai ir aktyviai švarinantis (pagal Vid n), aiž jant , trupant b ties pavidal vedantis švarum , vientis b v (pagal Antan Macein) vyksmas. Visi min ti autoriai daro išvad , kad tik kent jimu pakylame kokybiškai nauj problemos sprendimo lygmen , viduje vyksta kaita, akivaizd s poslinkiai. T kstantmeiais sukaupta žmonijos patirtis tvirtina, kad ne ekonominis gerb vis yra asmenyb s ir tautos pakilimo s lyga, o problemin situacija, joje atsid - rusi ir išsilaisvinimo ieškanti siela. M suose net žiauriausio genocido s lygomis iškilo nuotabiai šviesios, gilios, stiprios asmenyb s, savo intelekt bei dvasi išvys iusios ant kent jimo kalv . O ant ši aukštum jau lyg ir n ra asmeniškumo — yra tauta, yra tik s moningas kent - jimas už jos ateit , atgimim , visa tai

statant ir auginant ant Kristaus kent jimo filosofinio akmens.

Kaip matome, kent jimo jaustis ir apm stymas vyksta ne vien „kent - jimo dygumo lygmenyje“, bet palyginim , išvad , tapatumo ir s j - diškumo lygmenyje. Ta iau religiniame Kristaus kent jimo apm styme ryškus dar vienas momentas — b simojo vykio alsavimas. Tai ateitis, kuri jau ia pat, už trijų dien ! Ken ian iojo dvasioje ryškiai br žiasi evoliucijos kreiv — nuo pesimizmo, pal žimo kylama aukšty n iki didingo Prisik limo! Kent jimo s j dinis b vis savaime atveda ir atsiremia Viešpaties Prisik lim ! Kristaus Prisik limas yra b tina Jo kent jimo t sa. Po kent - jimo nakties seka s j din diena — ir prisik limas, ir jo praktiškas realizavimas darbuose.

TAUTOS S J DŽIO UP

Kadangi S j dis yra bendroji tautos id jin lemtis, kartos bendroji pasaul jauta, išsiaiškinkime, kokiase srov se atskiri asmenys sutek jo atgimimo up , išsin r iš apvalkal ir suk r intensyvaus darbo ritm .

Pirmoji srov — intakas, bene pati giliausia, tai toji lietuvi inteligentijos dalis, kuri akivaizdžiai, pati sau rod tautos vardiklio reikšm individui, lyg mald išmoko švent Lietuvos vard ... Tai toji inteligentija, kuri, deja, ne laim s k - dikis, o dramatiška, net tragiška XX-jo amžiaus vidurio karta, keturis dešimtme ius tv rusi, nešdama liki-

m ir br sdama atei iai. Toji išskirtin inteligentijos dalis atpažino, rinko išniekintas tautos dvasines bei kult rines vertybes, nuoseklią logiką gin ir bendražmogiškame vaizdyje perteik kitiems. Tai asmenys, kurie nefalsifikavo istorijos, atlaik išbandymus. B tent toji inteligentijos dalis ir sudaro monolitini S j džio pagrind , tautini atgimimo branduol bei jo varom j j g .

Antroji srov , tolygiai paženklinta skaudžiausiais praradim ir atradim ženklais — pokario išėivija. Moralin išėivijos ištvėrm ir veikla (politin , propagandin , kult rin , finansin), statyta, beje, ant esmini praradim šlait , gyta kan iomis ir ilgesio tvirtuma. Išėivija vadavosi ir romantizmo paži - r ir tyliai, o dabar ir garsiai, pratinasi prie minties, kad S j dyje vyksta esminis tautos likimo k rimas. O tam išėivija atidav daug k rybos, j g ir l š . Jau pats poži ris, kad istorin tautos praeitis yra paversta vertinimo objektu, užuot j palikus idealaus vaizdžio lygmenyje, yra akivaizdus sijungimas S j džio likim . Geriausia ir brandžiausia išėivijos veiklos dalis — tai aukš iausi likimini tautos pertvarkos tašk pajauta ir problem sprendimo r mimas.

Tre ioji srov — tremtiniai, kaliniai, pažemintieji, nuskriaustieji, rezistencija, Bažny ia... Tremtini likimai sukre ia ir stebina dramatiška kent jimo tampa, pagaliau ir kent jim atomazga — mirtim arba dabarties gyvenimo valand paver-

timu k ryba. Tremtinio kalba dabarties S j džio balse stipri ir taigi. Iš tremtini l p liejasi paprasti žodžiai, ta iau koks reikšmingas kent jime pagimdyt min i turinys! Kaliniai... Pirmasis su mimas, pirmasis tardymas, pirmoji kankintojo paty ia, Lietuvos valstyb s ir lietuvi tautos pažėminimas, pirmoji ašara, pirmoji žaizda, sm gis, pirmasis laisv išsi stas laiškėlis, pirmoji kraujo d m , teismas, pirmasis krembždantis ešėlonas rytus be maisto, vandens ir sav j — tai vis S j džio gimimo diena! Išėiviai... Paskutinis žvilgsnis t višk , sodyb , but , bityn , sod , kapus, ežer , toji šurpi karo gair pašvaist , kanonados dundesys, tas masiškas egzodas iš gimt viet absoliu i nežini ... Ši išjauta šauk , kviet , maldavo ateiti S j d . O jis tuo metu ir stipriai sudunks jo istorijoje — kaip b ti nyb ir kaip realioji esatis.

S j džio gimimo data — 1940-j met biržėlis, gi lopšys — tautos kent jimas. S j d kviet ir k r tautos dvasinis potencialas, tiesa, kartais svyruojantis, l žtantis, kartais maištaujantis ir ieškantis. Jau tada S j dis gim , pak l save nuo kraujo, nuneš save ir taut pirmyn vil i žlugimo laikmetyje, sužaliavo dabartyje, pasipuoš pavasariu ir žiedais.

LIETUVOS VIZIJOS UŽUOMAZGA

Kokioje išėivystymo faz je šian dien yra S j dis?

Kai kam S j dis dar ir šian dien —

neišpainiojamas, pernelyg sunkus mazgas. Iš tikrųjų, spalvingame S j džio audinyje jau daug ryški saviieškos ir saviraiškos elementai, šiame sudingume jau galima įžvelgti kai kuriuos S j džio vystymosi etapus.

Pirmame etape (1940 metų birželis — 1988 metų rugpjūtis) S j dis — tai dar vienas lietuvių tautos gyvybės apsiareiškimas pasaulio istorijos vyksme, ryt Europos kertuje, imperialistiškai nusiteikusi kaimyn apsuptyje.

Reiškia, S j dis jolda prasmeningą spontanišką visuomenės prabudimą. S j dis, pagaliau, nerakščieno direktyvą, leidimą, idjos padarinys. Tai ir ne dar viena eklektiška organizacija. S j dis lietuvių tautos smone, jos dvasinės substancijos regimoji forma, kentjimo pasekmėje visiškai naujas tautos sivaridijimas ir pasiskelbimas. Todėl ir S j dis — dialektin kentjimo btinyb, atsikartojantis lietuvių tautos istorijoje dvasinis fenomenas.

Antrasis etapas — trumpa, vos vienerių metų trukmės S j džio formalios veiklos istorija, sakykime, vykstanti dabartis. Tai laikotarpis,

atnešantis ir tebenešantis akivaizdų tautinės savimonės apšvietimą, vadinamą švietimą, intelektualinį brendimą. Šiame etape, t.y. dabartyje, S j dis tampa gaivalinga jėga, kuri formuoja ir ugdo, primena ir diegia. Ji kuria politikos filosofiją, kultūros kalbą, veikimo idją. S j dis — ne pavieniai žmonės. S j dis tai — masinė žmonių, tai tiesiog visa tauta! S j džio programa yra Tautos Atgimimo programa, kurioje jungta ir egzistencinė pasaulio jaustis.

Pastaruoju metu tarsi pradeda ryškėti trečiasis S j džio veiklos etapas, tarsi bręžiasi naujas rašas, atsiranda naujas bruožas S j džio veikloje, žymintis naują kokybę, brandumą. Mano galva, S j dis kur kas giliau negu vakar apmesto, vertina, išsako istorijos pamokas tautai. S j dis ryžtasi ieškoti lietuvių tautai perspektyvų ne romantiškame praeities faktiškelime, bet teorinės ir praktinės demokratijos fone, Europos tautų bendrijos rmuose. Tai tiesiog būsimosios Lietuvos vizijos užuomazga. Tik kimis, kad tai ateities, jau amžinos Lietuvos kirmo pradžia, tvirti pamatai.

Kli t is kelyje nepriklausomyb :

NEPRIKLAUSOMA LIETUVA IR KARALIAU IAUS SRITIS

ALGIMANTAS GURECKAS

Nepriklausomyb s s junga ir Per-sitvarkymo S j dis Lietuvoje, o Lie-tuvi Bendruomen išeivijoj pas-
skleid peticij , kuri reikalauja, kad
TSRS likviduot Molotovo-Rib-
bentropo pakt o pasekmes, išvest
iš Pabaltijo valstybi savo okupaci-
n kariuomen ir leist t valstybi
tautom s pa ioms nustatyti politin -
socialin santvark Lietuvoje, Lat-
vijoje ir Estijoje.

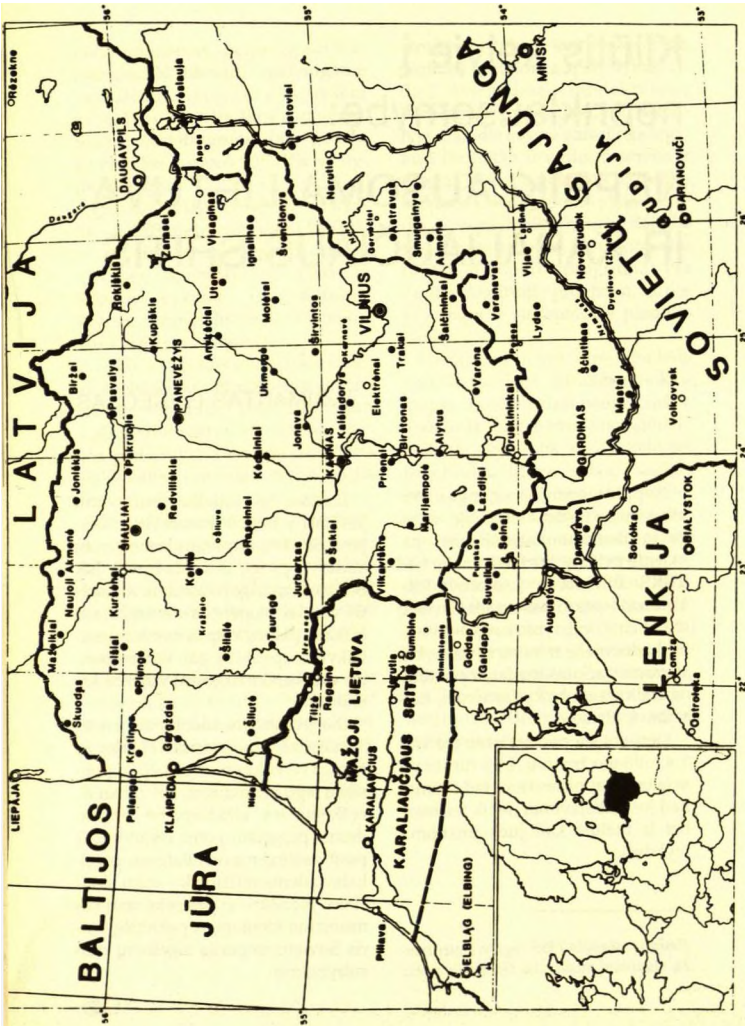
Lietuvoj ši peticij pasiraš virš
1,4 milijono žmoni . Mes turb t vi-
si j taip pat pasiraš m, tad tikime,
kad jos reikalavimai ne tik teisingi,
bet ir real s, kad juos manoma
vykdyti.

Lietuva su dideliu pasiryžimu
veržiasi nepriklausomyb . Gil -
janti Soviet imperijos kriz tur t
sudaryti prog išsivadavimui. Juk
Soviet S jungoj ekonomin pad -
tis vis dar blog ja, ir nematyti net
aiškaus plano, kaip š smukim su-
laikyti ir apsukti atgal, kad imperi-
jos ekonomika išvengt visiškos ka-
tastrofos.

Dar gilesn jos ideologin kriz .
Totalistin komunizmo ideologija
žlunga ne koki nors pašaliniai prie-
šišk j g užsmaugta, bet pilnai iš-
ryšk jus jos klaidingoms prielai-
doms, pragaištingoms išvadoms ir
pasibais tiniems rezultatams, parei-
kalavusiems milžiniško auk skai-
iaus. Neaišku, ar pasiseks rasti ko-
munizmo ideologijos pakaital , ku-
ris Soviet imperij išgelb t nuo
subyr jimo.

Paskaita, skaityta 1989 rugs jo 2 ateitinink
studijinio savaitgalio Dainavoje metu.

BALTIJOS

JŪRA

LATVIJA

SOVIJTIJA

LENKIJA

MALŲJI LIETUVIAUS

KARALIAUČIUS

KARALIAUČIAUS

BRITIS

MALŲJI LIETUVA

VILNIUS

KAUNAS

KLAIPĖDA

ŠIAULIAI

DAUGAVPILS

ROKIKIAI

ANIKŠČIALI

Utena

Ignalina

Švenčionys

Moletai

Sirvintos

Narutis

MAŠALIŲ

Naujoji Akmenė

Jonikava

ŠIAULIAI

Šilutė

Šilutė

Šilutė

Šilutė

Šilutė

Šilutė

Šilutė

Šilutė

Šilutė

Šilutė

Šilutė

Šilutė

Šilutė

Šilutė

Makiškiai

Kelminai

Radvilaiškis

Kalniškiai

Jonava

Jonava

Jonava

Jonava

Jonava

Jonava

Jonava

Jonava

Jonava

Jonava

Jonava

Jonava

Jonava

Jonava

Trakai

Trakai

Trakai

Trakai

Trakai

Trakai

Trakai

Trakai

Trakai

Trakai

Trakai

Trakai

Trakai

Trakai

Trakai

Trakai

Trakai

Trakai

Elektrėnai

Elektrėnai

Elektrėnai

Elektrėnai

Elektrėnai

Elektrėnai

Elektrėnai

Elektrėnai

Elektrėnai

Elektrėnai

Elektrėnai

Elektrėnai

Elektrėnai

Elektrėnai

Elektrėnai

Elektrėnai

Elektrėnai

Elektrėnai

Ukmergė

Ukmergė

Ukmergė

Ukmergė

Ukmergė

Ukmergė

Ukmergė

Ukmergė

Ukmergė

Ukmergė

Ukmergė

Ukmergė

Ukmergė

Ukmergė

Ukmergė

Ukmergė

Ukmergė

Ukmergė

Ukmergė

Ukmergė

Ukmergė

Ukmergė

Ukmergė

Ukmergė

Ukmergė

Ukmergė

Ukmergė

Ukmergė

Ukmergė

Ukmergė

Ukmergė

Ukmergė

Ukmergė

Ukmergė

Ukmergė

Ukmergė

1. LIETUVA RUSAMS ANT KELIO

O vis dėlto, net ir atsiradus progai išsivaduoti, peticijos reikalavimas išvesti soviet okupacin kariuomenę gali būti vykdytas tik Latvijos ir Estijos atveju, bet ne Lietuvos. Soviet kariuomenės išvedimas iš Lietuvos ne manomas, kol Soviet Sąjungai ar Rusijai priklausė vakarus nuo Lietuvos esanti Karaliaučiaus sritis. Kol ji priklausė Rusijai, Soviet Sąjunga turi su ja kaip nors susisiekti.

Civilinis susisiekimasis sunkum nesudaryt. Tranzitinis preki pervežimas Lietuvai būtų naudingas, o civiliai rusai tegul sau keliaut per Lietuvą Karaliaučiu ir iš jo Rusiją. Tačiau to neužtekt. Tarp Karaliaučiaus ir Rusijos vyksta ir karinis judėjimas. Karaliaučiaus sritis yra viena iš pagrindinių soviet karinių bazių su daugybe raketų laivų, aerodromų, karinių pratybų laukų ir su neužšalančia karo laivyno baze Piliavoje.

Nors vykdamas nusiginklavimą ši kariniai rengimai reikšmės sumažint, sovietai vis tiek turėtų ten laikyti stiprią jėgą toli nuo Rusijos šik rusų apsaugai. Nerealu tikėtis, kad karinis susisiekimasis gali būti vykdyti aplinkiniu keliu per Lenkiją, nekludant Lietuvos, nes lenkams bus lengviau soviet armijai iš savo krašto iškraustyti, negu mums. Sovietai ir norėdami negalėtų naudotis vien tik jūros keliu iš Leningrado, nes Leningrado ir Kronštato uostai žiemą užšąla. Pagaliau jie niekad nesutiks apsiriboti

oro susisiekimu, kaip amerikiečiai po Antrojo pasaulinio karo Berlyno blokados metu.

Tad, jei Karaliaučiaus priklausomybė Rusijai nebus pakeista, per Lietuvą ir toliau vyks karinis sovietų judėjimas, nors ji pasiskelbtų nepriklausoma ir jos nepriklausomybė būtų sovietų pripažinta. Pagrindinis kelias ir geležinkelis iš Maskvos eina per Minską, Vilnių, Kauną, Eitkunus ir toliau Karaliaučiu. Soviet kariuomenės judėjimo per savo teritoriją suvaržyta Lietuva gali būti tik iš vardo nepriklausoma. Iš tikro ji būtų priklausoma nuo Rusijos geros valios.

Jei rusams kada nors Lietuvos vyriausybė ne tikėtų, į šarvuočius ir kariniais pripildytą sunkvežimį kolonos kuri nors naktį galėtų iš Minsko plento pasukti Vilniaus gatves ir kitą rytą Lietuva sužinot, kad buvusi vyriausybė nuversta ir atsirado nauja.

Lietuvos politiniai galimybių skaičiai būtų labai susiaurinti. Lietuva negalėtų prisidėti prie Jungtinių Europos ar kokių kitų sąjungų, kurios rusams nepatiktų, ji negalėtų tapti nuolatinai neutraliu ar demilitarizuotu kraštu. Soviet karinis susisiekimasis taip pat gali lengvai virsti nuolatinis nesusipratimas ir ginčai priežastimi. Juk visada galima skystis, kad kelias ar geležinkelis nepakankamai gerai taisomas, prižiurimas ar saugomas.

Lietuvos padėtis būtų blogesnė, negu 1939-1940 m., kai buvo vestos soviet karinės gulos. Tada sovietai nevažinėjo skersai viso krašto,

bet daugiausia t nojo savo baz se, retai iš j išl sdami. Soviet gul laikas buvo apribotas 15 met terminu su galimybe j prat sti dar 10 met , taigi daugiausia 25 metus.

Siekiant Lietuvos nepriklausomyb s, tenka ieškoti sprendimo Karaliau iaus klausimui. Pretendent t krašt netr ksta. Labai nor t j užimti lenkai. Senieji to krašto gyventojai vokie iai ir pr sai nor t , kad jis sugr žt Vokietijai, o iš to krašto kil lietuviai siekia jo prijungimo prie Lietuvos.

2. MAŽOJI LIETUVA IR PR S PALIKIMAS

Karaliau iaus sritis tai senosios Mažosios Lietuvos ir pr s žem . Iki 18-to šimtme io Mažoji Lietuva buvo beveik ištisai lietuvi gyvenama. Tik dvarus vald vokie iai ir jie sudar miest gyventoj daugum . Tautiniai santykiai buvo panaš s kaip Kurše, Livonijoje ir Estijoje, kur kaimie iai buvo latviai ir estai, o vokie iai buvo dvarininkai bei miestieiai. Po didžiojo maro 18-to šimtmeio pradžioj Mažojoj Lietuvoj sik r nemaža vokie i kolonist . Kraštas tapo tautiškai mišriu. Bet net ir tada protestant bažny i ir dvasinink d ka Mažojoj Lietuvoj buvo ugdoma ir tobulinama lietuvi kalba, buvo kuriama lietuvi literat - ra. Kristijono Donelai io laikais šiuo atžvilgiu ji buvo toli pralenkusi Didži j Lietuv , kur Bažny ia pirmiausia r pinosi lenk kalbos ir kult ros skleidimu. Tik antroje 19-to šimtme io pus je vokišk

mokykl ir kariuomen s veikiami Mažosios Lietuvos lietuvninkai prad jo spar iai virsti vokie iais.

Vienok po Pirmojo pasaulinio akto, 1918 m. lapkri io 30 d. Tilž s aktu Pr s Lietuvos Taryba paskelb reikalavim Maž j Lietuv priglausti prie Didžiosios. Šis tikslas buvo tik dalinai pasiektas. Lietuvai teko nedidel Mažosios Lietuvos dalis — Klaip dos kraštas, kims sudaro apie 1/5 visos Mažosios Lietuvos. Didžioji jos dalis pietus nuo Nemuno (Pietnemun) buvo palikta Vokietijai.

Ta iau Karaliau iaus srit sudaro ne vien buvusi Mažoji Lietuva. Vakarini ir pietvakarini tos srities dalis apie pat Karaliau iaus miest ir anapus jo buvo sen j pr s žem . Karaliau iaus sri iai buvo priskirtos istorin s pr siškosios Sembos, Notangos ir dalinai Varm s bei Bartos sritys. Pr sus išnaukino Kryžiuo i ordinas. Daugelis j žuvo kovose su kryžiuo iais, daug j išžud kryžiuo iai, ypa po pralaim t sukilim , kiti išmir badu kryžiuo iams sistematingai naikinant krašt , dar kiti pasitrauk Lietuv . Pratušt jus krašt ordinas apgyvendino vokie iais. Lik mažumoje pr sai prarado savo kalb ir suvokiet jo, nors atrodo, kad Karaliau iaus apylinki Sembos srities pr sai pirma per jo prie jiems giminingos lietuvi kalbos ir tik po to pri m vokie i kalb .

Prieš Antr j pasaulin kar didel šiaurini s Rytpr si dalies gyventoj dauguma jau buvo virt vokie iais. Jie kalb jo vokiškai ir jaut si

vokiečiai, nors daugelis dar žinojo, kad jie praradę lietuvų kilmę, o kai kurie iš jų dar kalbėjo ar bent suprato lietuviškai. Tikrai, su moningais lietuviais dar buvo išlikusi Pakalnės apskrityje ir Tilžės apylinkėse. Baigiantis karui, artėjant soviet armijai daug Rytprūsiečių gyventojų buvo evakuota Vokietijai.

3. KARALIAU IAUS SRITIS

Karui pasibaigus Potsdamo konferencijoje Rytprūsiai buvo padalinti. Pietiniai Rytprūsiai (21,950 km², apie 60% visų Rytprūsiečių) buvo pavesti Lenkijos administracijai, o Karaliaučių ir Karaliaučių kraštus šiaur nuo Braunsbergo-Galdapės linijos (15,100 km², 40% buvusių Rytprūsiečių) buvo atiduoti Sovietų Sąjungai. Amerikos Jungtinių Valstijų ir Didžioji Britanija sipareigojo būsimoj taikos konferencijoje paremti šio krašto priskyrimą Sovietų Sąjungai. Sovietai nelauk jokių konferencijų, tų kraštų prijungt prie Sovietų Sąjungos ir jį priskyr Rusijos respublikai, su kuria jis niekur nesusisiekią. Artimiausiam taške, tiesia oro linija per Latvijos pakraštį ir patį Lietuvos vidurį, Karaliaučių kraštus yra virš 360 km atstume nuo Rusijos.

Amerika ir Didžioji Britanija sovietų vykdytos Karaliaučių aneksijos nepripažįsta. Jos laiko, kad, kol dar nebuvo taikos konferencijos ir nepasirašyta taikos sutartis, šis kraštus tebeprisklause Vokiečių Reichui, o Vokiečių Reicho

suverenini s galios pagal užkariavimo teisę priklausau Amerikai, Didžiajai Britanijai, Prancūzijai ir Sovietų Sąjungai, visoms keturioms kartu. Sovietai šios teorijos nepripažįsta, tad ji praktiškai neturi jokios reikšmės. Tačiau ji gali tapti reikšminga, jei Vokietija susijungt ir būtų atkurta Vokiečių Reichas.

Prisijungus sau Karaliaučių sritis, sovietai pakeit visų krašto miestų, kaimų ir kitų vietovių vardus savo naujai sugalvotais rusiškais. Karaliaučių tapo Kaliningradu, Tilžė — Sovetsku, srutis — emiachovsku, Gumbin — Gusevu, Tolminkiemis — istyje Prudy. Pasilikusius nuo evakuacijos gyventojus sovietai išžud planingu, beatodairiškai vykdytu, dirbtiniu baidu. Išliko tik tie, kuriems pasisek pasitraukti Lietuvai. Viliu, jau po Stalino mirties, juos išleido iš Lietuvos išvykti Vokietijai.

Taip buvo vykdyta tautžudybė apie kuri niekas nekalba. O nutylta ir nepasmerkta tautžudybė yra padrasinimas kitiems žudikams. Todėl dabar Lietuvoj Petras Cidzikas ir jo draugai kelia atsakomybės Mažosios Lietuvos žudymų klausim ir reikalauja ištirti žinomus jų aukų masinius kapus.

Sovietai šį kraštą apgyvendino rusais ir kitais ryt slavais. Ten sėkri ir lietuviai. Vieni iš jų ten persikeldami išveng išvežim, kiti, grįžę iš Sibiro be teisės apsigyventi Lietuvoj, sėkri kaimyninį Karaliaučių srityje, dar kiti ten atsirado geresnio darbo

ieškodami. Berods yra išlikusi nors ir mažas skaičius senj krašto gyventojų mažlietuvių, kurie buvo pasitraukę i Lietuv ir v liau sugr žo savo krašt . Pagal 1979 m. surašym ten gyveno apie 20,000 lietuvių , taigi 2,4% vis krašto gyventojų . Iki ši met ten nebuvo n vienos lietuviškos mokyklos ir nebuvo leidžiamas joks lietuviškas pasireiškimas. Visame krašte nebuvo n vienos bet kokios religijos bažny ios, šventyklos ar maldos nam . Karaliau iaus srities gyventojų 78% yra rusai, 9% gudai ir 7% ukrainie iai, taigi vis ryt slav 94%.

Didel s rus kolonijos diegimas Rytpr siuose ryškiai rodo, kad Stalinas buvo pasiryž s lietuvi taut visiškai sunaikinti. Kol ta kolonija egzistuos, Rusija stengsis su ja susisiekti ir susijungti. Lietuva, seniau Rusijai buvo pakraš io žem , kuri naudinga laikyti savo valdžioj, bet kurios galima be didelio skausmo atsisakyti. Dar 1939 m. sovietams su vokie iais dalinantis Baltijos kraštus ir Lenkijos valdomas žemes, pirmuoju Molotovo-Ribbentropo slaptuoju protokolu visa Lietuva su Vilniaus kraštu buvo palikta Vokietijos takos sferai. Reiškia, ji rusams tuo metu dar buvo mažiau svarbi negu Latvija, Estija ir net Suomija, kurias ji išsireikalavo savo takos sri iai. Bet dabar rusams Lietuva yra pasidariusi kli timi skersai kelio tarp j akimis rusišk žemi — j kolonizuotos Karaliau iaus srities, stipriai apirusintos Gudijos ir ana-

pus jos tikrosios Rusijos platybi . Jei Stalinas neb t pasiryž s lietuvi taut sunaikinti, jis niekad neb t k r s rus kolonijos toli nuo tikrai rusišk žemi , pavojingoj vietoj, apsuptos svetim taut , kurios, matydamos joms iškilusi gr sm , be abejo stengsis j kaip nors pašalinti.

Šiuo metu siekiant Lietuvos nepriklausomyb s, rusiška Karaliau iaus sritis yra didel kli tis, nes, keliant nepriklausomyb s reikalavim rusams kyla, kad ir nepasakytas klausimas: o kaip tada su Karaliau iaus sritimi?

4. KETURI TAUT TEIS S

(a) rus

Visi turb t sutiks, kad nužudytos aukos palikimas nepriklauso žudikui. Tod l b t neteisinga, jei Karaliau iaus kraštas likt Soviet S jungai ar Rusijai. Šio krašto likimas negali b ti sprendžiamas pagal jo dabartinį gyventoj vali , nes svetimoj žem j sik r kolonistai tokios teis s neturi. Kai 1967 rugs jo 10 d. anglai praved referendum Gibraltare, jo gyventojai 12,138 balsais prieš 44 pasisak už pasilikim Didžiosios Britanijos priklausomyb j. Jungtin s Tautos taciau t gyventoj atsiklausim atmet kaip neteis t , nes kai 1704 m. anglai už m Gibraltar , visi senieji jo gyventojai ispanai j paliko ar buvo išvaryti, o dabartiniai gyventojai yra v liau iš kitur atsik lusi palikuonys, kurie neturi teis s nuspr sti jo likim .

Toks Jungtini Taut sprendimas

buvo teisingas ir tikslingas, nes kitaip kiekvienas okupantas išvarys užimto krašto gyventojus ir, atsivežęs savo kolonist, j referendumu sau prisijungs, kol kitas užkariautojas jo neužims ir vien kolonist nepakeis kitais. Ir taip netrukus kiekvien pirmyn žygiuojan i ar besitraukian i kariuomen lyd s svetim žemi ištroškusi ar jau b gan i kolonist minios. Taip jau buvo Antrojo pasaulinio karo metu Lenkijos Pamario krašte ir kitose vietose.

(b) lietuvi

Žuvusios aukos palikim paveldi artimiausi gimin s. Išnaikintiems pr sams artimiausia išlikusi tauta yra lietuviai, tod l lietuvi tauta turi neabejotin teisi ne tik buvusi jos žem — Maž j Lietuv , bet ir anapus jos sen j pr s žemes. Lietuvos teises tas žemes susilpnino 1422 m. po Žalgirio m šio sudaryta Melno ežero taika ir 1928 m. Lietuvos-Vokietijos sien sutartis. Šiomis sutartimis Lietuva paliko Maž j Lietuv pirmu atveju Kryžiuo i ordinui, o antru — Vokie i Reichui, kuris tada pripažino Klaip dos krašt Lietuvai. Taciau po Potsdamo nutarimo ir Rytpr si sunaikinimo Lietuvos teis s v l gali b ti keliamos pagal tarptautin s teis s pripaž stam rebus sic stantibus doktrin , tai yra d l pagrindinai pasikeitusi aplinkybi .

(c) vokie i

Moraliniu atžvilgiu stipriausi tei-

s Karaliau iaus krašt turi išvaryti ar pab g senieji jo gyventojai vokieiai ir Mažosios Lietuvos lietuviai. Kokia beb t j kilm , kuri daugeliu atvej yra nebeatsekama, jie yra tikrieji to krašto gyventojai, gi kiekvienas iš savo krašto išvarytas žmogus turi teis j sugr žti. O savo kraštan sugr ž senieji gyventojai turi teis dalyvauti jo likimo sprendime. Tod l teisinga pritarti Rytpr si ištremtiesiems, jiems reikalaujant t višk n sugr žimo ir apsisprendimo teis s — Heimatrecht und Selbstbestimmungsrecht.

Jei jie gal t sugr žti ir spr sti krašto likim , Rytpr si ištremtieji grei iausia pasisakyt už prisijungim prie Vokietijos, nes dauguma j jau iasi es vokieiais, o per ilgus tremties metus Vokietijoje jie su ja susigyveno dar ar iau negu bet kada anks iau. Taciau apsisprendimo teis n ra absoliuti. Ji gali b ti apribota, jei jos panaudojimas sudaro didel gr sm kuriai kitai tautai. O Karaliau iaus srities sugr žimas Vokietijai sudaryt toki gr sme Lenkijai.

(d) lenk

Lenkai joki teisi Karaliau iaus srit neturi. Tiesa, tarp 1466 ir 1660 m. Kryžiuo i ordino valstyb , o v liau Pr sijos kunigaikštyst buvo Lenkijos karaliaus vasalin žem , bet šiaurin je tos žem s dalyje, kuri dabar sudaro Karaliau iaus srit , lenk niekad negyveno ir dabar j ten n ra. Taciau rus kolonija tame krašte sudaro pavoj ne tik Lietuvai, bet ir Lenkijai. Nors lenkams

tas pavojus žymiai mažesnis, jie pasiryžę siekti tos kolonijos panaikinimo. Ta proga jie žinoma Karaliauiaus sritį sau pasilaukė.

Kaip lenkai ruošia tam dirvų ir bando iš nieko sukurti nebūtą teisėtą kraštą, matome 1972 m. vykdytame Lenkijos bažnytinės administracijos pertvarkyme. Tarp Pirmojo ir Antrojo pasaulinio karų visus Rytprūsius apjungė viena vokiška katalikų Varmės vyskupija. Pertvarkant Lenkijos bažnytinę sieną, lenkai išgavo, kad visa ta vyskupija, kartu su rusams tekusi Karaliauiaus sritimi, būtų priskirta Varšuvos bažnytinei provincijai. Vakaruose nauj Lenkijos vyskupijų ribos buvo išvestos pagal Potsdamo nutarimą Lenkijos sienai, bet ne Rytprūsiose. Nors vieninteliai Karaliauiaus srities katalikai yra ten apsigyvenę lietuviai ir nors jokia bažnytinė administracija ar sielevada iš Lenkijos ten ne manoma, lenkams, matyt, svarbu, kad tas kraštas būtų teoretiškai būtų Varšuvos arkivyskupijos jurisdikcijoje.

5. AR SIEKTI KARALIAU IAUŠ PRISKYRIMO LIETUVAI?

Soviet Sąjunga gali kartais sutikti su Karaliauiaus srities priskyrimu Lietuvai, tuo išsprendžiant Stalino sukurtą geopolitinį painiavą, kuri gali išvirsti nemažu apsunkinimu ir pačiai Rusijai. Ji niekad nesutiks to krašto geru juo grąžinti Vokietijai ar atiduoti Lenkijai, nes vienu ir kitu atveju Karaliauiaus rusams būtų sunku išsilaukyti tame krašte ir jiems gali tekti kraustyti

atgal Rusijai. O iš mažesnių ir silpnesnių Lietuvos būtų galima išreikalauti, kad ji paklaustų ten sikrusius rusus ir pripažintų jiems plauti autonomiją.

Lietuvoj tokio sprendimo iki šiol buvo iš tolo kratomasi. Ir aišku dėl ko. Lietuva dabartinė savo ribose, prijungus prie jos Karaliauiaus sritį, turėtų apie 4,6 milijonus gyventojų, iš kurių 3 milijonai būtų lietuviai, taigi tik 65%. Dabar Lietuvoj yra 12% rusų, gudų ir ukrainiečių. Jei dabar daug vargo su jais, — būtų žymiai blogiau, kai su Karaliauiaus sritimi įskaitus padidėtų beveik 3 kartus iki 1,3 milijono, o procentas pakiltų virš 2 kartų, iki 28%. Slavų apgyventai sričiai tikriausiai turėtų būti suteikta plati autonomija. Rusų kalba vis dar būtų oficialiai naudojama visose Lietuvos centriniuose staigose ir institucijose, kurioms tas kraštas būtų pavaldus.

Bet iš kitos pusės, jei mes to krašto atsisakysim, rusų kolonija ten pati neišnyks ir visada sudarys Lietuvai ir lietuvių tautai didelį pavojų. Lietuva negalės būti tikrai nepriklausoma, kol tas kraštas pasiliks Rusijos dalimi. Todėl vistiek atrodo, kad reikėtų siekti Karaliauiaus srities priskyrimo Lietuvai. To siektina ne dėl kokio lietuviško imperializmo, bet pirmiausia norint panaikinti ar bent žymiai sumažinti iš ten Lietuvai grąžiant pavojų.

Reikia tikėtis, kad, Karaliauiaus sritį prijungus prie Lietuvos, dalis rusų patys grąžtų Rusijai. Tame krašte netrukus sikurtų daugiau

lietuvi iš Didžiosios Lietuvos ir ilgainiui kraštas pasidaryt mišriai rus ir lietuvi apgyventas.

B tina i reik t kviesti gr žti senuosius to krašto gyventojus ir j palikuonis lietuvius, vokie ius ir pr sus, nors vargiai daug kas iš j nor t v l iš naujo kurtis žiauriai nusiaubtame, rus apgyventame krašte. Ta iau kad ir mažas gr žusi skai ius b t labai reikšmingas. Juk tas kraštas iš tikro priklauso seniesiems jo gyventojams.

6. SOVIETU IMPERIJOS ŽLUGIMO GALIMYB

Galimi išsivystymai atrodyt visiškai kitaip, jei Soviet imperijoje vykt revoliucija ar kokia kita suirut ir Kremlius prarast pad ties kontrol . Tokiu atveju lenkai tikriausia pasinaudot proga ir užim t Karaliau iaus krašt .

Karaliau iuje sitvirtin lenkai Lietuvai b t geriau negu rusai, bet vistik ir jie b t pavojingi, nes Lenkija užeit Lietuvai iš vakar . Kai kurie lenkai si lo t krašt su Lietuva pasidalinti. Bet tokiose dalybose lenkams tekt li to dalis su Karaliau iaus miestu. Tad Lenkija vistiek tapt ne tik pietiniu, bet ir vakariniu Lietuvos kaimynu, kuris užstot jos pietin ms žem ms tiesiogin keli j r . Jau Vytautas Didysis po Žalgirio m šio pramat t pavoj ir tod l sutrukd lenkams galutinai pribagiti kryžiuo ius ir sitaisyti pr s žem je vakarus nuo Lietuvos.

Ir d l ko tur t lenkams tekti visos istorin s pr s žem s? Jie jau

gavo didesn dal buvusi Rytpr - si . Ar dabar tur t gauti dar daugiau vien kad Lenkija b t didesn ?

Ta iau suirut s atveju Lietuva negal t užb gti lenkams už aki ir savo j gomis užimti Karaliau iaus krašt : jos karin s j gos tur t pridengti sostin , kad lenkams nekilt per didel pagunda užimti neginam Vilni . Rusijos suirut s atveju vienintel j ga, kuri gal t sulaikyti lenkus nuo žygio Karaliau i yra vokie iai.

Nežinia ar vokie iai skubint si Karaliau i , ar to krašto likim ži r t abejingai. Tod l gali b ti labai svarbios iš Rytpr si pab - gusi bei išvartyt vokie i pastangos, nes jie, kiek tik manydami, ragint ir spaust Vokietijos vyriausybe užimti t krašt . Mums verta jau dabar ieškoti bendros kalbos su jais, jiems užtikrinant, kad mes pilnai pripaž stame ir palaikome t višk n sugr žimo ir apsisprendimo teises, kad m s veikla ir pastangos d l Mažosios Lietuvos nukreiptos ne prieš juos, senuosius to krašto gyventojus, ir ne prieš Vokietij , bet prieš rus tame krašte sitvirtinim ir prieš lenk užma ias.

Išvartyti ir pab g vokie iai svajoja atstatyti Rytpr sius kaip Vokietijos krašt , o jei tai b t ne manoma, kaip atskir vokišk valstyb . Atstatyti Rytpr siai tur t apimti sovietams tekusi šiaurin to krašto dal ir lenkams priskirt pietin . Mums tai b t žymiai geresnis sprendimas, negu rus kolonija

LFB savait Dainavoje. Grupel stovyklautoj su kun. A. Svarinsku prie pakel s kryžiaus. Nuotr. V. Maželio.

Karaliau iaus srityje ar lenk sitvrtinimas j vietoj, tod l kalb dami su vokie iais, galime tokiam planui pilnai pritarti. Ta iau iš tikro jis ne vykdomas, nes vokie-iai Pietini Rytpr si iš lenk be karo negaus. Lenkams pasilaikant Pietinius Rytpr sius lieka atviras tik Karaliau iaus srities klausimas.

Jei vokie iai pasiryžt sugr žti Karaliau i ir sp t j užimti prieš siveržiant ten lenkams, to krašto tolimesniam likimui spr sti b t trys pagrindin s galimyb s:

1. Karaliau iaus kraštas gr žta Vokietijai ir tampa jos dalimi. Šiam sprendimui kiek tik manydami priešinsis lenkai.

2. Atskira vokiška Pr sijos valstyb . Jai nuolat gr st lenk pavojus, tad ji tur t b ti Vokietijos ar Lietuvos ar j abiej apsaugoje, ar prisijungti ketvirtuoju nariu prie Baltijos valstybi s jungos, jei tokia s junga b t sudaryta.

3. Tas kraštas prijungiamas prie Lietuvos atskira autonominė sritimi. Aišku, gr ž vokie iai tokiam sprendimui atkakliai priešint si.

Jei Karaliau ius sugr žt Vokietijai, Lietuvos pad tis žymiai pager t , nes lietuvi tautai daug saugiau savo vakariniu kaimynu tur ti vokie ius negu rusus ar lenkus.

Sunku betgi patik ti, kad kitos Europos tautos ramiai ži r t , jei Vokietija ne tik susijungt , bet ir v l prad t rinkti savo prarastas žemes. Galime b ti tikri, kad niekas nenor s leisti Lenkijai atsидurti susijungusios Vokietijos ir jai priklausomo Karaliau iaus repl se. Tarp Vokietijos ir Rytpr si išr žtas lenk koridorius buvo tiesiogin Antrojo pasaulinio karo priežastis. Tikrai niekas nenor s sutikti, kad b t atkurta panaši geopolitin pad tis. Pasipriešinimas gali b ti toks stiprus, kad Vokietijai tekt Kara-

LFB studij savaitės metu klausomasi dr. R. Aukštuolio pranešimo finansiniais Lietuvos reikalais. Nuotr. V. Maželio.

liau iaus susigr žinimo atsisakyti.

Geriausias Lietuvai sprendimas būtų atskira Pr sijos valstyb , Baltijos jungos narys, o jei tokia s junga neb t sudaryta, kad ši valstyb tur t kuo artimesnius ekonominius, politinius ir kult rinius ryšius su Lietuva. Žinoma, Pr sijos ryšiai su Vokietija būtų dar glaudesni.

Bet tai nereiškia, kad Mažoji Lietuva tur t visados pasilikti vokieiams. Geografin pad t is ilgainiui būtų lemiantis veiksnys. Ji sukuria bendrus interesus, o atstumai juos dildo. D l atstum ir skirtingos aplinkos nuo savo kilm s krašt atskyr ir susidar naujos kanadie i , austral , naujazelandie i , brazil tautos. Tad galima laukti, kad nuo Vokietijos atskirto, mažo Pr sijos krašto ryšiai su Lietuva vis stipr s, o su Vokietija silpn s. Vokieiams išst mus rusus, kraštas likt pus-

tuštis, nes gr žt tik dalis sen j jo gyventoj . Jei ten imt kurtis lietuviai iš Didžiosios Lietuvos, krašto pob dis gal t tiek pasikeisti, kad atsirast s lygos sudaryti Lietuvos-Pr sijos s jung , kuri si l pik. Kazys Škirpa kaip Karaliau iaus srities problemos sprendim .

Iš vis taut , kurios varžosi d l Karaliau iaus krašto, mes esame silpniausi, tad negalime tik t is pasiekti sau palankaus ar bent paken iamo sprendimo vien savo j gomis. Mums reikalingi s jungininkai. Karaliau iaus likim sprendžiant, mums nei rusai, nei lenkai s jungininkais netinka. M s interesai daug geriau gali b ti suderinti su senaisiais to krašto gyventojais vokie iais. Tad reik t ieškoti su jais pokalbio ir susitarimo, o jei pasisekt susitarti, būtų nesunku užsitikrinti Vokietijos politin param abiems šalims priimtinam Karaliau iaus klausimo sprendimui.

LIETUVA IR IŠEIVIJA:

KONKRETI S DARBAI IR PROJEKTAI

VYTAUTAS VOLERTAS

Šis pranešimas Vytautas Volertas skaitė šios vasaros Lietuvių Fronto bičiulių studijai ir poilsio savaitės metu Dainavoje.

Lietuvos padėtis yra nepaprastai paini. Ten narpliojasi durys — laisvinimosi ir ekonomikos. Lietuvos žmonės, taip pat Sąjūdis ir LKP, sunkiai orientuojasi, ko griebtis. Nors Sąjūdis slenka nepriklausomybės kryptimi, šiose sąlygose negali matyti tiesesnio kelio, nujausti gyvenimo tvarkymo būdą, žinoti, ko laukti ir kokios pagalbos prašyti iš išeivijos. Kasdien vis kitokioje aplinkoje ieškoma išeities ir kartais drįsiai bandoma aplink keisti. Komunistų partija yra pasimetusi ir vos išsilaiko nebyrėdama.

Sąjūdžio žmonės — ir tai yra mano asmeniška nuomonė, sudaryta iš pokalbių ir spėdžių, kurie tarp turistų vairuoja plačią skalę, — apie išeivijos politines pastangas žino nepakankamai. Vlikas jiems pasako mažokai, apie Altą beveik negirdėję, LB laiko išeivijos rėmėmais, bet kas randasi šiurmi viduje, pilnai nesusigauja. Vlikas būdavo niekinamas, pajuokiamas, o Sąjūdis, vairo galvojimo junginys, tam niekinimui yra beveik patikėjęs. KP apie Vliką žino daugiau. LLL su pasiaukojusi kankini branduoliu, mūsų nepakankamai respektuojamu, Vliką vertina, nes prieš ką šmeižtais kovojo valdžia, tas jiems,

valdžios kankintiems, buvo brangu. Vliko įtaką jie turbūt pervertina.

Lietuvos žmonės išėivijoje mato dideli mokslininkai, kultūriniai ir ekonominiai pajūgumai. Mokslas ir kultūra turi fizinius ženklus, kaip mokslininkų veikalai, rašytojų knygos, išleisti žurnalai. Šie ženklai praslysdavo pro Geležinį uždangą ir juos retkarbiais matydavo. Mums turbūt būtigaila, kad šios dvi sritys ten pažstamos vienašališkai. Žino tokius mokslininkus, kaip dr. A. Avizienis, dr. B. Vaškevičius. Nebuvo girdėjus apie dr. V. Vardą, apie dr. A. Damušį. Brazdžionis laikomas palaimintuoju, bet šalia jo ten glaudžiasi M. Katiliškis, net V. Bogutaitis, o K. Bradėnas, V. Ramonas, A. Vaičiulaitis mažai girdėti. Akiraikiai su Metmenimis mūsų kultūrą reprezentuoja, o Aidai retai sutikti. Žinoma, aikalbu ne apie tuos, kurie slaptai perrašino dr. A. Maceinos ir kitus darbus. Miniū pogrindį nedirbus inteligentus, kokiū yra dauguma. Aišku, ši padėtis yra tik laikino pobūdžio ir ji, vykiai raidai nesult jus, keisis.

Mūsų ekonominė stiprybė yra išpsta siuntini. Beveik manoma, kad išėivija, plaiau finansiniai atsivarus, išrišt visus Lietuvos ekonomines problemas. Ten esame mažai pažstami. Kai kurie turistai, su pagrindu stebdamiesi buvusiais, esamais ir kasdien didjais trūkumais Lietuvoje, savo išsireiškimais „aš turiu šit ir an“, išėivij finansiniai labai neteisingai iškil. Be to, yra pasiturintieji šeima, savo giminaičius nupirkusi

10-12 automašinai. Lietuvoje atrodo, kad mes kiekvienas šitai galime. Klaidingai suprantami ir mūsų darbai bei pareigos. Turit pulkininko laipsnų JAV kariuomenėje yra ne tas pats, kaip sovietiškoje. Buvimas skyriaus vyriausiu inžinieriumi RCA ar GE bendrovėse neduoda teisės vogti ir eiti specialias pirtis ar krautuves, kaip ten daroma. Išia atvežta net kukli teisybė ten virsta iškreipta didele mūsų galybe.

Taigi vaizdai patys išsikreipia ir gali sukelti nusivylimą. Nuo jų turime tautą apsaugoti, kreipdami dėmesį ir politiką ir Lietuvos ekonomiką.

Pirmiausia, privalome patys susitvarkyti. Rimto politinio centro neturėjimas sudaro kuriozišką padėtį. Ne sivaizduoju, kaip kuris nors vienas pirmininkas, Bendruomenės ar Vliko, šioje padėtyje galit daryti sprendimus, nepasitarus su grupe gerai informuotų žmonių. Vykdyti yra vienas reikalas, nuspręsti — kitas. Jokiu būdu nenuvertinu valdybą, taiaujančius žmones turi kitus reikalus ir nepajūgia politinis padėtis atidžiai sekti. Todėl silia bendromis jūgomis sudaryti tokį centrą. Jei Vlikas nesutiktų, — principiniai prieš Vliką nieko neturiu, tik žinau jo siaurok bazė išėivijoje, operavimo būdai ir sitikinimais, kad privalo vadovauti, be dėmesio vadovaujamiems, — tegu Pasaulio, JAV ir Kanados Bendruomenės paiaus susigriebia. Manau, kad iki šiol tik laimės dėka išvengėme didesnį klaidą.

Antra, su Lietuva pasikeisti nuo-

mon mis. Ir aiškintis ne asmeniškai, bet grupėje. Asmeniškai pokalbiai dalyviuose sumenkina objektyviškumą. Pasakotojas, kai niekas iš šalies negali jo koreguoti, pasislenka gal optimizmą, gal pesimizmą. Klausis, tuos pačius faktus toliau perduodamas, taip pat gali nuspalvinti savo asmeniškėmis nuotaikomis. Kai apie tai pat dalyk pasakoją du ar daugiau žmonių, jie, nors būt skirtingi nusiteikimais, padidinupiešia tiksliau, nes vienas kito privengia perdėjimuose ir vienas kitą pataiso. Tas pats yra su tokiam pokalby gautos informacijos perdavimu toliau, kai klausia keli. Man atrodo, kad išeivija turėtų stengtis tuo pačiu metu susitikti bent su dviem Sąjūdžio ir bent su dviem LLL atstovais. Prasiplėsti Lietuvos padėties vaizdas, paaiškinti jos žmonių siekiai, išryškinti mūsų pačių uždaviniai ir galimybes.

Grįškime prie ekonomikos. Jei iš tikrųjų Lietuva susilaukt ekonominio savarankiškumo, ten gali atsirasti daug sunkumų: būtiniausi reikmenų stoka, žaliavų importas, moderniškesnų mašinos pramonei ir žemės ūkiui, algų ir pensijų mokėjimas, pagalba kooperatyviniams ūkiui, žymi bedarbis. Kaip tokioje aplinkoje tvarkytis, išvengiant netik gyventojų nusivylimo, bet gal net neramumų? Reikėtų daug didesnio kapitalo, kaip išeivija (ne dosniausia ir ne lengvai patikinti laisvėjimu Lietuvoje) galėtų sukaupti. Ką žinome apie „Foreign Aid“ programas, apie Tarptautinį banką? Jei duodamos paskolos Len-

kijai, Lietuva dabar būt atsiradusi panašioje padėtyje, kaip prieš dvidešimtmet buvo Lenkija. Be to, Lietuva turi gerą skolų mokėjimo istoriją. Šimto milijonų paskolos prašymas nieko nenustebint, nes tokias sumas yra gavusios mažytės Afrikos valstybės, iki šiol savo viduje dar besipešančios. Tik ar suprantame, kur prašyti, kaip prašyti, kada ir kiek? Juk Lietuvos administracijai reikės šioje srityje pagelbėti. Man atrodo, kad reikia primygtinai išgauti iš kelių išeivijos finansininkų ar ekonomistų pažadą, kad šie medžiagą, rimtai paruoštą, jie turėtų po ranka. Tai Vliko, Bendruomenės ir Alto pareiga. Ir nereikia pasitikėti, jei kas tuojau tartų: žinau, kur reikia eiti ir ką daryti. Geriau pasitikrinti, tada skelbtis žinovu.

O kaip su išeivijos „Financial aid“ Lietuvai? Būt menka pagalba, jei po tikinim ir prašymų sukaupytume vos \$160.000. O gal jau svarstyti akcinis bendrovių galimybes? Ji turėtų didesnį pasisekimą negu vienkartinis aukos, nes kapitalas būt vartojamas daugelį kartų. Šiai bendrovei nereikėtų pradėti nuo automobilių vežimo. Pradžiai užtektų griebtis sągaminimo, muilo, skalbimo miltelių, virtuvės ir prausykloms įiaupti, plaktukų, sraigčių. Jei kas panašios prekybos didesniu mastu griebtųsi privačiai, puiku! Esu net girdįs minčių, kad vertėtų sigyti transportinį laivą.

Politika bus tik tada skminga, kai įlydis pakenkiama krašto ekonomika. Todėl ia ir miniu jas kartu.

PARTIZAN GRETOSE

Spausdiname dm ištraukas iš Adolfo Ramanausko-Vanago, paskutinio Lietuvos partizan vado, užrašyt prisiminim iš laisv s kov laikotarpio. Užrašai sudaro 214 mašin le rašyt puslapi , pavadinti PARTIZANU GRETOSE, I ir II dalys. Abidvi užraš dalys mašin le rašyto rankraš io forma neseniai buvo išleistos Lietuvoje Laisv s Kov Archyvo. Rankraš io kopija buvo perduota Laisv Fondui Jungtin se Amerikos Valstyb se, ji dabar ruošiama spaudai ir bus išleista knygos pavidalu.

Knygai special vad apsi m parašyti dr. K stutis Girnius.

Verta pacituoti kelet sakini apie autori iš Lietuvoje išleisto leidinio:

„...Kaip nurodo K. Girnius knygoje ‚Partizan kovos Lietuvoje‘,

1949 met vasario 1 d. įvyko paskutinis didesnis partizan vad suvažiavimas, kuriame LLKS Tarybos pirmininku ir Ginkluot Paj g vadu buvo paskirtas Žemaitis, o jo pavaduotoju Vanagas — A. Ramanauskas. Vyriausias partizan vadas Žemaitis, sunkiai susirg s, 1951 metais savo pareigas perdav A. Ramanauskui. Partizaniniam jud jimui pasibaigus, A. Ramanauskas slapst si Alytaus apylink se, v liau nelegaliai gyveno Kaune, kur ir buvo suimtas 1956 met ruden . Manoma, kad mirties nuosprendis A. Ramanauskui vykdytas 1957 met gruodžio m nes .

A. Ramanausko-Vanago ‚Partizan gretose‘ šalia Juozo Lukšos-Daumanto, Partizan ’ yra stambiausias žinomas rašytinis pokario kov paminklas. Knyga teikia unikalios medžiagos apie žmones ir vykius...”

SUSITIKIMAS SU SVE IAIS IŠ UŽSIENIO

Kazimierai iui nupasakojau apie savo kelion s rezultatus. Jis tuoj pat m ruoštis kelion n, nes susitikimui nustatytas terminas jau buvo priart j s.

Pradžioje su juo per jau savo vadoviet . Par pinome pastoti, kuria Kazimieraitis tur jo važiuoti Alytun. Miestan j nuvež viena moteris, kuri t pa i dien sugr žo ir man praneš , kad Kazimieraitis svarbiais reikalais išvažiavo net Kaunan.

Tik v liau paaišk jo, kad Kazimieraitis Alytuje jau nerado t asmen , kurie nor jo su juo susitikti. Jie jau buvo išvažiav Kaunan, nes Alytuje jiems buvo pasidar „ankšta“. Garibaldis Kazimierai iui nurod , kur juos Kaune bus galima susirasti. ia paaišk jo, kad Kazimierait susitikiman

kvie ia Prapuolenis ir Hektoras, kurie pogrindžio reikalais kaip repatrijantai buvo atvykę Lietuvon iš užsienio.

Kazimieraitis nuvyko Kaunan ir su jais susitiko. Su jais tar si atitinkamais klausimais. Anie tuoj pat žadėjo grįžti atgal užsien ir po kiek laiko vėl pasirodyti Lietuvoje. Buvo nurodytas punktas Kaune, kuriame buvo galima bet kada pasiteirauti, ar nėra kokios nors žinios nuoj. Vienas iš atvykusių iš užsienio su atitinkamais dokumentais išvažiavo per Lenkiją. Antrasis Lenkijon atsidūrė partizanams betarpiu padedant. Kazimieraitis pats vairuodamas lengvą mašiną pervažiavo su sveičiu per Merkinės miestelį ir išlipo abur ant plento ties Udechos dvaru. Šoferis su mašina grįžo atgal, o sveičias buvo perduotas Šarūno rinktinės partizanams, kur jie asmeniškai nulydėjo per kitus dalinius ir per sieną iki pat Seinų miestelio. Iš ten jis vakarus pasiekė jam vienam žinomu keliu. Daug vėliau sužinojome, kad pervažiuojant sieną su vakarais, sveičias MGB organu buvo trumpam sulaikytas. Patyrėm ir tai, kad jau tuomet MGB per provokatori (prof. Markul) žinojo apie jo išvažiavimą ir tik tam tikrais sumetimais leido vakarus pasiekti.

Kazimieraitis grįžo tiesiai savo vadoviet. Dabar jis kantriai laukia to laiko, kada Prapuolenis su Hektoru atsilieps iš užsienio.

Žini duoti vakarams apie tai, kas dedasi Lietuvoje antrosios bolševikinės okupacijos metais ir apie pačią pogrindžio veiklą buvo bandyta duoti ir kitu keliu. Buvo surasta viena inteligentė moteris, kuri kažkokiu būdu turėjo galimybę nuvažiuoti Anglijon, kur pažino Lietuvos pasiuntinį Anglijai K. B. Balut. Jo adresu ir buvo parašytas atitinkamas raštas. Jis buvo pakuotas ir paslėptas min tos poniutės dvigubame batpade.

Iki šiol niekam nėra žinoma, ar min tas raštas adresat pasiekė.

KAZIMIERAI IO ŽUVIMAS

1946 vasarą, pavojingą rusų persekiojimo pasekmę, Piet Lietuvos Partizanų štabo darbuotojai su Kazimieraičiu atsidūrė Žaliamiškyje ir dienai apsistojo viename mažame bunkerlyje. Tada buvo liepos 12-toji. Masinūs rusų kratos apimtyje jo ir Žaliamiškis. Ilgą vasaros dieną ištapiti susikimšus mažame bunkerlyje, esant masinei kratai, buvo nepavydėtinas malonumas. Čia tuoj Kazimieraitis, Antanaitis, Daktaras ir Die-medis. Bunkerlyje buvo šaliau, negu ore. Dėl šios priežasties oras nesiventiliavo ir buvo jau iama didelė stoka deguonies. Antanaitis kažkokiais reikalais ginčijosi su Daktaru. Kazimieraičius, kuris pasižymėjo kaip nepaprastai geros širdies žmogus, tie ginčiai buvo nepakenčiami. Kazimieraitis norėjo sudrausti besiginčijančius, bet Antanaitis kažkaip nesileido. Tuomet Kazimieraitis pareiškė, kad pritemus su juo Daktaras ir Antanaitis turės žygiuoti pas Vanagą, t.y. mane. Ilgiau nepakėsdamas ginčų pa-

sekoje viduje susidariusios atmosferos ir oro stokos, pasi l Diemedžiui su juo išeiti viršun kiek atokiau nuo bunkeriuko, nes ir saulut jau slinko vakarop. .

Kazimieraitis su Diemedžiu išlindo iš bunkeriuko ir nu jo prie netoliese buvusios balait s. Jie abu išsiav , džiovinosi dar nuo praeitos nakties šlapius autus ir apygarsiai kalb josi. Kaip tik tuo metu baig si miško krata ir buvo duotas ženklas rusams susirinkti prie mašin . Viena grup rus , jusi keliuku netoli nuo balait s, pagirdo Kazimierai io su Diemedžiu pasikalb jim ir puol si ton pus n. Diemedžiui pavyko pasprukti, o Kazimieraitis, iš pistoleto nušov s du rusus, mestos granatos buvo sunkiai sužeistas ir dar gyvas pateko i priešo rankas. Jis pradžioje rus nebuvo atpažintas. Dar kaime prie sužeistojo buvo varin jami gyentojai ir klausin jami, ar jie sužeistojo senio nepaž sta. Rusus labai klaidino pas Kazimierait rastieji suklastoti dokumentai ir civiliai drabužiai. Jie net patys steb josi, kod l tokis senis su ginklu slapst si miške. Rusai Kazimierait vež si Leipalingin, bet pakeliui jis mir . Leipalingyje rusai susigaud , nes tarp kit pas Kazimierait surast asmenini daikt buvo ir pranc žiškas inžinerijos kalendor lis su jame Kazimierai io ranka padarytaisiais atžym jimais. Pasakojama, kad tada Kazimierai io lavonas buvo atkastas, nufotografuotas ir kažkur išvežtas.

Antanaitis ir Daktaras labili aiškiai gird jo š vius bei rus š kavimus, užpuolus Kazimierait ir Diemed . Dabar jie pamiršo gin us ir tyliausiai t nojo iki sutemos, o paskui laimingai abu pasitrauk iš miško.

Kazimierai io asmenyje s j dis neteko vieno iš aukš iausi j vad , iki kraštutinumo atsidavusio savo T vynei. D l jo žuvimo buvo nepaprastai sujaudinti visi partizanai, nes beveik visi jie asmeniškai buvo mat Kazimierait ir ypa daug apie j gird j pasakojant. Keliaudamas po dalinius aš visuomet partizanams pavyzdžiu sta iau Kazimierai io asmenyb ; žmogaus, kuris visas savo dvasines ir fizines j gas pašvent Lietuvos laisvinimo kovai; karininko, kuris iki paskutinio atod sio ištes jo duot j priesaik ; kovotojo, kuris pelnytai buvo ir yra laikomas partizano idealu. Per savo partizanin s veiklos laikotarp jis sigijo meil ir pagarb vis partizan ir j vad ne tik kaip aukštesnysis vadas, bet ir kaip vyresnysis brolis. Visiems partizanams didžiul tak Kazimieraitis tur jo d l to, kad buvo išsižad j s asmeniškos gerov s, iki kraštutinumo pasišvent s s j džio reikalams, nepaprastai darbštus, teisingas, kantrus, blaivus ir giliai religingas žmogus.

Su Kazimierai iu man teko ilgai gyventi drauge ir pažinti j iš arti. D l to jo netekim aš dar labiau pergyvenau. Kazimierai io šviesi atmintis niekuomet nepaliks man s. Ir v liau, lankydamas Piet Lietuvos srities partizanus, aš visuomet paskirdavau dal laiko pasikalb jimui apie š did ir garbing vad . 1947 m. rugs jo m n. 25 d. vykusio visuotinio Dainavos

Apygardos partizan vad s skrydžio metu, man kaip naujai išrinktam Dainavos Apygardos vadui pasi lius, Merkio Rinktin s pavadinimas buvo pakeistas Prt. Kazimierai io Rinktin s pavadinim . Vis žymesni j partizan vad pos dži atidarymo metu b davo pagerbia- mi kritusieji kovoje partizanai, ypa pabr žiant Kazimierai io asmenybe.

1949 m. vasario m nes Vakar Lietuvos srityje vykusiame visos Lietuvos partizan vad atstov s skrydyje, man apib dinus Kazimie- rai io nuveiktus darbus s j dyje, buvo paskelbtas šis dokumentas:

LLKS Tarybos Prezidiumo Pirmininko Aktas Nr. 7

Savo didvyriška mirtimi pirkusiems m s tautai teis gyventi ir savo darbais bei asmens pavyzdžiais ir šiandien n kiek nemaž jan ia šviesa tebenušvie iantiems LLKS ir visos tautos kovos keli

1. Piet Lietuvos Partizan Vadui a.a. Kazimierai iui pulkininkui inži- nieriu Vitkui (žuvusiam 1946 m. vasar) ir

2. Jungtin s K stu io Apygardos Vadui a.a. Visvydui leitenantui Kasperavi iui Juozui (žuvusiam 1947 m. balandžio m n. 18 d.) už j ypatingus nuopelnus išreiškiant s j džio id j , prasm bei pob d , j organizacini , karin s ir visuomenin s veiklos pagrind Piet ir Vakar Lietuvoje pad jim , parengiant ir masiniais tiražais išleidžiant atitin- kamus pogrindžio spaudos organus, o ypa už j mirties valandoje parodyt didvyriškim kovoje su priešu suteikiu Laisv s Kovotojo Karžygio vard ir kartu juos apdovanoju Laisv s Kovos Kryžiumi I-mo laipsnio (su kardais).

Okupuotoji Lietuva, 1949 m. vasario m n. 16 d.

(pas.) Vytautas

LLKS Tarybos Prezidiumo Pirmininkas

(pas.) Žadgaila

LLKS Tarybos Prezidiumo Sekretorius

1949 m. rugpj io m n. 1 d. data išleistame Piet Lietuvos srities spaudos organe „Partizanas“ Nr. 2 pažym jau:

„ Liepos m nes su jo treji metai nuo to laiko, kai mes esame netek mylimo vado a.a. Kazimierai io. Jis krito nelygioje, bet garbingoje kovoje.

Šis aukštojo laipsnio karininkas duot priesaik ištes jo ir Lietuvai atidav ne tik savo j gas ir žinias, bet ir savo brangiausi turt — gyvyb .

Brangusis Vade! Tavo nemari kovos dvasia teb ra m s tarpe. Su Tavo vardu l pose šiandien stovime nepajudinamai tvirti šventoje laisv s kovoje.

Teb nie Tau lengva Lietuvos žemel , kuri savo krauju aplaistei“.

(pas.) A. Vanagas

Piet Lietuvos Srities Vadas

Bang nuzulintas akmuo, kurio tik viršus kyšo iš vandens. Prieš 45 metus jį nendrė neaugo, – buvo gražus paplūdimys.

JUOZAS
KOJELIS

SUGRŽIMAS

PO 45 METŲ SAVO TĖVIŠKĖJE

Lankiausi Lietuvoje šiais metais nuo gegužės 19 iki birželio 17. Turėjau daug išvyvenimų Kražiuose, kur lankiausi gimnazijoje, ir Kaune bei Vilniuje, kur studijavau humanitarinius mokslus, ir Kretingoje, kur mokytojavau. Bet vienas išgyvenimas išsiskyrė iš visų. Tai apsilankymas savo tėviškėje, Vieکشneliuose, 5 km pietus nuo Luokės.

...

Prisiminimai siekia 1944-ųjų metų vasarą. Gyvenau tada pas tėvus, laimingai ištrūkęs iš nacių kalinėjimo. Rusų frontas buvo tuo metu sustojęs apie 20-25 km šiaurės rytus nuo mūsų. Mūsų pusėje vokiečiai, anoji – rusai.

Sulaukėme spalio 6-ąsias. Tą dieną nuo ryto žemė ir dangus buvo tarsi pritvinkę sunkios ir grūsmingos tylos. Niekas laukuose nedirbo, nors buvo pats bulviakasis, ir bulvienoj laukus kvietė saulėta „bob vasara“. Net gyvuliai, paleisti nušienautas pievas, prižlusius atolo, buvo ramūs ir lyg kažko laukė. Danguje nepasirodė nė vienas rusų lėktuvas.

Nerimo stumiamas, proklitir sodo vartelius iš sodybos iš jau link Žiograkalnio. Tai kalnas, ne daug žemesnis už netolim Šatrij, tik daug nuolaidesniais šlaitais. Viršn didesn s apimties ir plokštesn, todėl Žiograkalnis sudaro ne kalno, o aukštumos vaizd. Anomis dienomis ia rinkdavosi apylinki jaunimas vasar sekmadieniais gegužines, o kartais pavasarininkai suruošdavo vaidinimus iš alksni nupintose palapinėse.

Man žem šioje pusėje susisiek su kaimyno Jokubauskio žeme. Kazyt Jokubauskien buvo mano vaikystės draugė. Ipat buvo Jokubauski nedidelio kelio trobesiai.

Pasiek s aukštumos viršn, atsidau ir žir jau žemyn tv sodyb. Negal jau atplšti aki nuo gražaus gyvenamojo namo, rimtimi dvelkian i kit pastat, didžiulio, tv rankomis užveisto sodo, aptverto statinuk tvora. Kiemo viduryje — masyvus kryžius.

Aplink buvo matyti dar gal dešimties kaimyn didesn s ir mažesn s sodybos.

Antroje pusėje m s kio žem r m si Vieکشneli ežer. Iš dviej pusių ežer supo pelkynas. Ramus ežero paviršius t popiet lyg veidrodis atmuš saul s spindulius.

Bgiojau akimis nuo ežero prie tv sodybos ir po apylink, o kartu bgiojo mano vaikyst ir jaunyst.

Šiame susim stym n nepasteb jau, kad prie man s at jo Jokubauskiai. Pokalbis nesimezg. Aš laikiau savo akis nukreip s tol ir netik tai pasakiau:

— ia viskas bus sunaikinta, ia nieko nebeliks.

Nežinau, kokiū balsu aš pasakiau, bet turb t keistu, kad išgirdau, kaip Kazyt Jokubauskien balsu prad jo kuk ioti. Aš nebegal jau daugiau kalb ti. Neatsisveikin s, palengv l pajud jau šlaitu žemyn link sodybos.

Rytojaus dien, spalio 7, rusai prad jo puolim. Prieš aušr prasid jo pragaras. Patrankos griaud, bombos sprogin jo, kad net langai dreb jo. Išaušus, buvo matyti, kaip horizonte kilo ir leidosi l ktuvai. Prieš pietus gretimame kaime jau buvo bolševikai. T vas pakink arklius, o mama lauko keliukais palyd jo ir palaimino. Kelias ved piet kryptimi.

***

viet, iš kurios tada išvažiavau, gr žau šiomet, birželio 11. Beveik po 45 met.

Taip, ia viskas sunaikinta, ir nieko nebeliko, įvyko tai, k tada pasakiau. Ne tik trobesio, bet n mažiausio grumstelio, kuris liudyt buvusi Kojeli sodyb. Lauko prov žomis šiaip taip pasiekiau ežer. Iš ia ži r damas link Žiograkalnio, maždaug gal jau sp ti, kur andai buvo tv ir aštuoni vaik pasididžiavimas. Buvusi pelk pavirtusi mišku. Jo pakraštyje ma iau pastatyt maž kryži. Nebuvo jokios sodybos nei žmogaus, ir negal jau paklausti, kod l ia pastatytas kryžius. Tik žinau, kad ilg laik, man išvykus, t pelk saugojo stribai, laukdami man s iš ten pareinan io.

Be prisiminim, šioje vietoje radau vienintel paž stam daikt, rišant

Ši vasar Dainavoje. Iš k.: L. Stepaitytė, B. Brazdžionis, J. Kojelis, S. Aušrotienė, S. Smalinskas, V. Aušrotas, S. Smalinskienė. Nuotr. V. Maželio.

mane su tolim ja praeitimi, — tai ežero pakrant je gal per t kstan ius met bang nuzulint akmen . Jis ia buvo ir tada. Vaikyst je, ant jo atsistoj s, meškeriodavau iš arkljo uodegos plauk pasidaryta meškere. Dabar nusiaviau kojas, aukš iau keli pasirai iau kelnes ir pribrid s užlipau ant akmens. Pajutau jo šveln pavirši , kaip ir anomis vaikyst s dienomis. Prisiminimai ir akmuo surišo mane su skausminga 1944 met spalio 6 dienos popiete.

Sunaikinta ne tik m s sodyba, bet ir visi gyventojai, kuri sodybas nuo Žiograkalnio buvo galima matyti. Sunaikinta ir Jokubauski septyni asmen šeima. Gyva išlikusi iš Sibiro gr žusi ir kažkur gyvenanti tik Kazyt , kuri prieš 45 metus ant Žiograkalnio balsu kuk iojo ir su kuria tada neatsisveikinau.

Kai t pa i dien jau per Vieکشneli bažnytkaim bažnyt l , kurioje buvau krikštytas ir pri jau Pirmosios komunijos, „žvangus varpas", Bernardo Brazdžionio žodžiais, „sk l šird ". Sibiro kankinys, didžiame skurde gyven s Vieکشneli parapijos klebonas kun. Kazimieras Žukas mano apsilankymo proga ne tik liep skambinti varpu, bet bažnyt l je sukalb jo Šven iausios J zaus Širdies litanij . Balsiai atsakin jau „pasigail k m s ". Pasigail k ir nukankint j ir kankintoj .

KOD L

UKRAINIE IAI TYLI?

ZENONAS PR SAS

Soviet S jungos ribose gyvena apie 49 milijonai ukrainie i . Taigi maždaug 13 kart daugiau negu lietuvi ir 30 kart daugiau negu est . Kai paskaitome spaudoje apie šimtat kstantines demonstracijas Vilniuje, Rygoje ar Taline, gal kas pagalvojame: o kur ukrainie iai? Tokiame Kijeve tur t susirinkti mažiausiai milijonas. To n ra. Ukrainie iai jei ir pademonstruoja, tai j skai iai daug mažesni. Bene didžiausios dvi demonstracijos buvo prajusiais metais birželio m nes , sutraukusios 50,000. Bet tai buvo ne sostin je Kijeve, o provincijos mieste Lvove, vakar Ukrainoje. Šiaip susirenka tarp 200 ir 20,000. Kod l tiek mažai? Yra daug faktori , n ra vienos pagrindin s priežasties. Trumpa Ukrainos demografin , geografin , istorin ir politin apžvalga gal pad s geriau suprasti

situacij ir gal palengvins sp liojimus atei iai: ar vien dien ukrainie iai irgi išeis gatves kaip ir pabaltie iai?

Demografiniai daviniai

Pasaulyje priskaitoma apie 52 milijonai ukrainie i . Iš šio skai iaus apie 37 milijonai gyvena Ukrainos respublikos ribose, o apie 12 milijon kitose Soviet S jungos respublikose. Pavyzdžiui, apie 2 milijonai gyvena Kazachstane. Beveik 3 milijonai gyvena už Soviet S jungos rib , iš j 1.1 milijono Jungtin se Amerikos Valstyb se ir 0.7 milijono Kanadoje. Ypa Kanadoje ukrainie i bendruomen yra labai aktyvi ir takinga. Turi kelet atstov Kanados parlamente ir daug svarbi pozicij provincij ir federalin s

valdžios virš n se. JAV ukrainie iai irgi veiks. Pvz., jie steig savo kalbos ir kult ros katedr Harvar-do universitete anks iau negu mes ikagoje. Išleidžia daugyb laikraš-i ukrainie i ir angl kalbomis.

Pa ioje Ukrainos respublikoje ukrainie iai sudaro apie 75% vis gyventoj , o rusai beveik 20%. Pasiskirstymas labai nevienodas. Kai vakarin je Ukrainoje ukrainie iai sudaro net 89%, tai pietin je dalyje j yra tik 55%. Ir tie patys namuose dažnai kalba ne ukrainietiška, bet rusiška. Rus ten yra apie 34%. Rus kalba ten dominuoja, ypa miestuose. Tod l ten turistai dažnai jau iasi, kaip lank s Rusij , o ne Ukrain . Gi rytin je Ukrainos dalyje — Donetso/Dniepro rajone, kur pramon yra labai išsivys iusi, ukrainie iai dar sudaro 67%, bet ir tarp j yra daug surus jusi , nors per gyventoj surašymus ir užsirašo ukrainie iais. Blogiausia yra su ukrainie iais, gyvenan iais už Ukrainos rib , ypa Sibire ir Kazachstane. Netur dami savo mokykl , jie palengva virsta rusais.

Taigi, yra trys Ukrainos: Vakar (Karpai) Ukraina, kuri brendo didesn je Vakar Europos takoje ir kuri yra ma iusi daugiau laisv s, ypa b dama Austro-Vengrijos imperijos dalimi. Banderos partizan žygiai 1945-52 metais ia dar teb ra gyvi. Didžiausias šio rajono miestas yra Lvovas (apie 670,000 gyventoj). ia ir iškyla didesnieji tautiniai pasireiškimai. Piet -Ryt Ukraina yra Ukrainos pramon s rajonas, ia visuomet buvo jau iama didesn

rus taka, ypa d l j antpl džio pramon s miestus. Šis rajonas yra pergyven s didžiausi rus kolonizacij ir ukrainie i asimiliacij . Vidurio Ukraina, kurioje yra ir sostin Kijevas (2,2 milijonai gyventoj), tautinio atgimimo atžvilgiu yra lyg ir pereinamoji zona tarp ryt /piet ir vakarin s Ukrainos dali . ia kaimuose žmon s dar kalba ukrainietiška, bet miestuose yra dažniau girdima rus kalba.

Ta iau Ukraina bunda. T yra pasteb j ir Vakar korespondentai. Pvz., kai Newsweek korespondentas 1982 metais apsilank vakar Ukrainos mieste Rovne, jam šis pasirod s tipišku Rusijos provincijos miestu. Joki ženkl , kad ia gyvena ukrainie iai. Gi ten pat apsilank s 1989 metais, jis jau pasteb j s daug pasikeitim . Rusai nem gštami. Pvz., jis gird j s vien policinink pasakojant tok anekdot . Viename Ukrainos mieste labai privis žiurki . Ten apsilank s kažkoks pilietis, kuris padar s mechanin žiurk . Ta išvedusi visas miesto žiurkes ant aukšto j ros kranto. Kada ji pati nukrito j r , ja pasek visos žiurks ir ten prig r . D kingi miestie iai maldav t pakeleiv : ponuli, ar negal tum mums dar padaryti mechanin rus !

domu, kad tautiniam atgimimui sustiprinti yra labai daug padariusi emobilio atomin s energijos reaktoriaus katastrofa. Daugelis ukrainie i tai suprato, kaip dar vien rus pastang išnaikinti ukrainieius, panašiai kaip per 1932-33 met badmet .

Ukrainos geografinis padidėjimas
ir žemės turtai

Ukraina yra labai turtinga gamtos turtais. Visame pasaulyje yra žinomas Ukrainos juodžemis. Yra pasakojimas, kad ukrainietis, pasijęs kviečių grūdus, turi būti iš dirvos, kad jėgai jam kelio nepastot. Nereikia nei natūrali, nei dirbtinė trąša. Tai ne balkšvi jauriniai šiaurės Rusijos dirvožemiai, kur kartais nūgriūkiai nenori augti. Nemažesni Ukrainoje nei žemės gelmių turtai. Dideli geros rūšies anglies, geležies, mangano, volframo ir kitų metalų oksidų klodai paskatino sunkiosios pramonės išsivystymą, ypač rytiniame ir pietiniame Ukrainoje. Čia išaugo didžiuliai Charkovo, Dniepropetrovsko ir Donetso miestai. Apie 25% viso pasaulio mangano išteklių yra Ukrainoje. Tai labai svarbus metalas plieno gamybai. Dideli ir natūrali dujų ir alyvos išteklių. Ukrainoj pagamintos prekės sudaro apie 26% Sovietų Sąjungos eksporto. Todėl Rusijai prarasti Ukrainą būtų, kaip Italijai prarasti Lombardiją.

Iš kitos pusės, per praėjusius 50 metų Sovietų Sąjunga stengsi nukreipti savo pramonės išsivystymą rytus, ypač Sibirį, kuris irgi turi daug gamtos turtų. Tas procesas pagreitėjo po Antrojo pasaulinio karo. Kai Hitleris okupavo Ukrainą, Stalinas greit pamatė, kad jei jo imperija remsis tik Ukrainos pramone, ji bus lengvai pažeidžiama karo ir suiru iš atvejais. Todėl po karo kur laik Ukrainos pramonės pagrindinis užduotis buvo

sutelkti kapitalą moni išsivystymui Sibire ir kitur. To išdava buvo tai, kad dabar Ukrainos pramonė, pvz., plieno pramonė, yra labai nemoderni, atsilikusi, išleidžianti atmosferon tonas sieros dvideginio ir kitų gamtinių ir aplinkos užteršiančių chemikalų. Taip pat Ukrainoje yra daug pavojingų atominės energijos reaktorių. Dėl tokio pramonės apleidimo Ukrainos pramonės svarbumas Sovietų Sąjungai yra gerokai sumažėjęs. Pvz., 1967 metais Ukraina su 20% Sovietų Sąjungos gyventojų davė S. S-gai tik 18.5% valstybini pajamų. Norint, kad Ukrainos pramonė ir toliau pasiliktų svarbiu faktoriumi Sovietų Sąjungos ekonomikoje, Maskva turėtų surasti didelių kapitalų moni sumoderinimui ir aplinkos apšvarinimui. Šis faktorius galėtų suvaidinti svarbią rolę, jei kada nors Kremliui tektų spręsti sunkų klausimą: leisti Ukrainai atsiskirti ar neleisti?

Trumpa istorinė apžvalga

Ukrainos istorija siekia devintą šimtmetį, kada susikūrė Kijevo valstybė. Tik ji dar nesivadino Ukraina, kas reiškia „Pakrašė žemė“. Ji vadinosi Kijevo Rusa. Ukrainos vardas atsirado gal tik šešioliktame šimtetyje. Kijevo valstybė buvo nepriklausoma iki 1240 metų, kada buvo sunaikinta mongolų antplūdiu. Suskilo keletų kunigaikštijų. Galicijos kunigaikštija egzistavo iki 1387 metų, kada ją aneksavo Lenkijos karalija. Volynij ir Kijevą užėmė Lietuvos Didžioji Kunigaikštija. Lietuvai sudarius

unij su Lenkija, pastaroji Ukrainoje gal tur jo daugiau takos negu Lietuva.

Lenkai prad jo atimin ti žemes iš vietini gyventoj ir ved baudžiam v anks iau buvusiems laisviems kininkams. Daug gyventoj pab go iš lenk valdom žemi rytus, Dniepro žemupio lygumas. Šiuos naujus gyventojus prad jo vadinti kazokais. Jie ten suorganizavo savotišk karine organizacij , kurioje viršininkai ir karininkai buvo išrenkami demokratiškai vis organizacijos nari . Pastat Zaporož s tvirtov . Kada lenkai paband priverstinai vesti katalikyb ortodoksams ukrainieiams, kazokai sukilo. Po keleto laim t m ši prieš lenkus, kazok vadas Bogdanas Chmelnickis k r nepriklausom kazok valstybe Dniepro up s rajone. Ji buvo valdoma demokratiškai išrinkto hetmono ir demokratiškai išrinktos atstov tarybos (Rados). Taigi, ukrainie iai su demokratiniais principais jau buvo susipažin tais laikais, kada rusus vald visagalis caras. Šiai hetmonijai buvo sunku atsilaikyti prieš daug stipresn Lietuvos/Lenkijos valstyb . Tod l po šeši gyvavimo met 1654 metais Rada papraš Maskvos caro pagalbos. Galvota, kad caras, pats b damas ortodoks religijos, juos geriau supras negu katalikai lenkai.

Sutartyje caras pažad jo leisti hetmonui savarankiškai valdyti vis Ukrain , tur ti savo kariuomen ir laivyn , rinkti mokes ius ir netgi vesti savo užsienio politik . Rus

karuomen s daliniai kaip s - jungininkai sik r Ukrainos miestuose. Po Chmelnickio mirties caras prad jo aiškinti, kad jo ankstyvesnioji sutartis su Chmelnickiu buvusi asmenin , ne valstybin sutartis ir kad ji galiojusi tik iki Chmelnickio mirties. Tod l naujos sutartys turi b ti sudaromos su kiekvienu nauju hetmonu. Tur damas savo kariuomen s gulas Ukrainoje, caras gal jo žaisti su kandidatais hetmonus kaip nor jo: paremdamas tuos, kurie prižad jo jo klausyti, sudarydamas kli tis tiems, kurie nor jo b ti savarankiški. Per sekan ius 40 met trys hetmonai band atsikratyti Maskvos globos, bet nepavyko. Pagaliau 1774 metais hetmonyst buvo galutinai panaikinta ir Zaporož s tvirtov nugriauta. Prasid jo sunk s laikai Ukrainai. Per sekan ius 140 met carai dar visk , kad surusint ukrainie ius. J mokyklos, steigtos hetmonyst s laikais, buvo visos uždarytos. Pagaliau 1876 metais buvo išleisti sakymai, uždraudži spaud ukrainie i kalba. Caro valdžia dar visk , kad padidint rus imigrant skai i , ypa miestuose, kur rus procentas išauga iki 50%.

Ukraina kaip Soviet S jungos respublika

1917 metais nuvertus car , ukrainie i politin s ir karin s organizacijos suk r Centrin Taryb (Rad). Ši Taryba, susirinkusi Kijeve, paskelb steigim Ukrainos tauti-

nes respublikos, surištos su Rusijos respublika federaliniais ryšiais kaip lygaus partnerio. Leninas, nors oficialiai pripažino Ukrainos nepriklausomybę, tuo pačiu metu sukurė konkurencinę komunist valdžią Charkove. Rada tai atsak, 1918 metais sausio 12 paskelbdama visiškai nepriklausomą Ukrainą, nesurištą su Rusija. Prasidėjo karas su sovietine Rusija, kuriame vadovavo Simonas Petliura. Iš pradžių jam kiek pagelbėjo vokiečiai ir lenkai, bet Pirmojo pasaulinio karo laimėjimui — Vakarų Sąjungininkai — atsakė padėti. Mat, nenorėjo išardyti Rusijos. Petliura buvo nugalėtas, ir 1923 metais Ukraina buvo priversta jungtis su Rusija ir su kitomis respublikomis kaip federalinė Sovietų Sąjungos respublika.

Leninas, norėdamas laimėti ukrainiečių simpatijas, patvarkė, kad ukrainiečiai kalba ir kultūra dominuotų visose Ukrainos respublikos srityse, skaitant valdžios staigas, mokyklas, spaudą ir kitas komunikacijos sritis. Tarp 1923-1930 metų Maskva davė Ukrainai palyginti gana daug laisvės. Ji mažai kišosi Ukrainos komunistų partijos reikalus. Leido visiškai tvarkyti nepriklausomai. Žemė buvo palikta kinikams, kurie gana savarankiškai tvarkėsi. Gerbė viską greitu tempu. Daug sumanesni ir darbštesni kininkai praturtėjo. Pramonė irgi palengvėjo. Ukrainiečiai laiko šį trumpą laikotarpį tarp 1920 ir 1930 metų Ukrainos „aukso dešimtmečiu“. Klestėjo literatūra, menas ir drama.

Laikai staiga pasikeitė Stalinui siūtvirtinus Kremliuje. Nors Stalinas buvo gimęs Gruzijoje ir nors jo abu tėvai buvo gruzinai, Stalino dukters Svetlanos liudijimu, jis palengva pasidarė šovinistu rusu — daug didesniu negu dauguma etninių rusų. Tas, atrodo, dažnai pasitaiko tarp tų, kurie pakeičia savo tautybę. Prisiminkime tik Vilniaus krašto sulenkėjusius lietuvius, kurie lietuviai daug labiau nekenčia, negu Varšuvos ar Krokuvos lenkai. Stalinas ypač nekenčia ukrainiečių viendalyto, kad šie nenorėtų virsti dirbti. Atrodo, kad dalyto jis ir sukūrė dirbtiną 1932-33 metų badą Ukrainoje, kad fiziškai palaužtų ukrainiečius. Nuo bado mirė tarp 3 ir 7 milijonų ukrainiečių. Tikroskaiciaus gal niekuomet nesužinosim. Stalinas to nedarė, pvz., Rusijos ar Gudijos respublikose, kur pasipriešinimas kolchozų steigimui buvo gal nemažesnis. Kurie ukrainiečiai nemirė bado, tuos pradėjo tremti Sibire. Pripildė Sibiro koncentracijos stovyklas nerusiškais tautomis, ypač ukrainiečiais, o vėliau ir pabaltiečiais.

Stalinas žinojo, kad fizinis sunaikinimas nerusišką tautą yra trumpiausias kelias piln Sovietų Sąjungos surusinimui. Tiksliai nežinome, kiek ukrainiečių buvo ištremta Sibire ir kiek ten jimirė nuo bado ir nuo nežmoniškų lygčių. Atmintina, kad dauguma buvo ten ištremti dar prieš Antrojo pasaulinio karo pradžią. Iš 1941 metais ištremtųjų lietuvių tik labai mažas procentas išliko gyvi. Todėl galima

sp ti, kad ir dauguma ukrainie i , ten ištremt prieš 1941 metus, išmir Sibire. Tik labai maža dalis Sibir atlaikiusi ukrainie i gr žo

Ukrain . Kitus arba paleido iš lageri be teis s gr žti namo, arba ir patys nebenor jo gr žti, nes niekas j ten nelauk . Tod l dauguma arba pasiliko Sibire, arba išsisklaid po vis Soviet S jung . Iš viso Sibire ir Azijos sovietin je dalyje gyvena 6.5 milijon ukrainie i . Galima sp ti, kad j dauguma yra buv Sibiro tremtiniais. Galima taip pat sp ti, kad apie tiek pat mir koncentracijos stovyklose. Jei prie ši skai i dar prid sim mirusius per badmet Ukrainoje, gautume 16-20 milijon . O kur dar per Antr j pasaulin kar žuvusieji? Tai bais s nuostoliai kad ir 50 milijon tautai. Reikia atsiminti, kad daugumoje buvo prarasti gabiausi ir labiausiai tautiškai susiprat ukrainieiai. Jei palygintum ukrainie ius su pabaltieiais, tai reik t atkreipti dmes , kad Pabaltijys tur jo iškent ti Stalino teror tik 9 metus, o Ukraina net 20 met . Tad n ra nuostabu, jei ukrainieiai kiek „v luojasi“, palyginus su estais ar lietuviais.

Stalin pakeit s Chruš iovas irgi buvo rusas šovinistas, tik žmoniškesnis. Jis atmet genocid kaip priemon Soviet S jungos surusimui. Jis irgi bijojo, kad ukrainieiai gali panor ti atsiskirti nuo Rusijos. Bet jo taktika buvo kitokia: sunaikinti ukrainie i taut ne genocidu, bet nutautinant. Jis galvojo, kad jei jis duos ukrainie iams lygias teises su rusais daugiataut s im-

perijos valdyme, gal jie aprims ir palengva prad s surus ti. Atseit, laim ti medum, ne actu. D l to daug ukrainie i buvo paskirti svarbias pozicijas Kremliuje, Komunist partijos centro komitete ir kitose Soviet S jungos respublikose. Pvz., Ukrainos respublikos šefas Podgorny buvo atkviestas Maskv ir kaip Politbiuro pilnas narys pasidar vienu iš takingiausių Chruš iovo leitenant . Tik Chruš iovas padar klaid , Ukrainos komunist partijos pirmuoju sekretoriumi, atseit, respublikos šefu, paskirdamas Šelest . Š paskyr ir pilnu politbiuro nariu. Chruš iovas turb t nenusp jo, kad Šelestas yra patriotiškai nusiteik s ukrainietis. Palengva geresni laikai prad jo gr žti Ukrain .

Šelestas vald Ukrain beveik 9 metus, nuo 1963 met liepos m - nesio iki 1972 met geguž s m nesio. Tarp kitko jis pats paraš ir išleido gana patriotišk knyg „Ukraina, m s t vyn“, už kuri jis v liau buvo labai kritikuojamas. Per Ukrainos rašytoj unijos suvažiavim jis pasak kalb , kurioje skatino išlaikyti ukrainie i kalb gryn ir svetim tak nesugadint . Jis pareišk s Kanados komunist delegacijai, kad „tik kvailys gali galvoti, kad rus kalba pasidarys dominuojan ia kalba Ukrainoje“. Jis, jei ir atvirai neskatino, tai bent toleravo tautinius pasireiškimus, kaip protest demonstracijas ar išleidim patriotiško turinio knyg ir leidini . Už tai jis tur jo sumok ti: buvo pirmiau „paukštintas“, paskiriant

Maskvoje S. S-gos ministeri kabineto premjero pavaduotoju, bet už met prarado ir politbiuro pilno nario post . Brežnevas ir Kosyginas, abu rusai šovinstai, kurie tuo laiku buvo valdžioje, Ukrainoje Šelest pakeit Vladimiru Š erbitskiu, surus jusių ukrainie iu, kuris ir dabar tebevaldo kietu kumš iu su KGB pagalba. Tik atrodo, kad Gorba iovas jo nem gsta, nes priklauso vadinamai „konservatori " arba stalinist grupei politbiure. Gal Gorba iovas nesijau ia dar pakankamai stiprus pašalinti Š erbitskį, kuris Ukrainoje yra labai nepopuliarus. Pvz., per paskutin Gorba iovo apsilankym Ukrainoje žmon s plojo Gorba iovui, bet ne Š erbitskui, rod plakatus: „Š erbitskis — ne, demokratija — taip". Bet kol kas Š erbitskis laikosi valdžioje. Gal dalinai d l to, kad Gorba iovas prisibijo pasekmi , pašalinus Š erbitsk ir jo KGB aparat . (Rugs jo viduryje Š erbitskis buvo pašalintas. Red.)

Nedidel problema, jei padeonstruoja mažesn s tautos. Kas kita b t , jei išeit i gatves milijonas ar daugiau ukrainie i . Gal tod l Gorba iovas lyg ir užmerk akis per paskutinius rinkimus, kada Š erbitskis surado b d , kaip neleisti savo oponentams b ti kandidatais. Bet vis d lto daugelis Š erbitskio s br nesurinko pakankamai bals ir nebuvo išrinkti. Tarp toki buvo penki apygard Komunist partijos vadai, Kijevo burmistras ir Kijevo pirmasis partijos sekretorius. Lvove apie 50,000 balsuo-

toj išbrauk visus kandidat vardus ir užraš „boikotuoju". Pats Š erbitskis savo rinkimin je vietoje Dniepropetrovske per machinacijas surinko 71% bals , kur anks iau jis normaliai gaudavo 99.9%. Yra sakoma, kad jei nori užmiršti perestroik , apsilankyk Dniepropetrovske. Ten tokio dalyko n ra.

Išvados

Susumuojant šiame trumpame straipsnyje sumintus davinčius, yra aišku, kad ukrainie iai yra didel , labai daug iškent jusi tauta. Tai n ra tik skirtingu dialektu kalbanti rus tautos dalis, k kai kurie rusai šovinstai bando tvirtinti. Ne tik kalba yra tiek skirtinga nuo rus , kad j gal tum klasifikuoti kaip atskir kalb . Gal dar svarbiau negu kalba, yra skirtinga istorija ir skirtingas kult rinis išsivystymas. Ukrainie iai daug daugiau pragyveno Vakar kult ros takoje negu rus globoje, ypa vakar ukrainie iai. Tod l nenuostabu, kad jie skiriasi nuo rus ne tik kalba, bet ir kult - ra, papro iais, gyvenimo b du. Nenuostabu, kad jie per šimtme ius band ir tebebando ištrkti iš ruso „globos", sudedami tiek daug auk . Laimingi ukrainie iai, kad Stalinas 1930 metai paveld jo ne vis Ukrain , kad tuo laiku vakarin dalis buvo lenk valdžioje. Nors lenkai ir neglost , bet fiziniai nenainkino kaip Stalinas. Ukrainie iai gal jo tur ti savo mokyklas, gal jo palaikyti kontaktus su demokratijoj

LFB savait Dainavoje. Popie io saul je, pertrauk metu buvo domu pasiskaityti naujausius laikraš ius iš Lietuvos. Nuotr. V. Maželio.

išsivys usia Vakar kult ra. Š erbitskis n ra amžinas. Arba mirs, arba bus Gorba iovo išstumtas. O Š erbitskio p dinis gal jo pilnai nebeįpakeis, kaip ir Griškevi ius ar Songaila pilnai nepaveld jo Snie - kaus gali . Gorba iovo reformos, apkarpan ios saugumo gali , gal palengva pasieks ir Ukrain . R - gimimas vyksta ir dabar. Dalis disident gal jo gr žti iš Sibiro. Jei Ukraina ir v luoja, palyginus su Pabaltiju ar su Kaukazu, tai gal tik dešimtme iu ar net ir mažiau.

Panaudota Literat ra

Katz. Handbook of Major Soviet Nationalities.

George W. Simmonds, Editor. Nationalism in The USSR & Eastern Europe in the Era of Brezhnev and Kosygin. The University of Detroit Press.

Žurnalai: US News, Time, Newsweek.

Laikraš iai: The Ukrainian Weekly ir The National Tribune.

Encyclopedia Americana.

EINAME TEISINGU KELIU

Pokalbis su Arvydu Juozaičiu

Arvydas Juozaitis — jaunosios kartos Lietuvoje filosofas, Sąjūdžio pradininkas, jo ideologas, tarybos narys ir ideologiniams reikalams sekretoriaus pavaduotojas, Sąjūdžio žini steigėjas ir redaktorius, sportininkas. Savo kelionis po Ameriką metu lankėsi spalio pradžioje Kikagoje. Jam ir jo žmonai Laimai viešint vašinguose p. Jadvygos ir dr. Adolfo Damušio namuose, spalio 5 buvo sudarytos sąlygos šiam pokalbiui tarp Arvydo Juozaičio ir Laisvės redaktoriaus.

Jūs esate vienas iš pagrindinių Lietuvos Sąjūdžio ir bendrai tautinio atgimimo minties formuotojas, ideologinio veidoklis. Kas jus prie to privedė asmeniškai, kaip šis minties projektas perteikiamas tautai, kaip jis priimamas?

Nuo pat ankstyvo 1988 pavasario, kai Vasario 16 minėjimas buvo apipiltas tarybinės propagandos melu, manyje kilo milžiniškas pasipriešinimas ir noras radikaliai, atvirai pasakyti ties apie šį komunistinio režimo melą. Daugelis žmonių to melo nepriėmė, bet sunku buvo kažkam pradėti kalbėti ties. Nutariau surizikuoti, galvojau, kad tai bus mano našas pasipriešinimui prieš tarybinę propagandą. Vasario 16 minėjimo išniekinimas buvo paskutinis lašas, perpildęs kantrybės taurę. Galvojau, nereaguodami tai, nebetur simekė iš tikrųjų beginti. Padariau pranešimą „Lietuva ir politinė kultūra“ Dailininkų sąjungoje balandžio 20 ir automatiš-

kai sujungiau Sąjūdžio kūrėjo darbą, užsibaigusį birželio 3 steigiamuoju susirinkimu. Tad tas ideologinis Sąjūdžio veidoklis buvo susijęs su mano apsisprendimu daryti viską, kad kuo greičiau atsikratytume melo.

Kodėl būt man teko tai daryti, aš nežinau. Manau, kad krikštoniškosios moralės akcentavimas, kuris man yra būtinas, ir istorinės tiesos traukimas iš tos moralės argumentaciją Sąjūdžio veikloje, yra tiek visai tautai priimtinas, kad aš savo pažiromis atitikau tam, kas visai tautai yra artima. Sąjūdžio ideologija tiesiog yra susijusi su tautos morale ir jos elementariausios tiesos nuojauta. Tad nieko tautai nebuvo primesta.

Ar šis tautinio atgimimo kryptimi besireiškianti tautos moralė nerodo, kad tauta niekad nebuvo praradusi savo rezistencinės dvasios, kad 1941 tautos sukilimas, pasipriešinimas vokiečių okupacijai ir ypač partizanų kovos turėjo tautai milžiniškos reikšmės? Ar tautos sąjūdis nėra tam tikra prasme šios rezistencijos išdava ir tęsinys?

Esu tikras, kad 1941 metų sukilimo rezistencinė dvasia anksčiau nebuvo plačiau aptariama, bet dabar ji yra gyva. Pasipriešinimas vokiečiams, partizanų kovos visuomet buvo aktualus objektas šeimų pokalbiuose, nors jaunimo tarpe pasitaikydavo retai. Todėl 30 metų žmonės, tarsi tarpininkai tarp vyresniosios ir visai jaunosios kartos, galėjo nutiesti tiltą tarp praeities ir ateities ir sujungti

Iš kairės: dr. K. Ambrozaitis, dr. A. Damušis ir Arvydas Juozaitis. Nuotr. I. Baužio.

atgimimo darb . Nemany iau, kad rezistencijos terminas tikt šios dienos politikai apib dinti. Rezistencija dabar, kaip pasipriešinimas priešui, n ra savaime produktyvi. Šiandienin patirtis rodo, kad tiesiogin konfrontacija neb t leidusi mums laim ti to, k laim jome. Pokario metais bet kokie kompromisai buvo negalimi, dabar jie galimi. Yra kita dvasia. Bet rezistencinis ir moralinis tvirtumas per pogrindžio spaud , per Kalantos susideginim , per Katalik Bažny ios Kronik tikrai at jo S j dj.

S j džio eil se matome didel jaunimo skai i ir tai teikia vilties, kad Lietuvos ateitis yra šviesi. Kieno nuopelnu ši atgimimo mintis buvo perduota jaunajai kartai, gerai žinant, kad komunistin mokykla skiepijo priešingas mintis, o Bažny ia pati

buvo per daug suvaržyta ir nepaj gi aukl jimo darbe?

Iš tikr j , net užsienio žurnalistai, apsilank Pabaltijy, pastebi, kad S j dyje pas mus yra daugiau jaunimo negu Estijos ir Latvijos frontuose. Visas S j džio štabas, visa organizacija palaikoma jaun žmoni iki 30 met amžiaus. Aišku, jaunajai kartai nebuvo lengva iš karto suprasti, kas Lietuvoje vyksta. Daugelis net nežinojo, kaip atrod lietuviška trispalv , nebuvo gird j himno. Nihilistinis tarybinis gyvenimas buvo labai toli paženg s. Bet kai šis jaunimas atgim , jis tikrai atgim iš naujo. Jau 1988 vasar , kai su Roko maršu keliavome per Lietuv , vež m s trispalv , ir j jaunimas vertino ne kaip muziejn objekt , o kaip gyv simbol .

Ir komunistin mokykla, ir Bažny ia

teik tam tikr fonin gyvenim . Komunistin mokykla buvo labai agresyvi, Bažnyia — prispausta ir negaljo daryti takos. Bet nuo komunistin s moral s absoliuti jaunimo dauguma buvo atitolusi, tiesiog instinktyviai j atmesdavo. Bažnyios takos, nors nepriimdavo, bet žinojo, kad ji ia yra. Toks dvilypis gyvenimas gimd nihilizm . Ir mano jaunyst s metais nihilizmas, skepticizmas ir amoralumas buvo labai akivaizd s. Bet 1988 metai visk pakeit .

Mes niekad neatsisakysim nuo Lietuvos valstyb s, niekad šito nebus. Šit m s priešai, taip pat ir draugai, turi žinoti.

S j džiui prad jus 1988 metais pirmuosius žingsnius ir jo sud tyje matant gana didel komunist skai , pas mus, išsivijoje, kilo tam tikra baim ir netikrumas, išplauk s iš tradicin s komunistin s sistemos pažinimo. Ar yra at j s laikas pasitik ti komunistais, ar Partija ir jos sistema gali leisti savo partie iui galvoti ir dirbti platesn je politinio ir visuomeninio darbo skal je?

Viena iš pagrindini priežas i , kod l S j dis jau pirmomis savait mis nebuvo užgniaužtas ir sutraiškytas, tai buvo KP nari ir nusipelnusi liaudies rašytoj dalyvavimas iniciatyvin je grup je. Komunistai centro komitete ar miesto komitetuose negaljo j sunaikinti, nes tai buvo j draugai ar žinomi žmon s. Tad KP nariai S j dyje buvo b tina s lyga S j džiui gimti. Nemanau, kad tai iš karto buvo aiškiai suprasta ir pa i S j džio k r j — t 500, kurie Mokslo akademijos sal je pareigojo

iniciatyvin grup . Ten buvo išrinkti tie, kurie tuo metu buvo aktyv s, jauni žmon s ir kuriais visuomen pasitik jo. Iniciatyvin je grup je buvo pus komunist , ir tai buvo viena iš s lyg , kod l S j dis nebuvo iš karto užgniaužtas. Legalios veikimo s lygos buvo b tinos, tad komunist jungimas šit veikl buvo b tinas. Jie taip pat yra tautos nariai, jie taip pat tur jo eiti nepriklausomos valstyb s k rim . Mes tikime, kad jie pasikeit .

Kad išsivija d l to suabejojo, tai yra nat ralu, nes patirtis liudijo, kad KP yra nepatikima organizacija. Bet m s veikla nebuvo ordinarin . Ne tame reikalas, ar KP gali leisti savo partie iui dirbti S j džio darb . Ji paprasiausiai nebegali neleisti. Partija yra tiek supuvusi, tiek dezorientuota, ypa Lietuvoje, kur ji pati žino esanti okupacin s valdžios administraciniu rankiu. Tas žinojimas ir visa psichologin ar politin nuostata dar labiau j pa i kausto. Dr seni partijos nariai dr sta elgtis ne ordinariškai, dr sta atmesti, k iki šiol KP yra teigusai. Komunist Partija ra ir gri va.

Suprantame, kad S j džio kelias nepriklausomyb yra kompromisinis ir parlamentinis kelias. Ar tai reiškia, kad yra at j s laikas iš bekompromisin s rezistencin s kovos pereiti pragmatin politin veikl ir kiek tokia parlamentin veikla gali b ti paveiki ir efektinga Soviet S jungos strukt roje?

Iš ties pragmatin s politikos kelias at jo. Jei mes atsisakome politinio kompromiso, kaip b do kovai, tai lieka tik konfrontacija. O konfrontacijos atveju mes nesame stipr s ir iš jos negalime išeiti laim tojais, nes Rusija tiesiog gali mus sutraiškyti, o pasaulis taip pat nesupras konfrontacijos prasm s. Visa pasaulio politika šiuo metu žengia nauj taikos stadij . Bet kokia maž valstybi konfrontacija sukelia dideli

valstybi konfrontacij ir tuo atneša branduolinis grėsmis pavojus. O nuo jo apsisaugojimas yra moralinis klausimas. Žmonija turi moralinį teisę likti gyva. Konfrontacija yra praeities politika.

Pragmatizmas ir kompromisai neišvengiami. Reikia tik nustatyti kompromis ribas. Mes niekad neatsisakysime nuo Lietuvos valstybės, niekada šito nebus. Šitomis priešais, taip pat ir draugais, turi žinoti. Kompromisas gali būti laiko klausimas: kada mes nepriklausomai valstybės turėsime, už metus, dvejus, ar už penkerius metus. Mes jį turime turėti, kol tauta nebus dar išnaikinta biologiškai, ekologiškai ir demografiškai. Iki tol negalime laukti, nes tada nebebus prasmės ir nebegalėsime atkurti valstybės. Kompromisu gali būti ir piliečių klausimas. Juk mes neturime simpatijų, kurioje gyventų virš 90% lietuvių. Jokia moderni valstybė negali etninio elementu dėti valstybės pagrindus.

Parlamentinės veiklos kelias yra teigiamas. Jei Lietuvos Aukščiausioje taryboje statymai sukelia teisinę konfrontaciją su Maskva, tai rodo, kad mūsų žingsniai yra teisingi. Maskva yra priversta mus traktuoti kaip kažkokį svetimą kūrį savo imperijoje, kuris drįsta priešintis visos imperijos sistemai. Mūsų žingsniai yra efektyvūs, bet nenaudingi struktūrai. Veikiame per tuos valdžios organus, kurie yra mums primesti kaip okupacijos vaisius, bet jei mes tuos organus sugebame panaudoti atsiribojant nuo Maskvos administracijos ir jurisdikcijos, tai mes einame teisingu keliu. Reali politika dažnai yra logiškas samprotavimas ar intelektualus žaidimas, o realus vienos jėgos kėlimas prieš kitą jėgą.

Maskva ir jos židiniai nenustoja melagingai pasauliui tvirtinti, kad Lietuva „savanoriškai“ sujungusi Sovietų Sąjungai.

Kaip šis Maskvos melas konfrontuoti, kas daroma jo demaskavimui?

Mes nebesame vieniši demaskuojant šitą melą. Pačioje Maskvoje kurta Molotovo-Ribbentropo pakto padarinių vertinimo komisija, prie jos nepalanki Maskvai išvadų, turėjo partijos vadovybės neaprobuotą spaudos konferenciją. Sąjūdis ir Teisininkų draugija Lietuvoje pradėjo akciją rinkti liudininkus, anometo Lietuvos piliečius, atsiminimus, patvirtintus parašais, apie 1940 metų vadinamąjį balsavimą kampaniją. Daug duomenų apie Lietuvos okupaciją turi sutelkusi ir tarptautinė diplomatija bei ambasados: vaizdus susirašiniams ir depešoms su Kaunu ir iš Kauno.

Į galimą padėtį ir išvija, keldama šiuos klausimus viešumai, rinkdama medžiagą apie diplomatinį tarnybų Kaune veiklą, išleisdama knygoje.

Nuo sen laiko rusuose reiškiama vadistinis charakteris. Kokiu būdu būtų galima taigoti pačius rusus atsisakyti tos savo vadizmo dvasios?

Sąjūdis tuo reikalu jau daug daro: leidžiamas 100,000 tiražu informacinis leidinys rusų kalba, platinamas Rusijoje, atskleidžia vis ties iš Lietuvos pusės ir ugdymo demokratinę dvasią. Manau, kad tai išspręstas laikas. Lemiam vaidmenį atliks informacija. Iš dalies jau ir kai kurie Maskvos laikraščiai ar žurnalai patys atlieka pliuralizmo ir demokratizmo ugdymo darbą. Vadizmo dvasia gali būti tik ten, kur yra akla ir tamsi liaudis. Platesnė politinė perspektyva jau pastebima Maskvoje ir Leningrade, iš ten palaipsniui prasiverš vis kraštis.

Kai nepriklausomybės bus pasiekta, — kokiomatote Lietuvos vaizdą savo mintijimuose? Kokia bus Lietuva savo vidaus politiniame bei visuomeniniame susitvarkyme, Baltijos ar bendrai Europos valstybių bendravimo fone?

Lietuva, kaip krikščioniškosios Europos bastionas Ryt Europoje, turėtų ginti krikščionišką moralą, konkrečiai — katalikybą.

Lietuva, kaip krikščioniškosios Europos kultūros bastionas Ryt Europoje, turėtų ginti krikščionišką moralą, konkrečiai — katalikybą. Šis uždavinys gal geriausiai galėtų pasireikšti Krikščionių demokratų partijos veikloje. Žmogaus socialinio gerbimo rėmimas ir idėja galėtų kviesti Socialdemokratų partijos žmones. Pagal Vakarų Europos patirtį šios dvi partijos sugyvenimas yra labai natūralus europietiškas procesas. Manau, kad demokratija turėtų būti parlamentinė, kažkas panašus Anglijos, gal ir Prancūzijos, o ne prezidentinė, kaip yra Amerikoje. Dvi jėgos — katalikiškoji KDP ir socialistinė SDP — turėtų sudaryti du polių, apie kuriuos sukurti visas demokratinis Lietuvos gyvenimas. Komunistai, manau, likt kažkokia mažytė partija. Demokratinėje sistemoje jiems negalima užkirsti kelio dalyvauti, bet jie turėtų atsisakyti valdžios pa mimos priedarbo principo, kuris yra dabar rašytas į programas ir ideologiją. Kitaip jie negalės gyventi demokratinėje visuomenėje, kuri jiems praktiškai ir sugriovė. Lietuvoje gali būti stipri ir Žalioji partija, nes Žalieji dabar Europoje yra nauja politinė tendencija.

Tarptautinė prasmė mūsų orientavimasis Vakarų bėgti ne manomas be Pabaltijo sandraugos. Lietuva tvirtiau atrodys Europoje, jei bus kartu su visu Pabaltijiu ir tuo pačiu sudarys stipresnę ekonominę vienetą. Dėl bendros ekonominės sistemos Europos rėmuose jau

yra galvojama.

Koks yra svarbiausias ir būtinas lietuviškosios išeivijos našas tautai padėti ir pagelbėti kelyje nepriklausomybės? Iš kitos pusės, ko išeivija turėtų vengti, kad šiam tikslui nebūtų pakenkta?

našo reikšmę priklausys nuo to, kiek lietuvi išeivija sugebės integruoti savo veiklą bendrąją. PLB gali būti ta skaitinė organizacija, apimanti ir integruojanti visą išeivio organizaciją siekius. Tarp PLB ir Sąjūdžio yra susiklostytamprūs ryšiai. Būtinas išeivijos našas — tai profesionali politika. Dažnai susidaro spūdis, kad lietuvi išeivio organizacijos išliktų iki dabar savo užsidarymo savyje dėka. Jos buvo priverstos saugoti lietuviškas tradicijas, gelbėti kalbą, kultūrą. Dabartinė situacija yra pasikeitusi: išlikti lietuviams išeivijai dabar gali padėti tvyn, bet ta tvyn pirmą turi tapti nepriklausoma valstybe. Tas siekis ir buvo galutinis išeivio uždavinys. Tad šiuo metu reiktų užmiršti savo uždarytą organizacinį gyvenimą, išeiti Amerikos politiką, daryti maksimaliną taką diplomatams, sekretoriams, kongresmanams, išnaudoti fondus ir funkcijas, nukreipti finansą paramai Lietuvai. Ypač paveikti spauda, atremiant vairius išpuolius prieš Lietuvą, dažnai pasireiškiančius iš semitinių sluoksnių ir bandančių stabdyti Amerikos paramą Lietuvai. Būtina siūsti Lietuvai vairios aukštosios technologijos priemones ir ryšių sistemų reikmenis. Atsiminkime, kad informacijos monopolio sulaužymas sugriautų ir pačią sovietinę imperiją.

Išeivija turėtų vengti, ko privalo vengti kiekviena politinė organizacija: negalima kažko laukti ir žiūrėti, kas dar ateityje galėtų vykti. Laiko faktorius yra nepaprastai svarbus ir lemiantis. Sąjūdis šiuo faktoriu laiku suprato ir panaudojo.

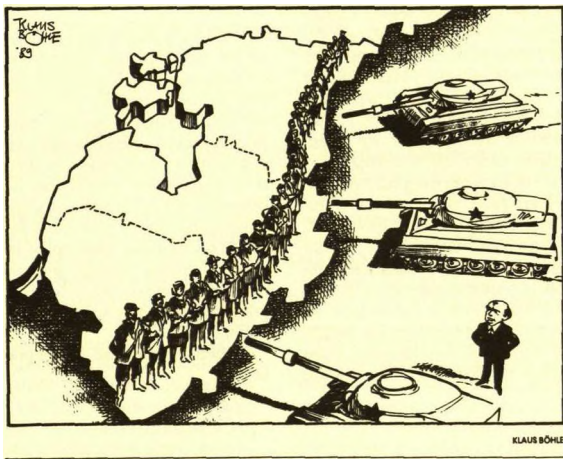
BALTIJOS KELIAS

Kiekviena šios vasaros diena Lietuvoje buvo pilna vis dar auganios vilties ir entuziazmo, pilna susirinkimų, mitingų bei naujų organizacijų steigimosi. Vasaros pabaigą viską nustelbė ruošimasis minėti ir pats paminėjimas lemtingojo Stalino-Hitlerio suokalbio prieš 50 metus.

* Dėl šio suokalbio nepasiliko abejingas ir Vakarų pasaulis. Net ir JAV prezidentas George Bush savo pareiškime 1989.VIII.18 iš Baltijos Raimo Washingtone pasisakė prieš slaptuosius Molotovo-Ribbentropo pakto protokolus ir jų pasekmes. Pareiškimo pabaigo-

je sakoma: „šios tragiškos datos paminėjimo diena, vadinama Juodojo kaspinu diena, mes tvirtai palaikome visus kovojančius už žmogaus laisvę ir tautines Rytų Europoje, o ypač trijų okupuotų Baltijos valstybių žmones“. Gražūs žodžiai, kokius Washingtonas dažnai moka pasakyti, bet jie tik žodžiais ir pasilieka.

* Lietuvos miestuose ir miesteliuose rugpjūčio 22-23 dienomis vyko mitingai, susirinkimai, kuriuose buvo paminėtas 1939 metų Stalino-Hitlerio paktas. Vilniaus Kalnų parko mitingė, organizuotame Lietuvos persitvarkymo

Vokiečių dienraštis „Die Welt“ šių metų rugpjūčio 24 d. Nr. 196 savo vedamąjį skyriųje šį šį karikatūrą: Gorbačiovas su tankais nežino, kaip toliau daryti.

s j džio, kalb jo jo tarybos pirmininkas prof. Vytautas Landsbergis: Prieš 50 met prasid jo paskutinysis šitos gražios žem s — m s žem s pardavin jimas... Teises žmogui ar tautai duoda pati prigimtis... Neveltui vienas krikš ioni filosofas aiškina, kad tautos — tai Dievo mintys, skirtingos, domios Dievo mintys. Ir kas gali pasik sinti pakelti rank prieš Dievo mint ?... Aišku, kad tiktai š tonas".

Buvo priimtos rezolucijos, reikalaujan ios LTSR statymiškai panaikinti Molotovo-Ribbentropo pakto nutarimus. Tame pa iame parke panaš miting kit dien reng ir Nepriklausomyb s s junga.

* BALTIJOS KELIAS - susijungusi rankomis žmoni grandin nuo Vilniaus Gedimino kalno, pro Laisv s statul Rygoje iki Tompea bokšto Taikine — rugpj io 23 dien buvo pati sp dingiausia Baltijos taut demonstracija prieš Molotovo-Ribbentropo pakt ir už trij Baltijos taut laisv . Ji buvo jaudinanti Lietuvoje, Latvijoje ir Estijoje, j su nuostaba atkreip d mes ir viso pasaulio spauda, radijas bei televizija.

Tik iš Maskvos jau rugpj io 26 pasigirdo pikti TSKP centro komiteto žodžiai, kad „Baltijos kelias" buv s kažkokia „nacionalistin isterija", ir dar piktesni grasinimai, kad Baltijos respublikos jau per toli nu jusios ir jos b sianios sutvarkytos net ir karine j ga, jei to reik t . Visas šis partijos CK pareiškimas, anot prof. Landsbergio, buvo parašytas didžiaivalstybinio diktato

tonu, tikintis psichologiniu karu ir net terorų palaužti Baltijos tautas. Lietuvos S j dis ir kitos organizacijos šaltai ir logiškai reagavo spaudoje ir savais pareiškimais grasinimus, provokacijas ir nepagr stus kaltinimus.

* Lietuvos S j dis ir Estijos bei Latvijos Frontai sudar Baltijos Taryb , kuri 1989.VIII.31 laišku kreip si Jungtini Taut generalin sekretori . Laiške primenama, kad 1940 valstyb s buvo Taryb S jungos okupuotos Stalino-Hitlerio pakto pasekm je, prašoma Jungtines Tautas pad ti ir apginti m s tautas, „atsid rusias genocido gr sm s akivaizdoje", atsi sti Pabaltij tarp-tautin komisij , traukti Baltijos taut likimo klausim Jungtini Taut sesi-jos dienotvark .

* Rudeniop pad tis dar labiau sitemp , kai rugs jo 20 pats Gorba iovas Komunist partijos CK pos dyje žiauriai išd st Soviet S jungos nusistatym tautybi atžvilgiu ir griežtai pasisak prieš respublik nepriklausomyb , pavadindamas visas kalbas apie išstojim iš SS neatsakingu avanti riniu darbu. Jis grasino net j ga numalšinti visus tautinius s j džius, tvirtino, kad Baltijos tautos savanoriškai 1940 metais sijungusios Soviet S jung , pasisak už rus kalbos vyraujan ias teises ir net prieš atskiras komunist partijas respublikose.

Gorba iovo geležiniai dantys pradeda kalenti.

IŠEIVIJOS SUSITIKIMAS SU LIETUVA

Europos lietuvi studij savait

Švedijoje, Gotlando salos rytinis pakrantis Katthamarsviko vietovėje, 1989 liepos 30 — rugpjūčio 6 dienomis vyko 36-toji Europos lietuvi studijų savaitė.

Šioje apžvalgoje bus bandoma ribotai specialiu šios savaitės charakteriu, bentent išėivijos susitikimu su Lietuva. Tikimasi, kad šitoks titulavimas nėra pretenzingas, nes jau pirmąjį ELS savaitės dieną tiek atvykusi iš Lietuvos visuomeniniai kredencialai, tiek dalyvavimas Vliko pirmininko ir PLB atstovų, aiškiai rodo, kad tiek šį dieną, tiek kiti dalyviai iš Lietuvos bei išėivijos ruošiasi nepripulnam, bet gana išsamiam susitikimui viešoje ir ne sekliuzinėje atmosferoje. Ypač sudėtis iš Lietuvos atvykusios grupės dalyvių, apimančių visas šiuo laiku reikšmingas politines sferas ir kitas valstybines reikšmingas funkcijas (ekonomika, kultūra, sveikata, politinis spektras ir t.t.) tik patvirtina, kad šis susitikimas nėra atsitiktinis. Paskutinės dienos atsisveikinimo pareiškimai ir bendras komunikatas prašosi išvados, kad sveikiai atsakė išėivijoje rado patenkinamu. Padarytas kontaktas su plačia lietuvių išėivija, su Vliku ir PLB. Tikriausia daug kas manyt, kad išėivijos atstovavimas turėtų būti platesnis, bet prisiminus Vliko pretenduojamą mandatą atstovauti visus lietuvius, galima galvoti sveikiau gerai supratus, kad ateinančioje veiksmi konferencijoje šios savaitės rezultatai ir komunikatas palengvins veiksmi išsirikavimui ir padės abejones išsklaidyti.

Savaitės programą pradėjo dr. Kaje-tonas Eginškas savo tinkamai r mintą

35-ki ELS savaitės apžvalga. Joje buvo vaizdžiai atiduota duoklė ir vertinti šios savaitės organizatoriai, pradininkai ir nuolatiniai darbuotojai — Lietuvių Fronto biuliai. Prof. Brazaičio žodžiai, tarti ši studijų savaitės steigime, tinka ir 36-tajai ELS savaitėi. Steigiamoji konferencija apeliavusi išėivius, kalbėjus Brazaitis, „kad pasisavinti laisvojo pasaulio dvasi ir sykiu išlaikyti tvirtą tikėjimą nepriklausoma Lietuva, širdies šilumą Lietuvos praeitai, o ypač ištikimybę tvirtą laisvės kovą šį dieną ir jo dvasiai, pagarbi ir prisirišimui jos didvyriams, pasiryžimui atiduoti jį Lietuvai, nors ir kaip ilgai tremtis užtrukt“. vade prelegentas nuosekliai supažindino su visomis studijų savaitės vedamosiomis mintimis. Šios savaitės visuomet buvusios organiškai kovojančios ir kuriančios lietuvių tautos dalis, bet jos niekada nėra buvusios taip arti Lietuvos fizinės geografijos prasme kaip šiomet, kalbėjo K. Eginškas. Ir niekad jose nesitikėjome tokio skaičiaus dalyvių ir paskaitininkų iš Lietuvos. Tai esant nauji laiko ženklai.

KULTURINIS VEIKLOS PEIZAŽAS

Irena Lukoševičienė, PLB vicepirmininkė, kalbėdama apie išėivijos kultūrą pabrėžė, kad daugelio metu išėivijos kelias turi prasmę ir, kas svarbiausia, išėivija ištesėjusi. Tiesioginiai kultūriniai ryšiai su Lietuva, protingas, planuotas bendravimas, kad ir išskirtingų realybės plotų, vis dėlto gražiai nušviečia ateities galimybes.

Ryškiomis spalvomis prelegent tap išėivijos kult rinio stovio peizaž . Išėivija — gyva ir k rybinga visose srityse, spauda išlaikanti savo lyg , k r jai atlieka savo rol geriau, nei kas nors anks iau gal jo tik tis. Knygos, tautiniai šokiai, dain švent s, teatrai liudija gyvybingum . Ta iau d m s šiame peizaže taip pat did ja. Auga ir m s r pestis. Nors pastangos d l lie-tuvi kalbos yra didel s, bet rezultatai menk ja. Išsilaikyti tai išsilaik me, bet tik maža m s jaunimo dalis besir pina lietuviškumu. Jaunimo tr ksta visose srityse, k ryba menk janti, tr ksta tinkam veikal , kokyb s kriterijai menk ja. Ideologin s ir aukl jimo organizacijos supanaš jusios ir supaprast jusios. Finansin pad tis n ra gera ir nepatenkina reikalavim . Daugelyje krašt pergyvenamas kult rinis badmetis, jau iamos paramos lietuviyb s keliuose tr kumas, daug kur pasireiškia abuoju-mas.

Baigdamą prelegent išvardino eil „reikia“, pamin jo kelet PLB vykdom plan ir galim kult rini pasikeitim su Lietuva. Praeityje bendravimas su Lietuva nebuvo planuotas, o dažnai anoniminis, ribotas ir pripuolamas. Dabar bendravimas gal t b ti abipusiai naudingas ir duod s geresni rezult tat .

diskusijas sįjung prof . Kudaba su kr va kompliment išėivijai ir prof. A. Bura s su komentarais apie li dno-k kult rin stov Lietuvoje, kur stokojama kult rinink , istorikai es visai suploti, kalb pažinimo tr ksta, o ir sava kalba apleista. Turime Lietuvoje daug kult rinio turto, bet tr ksta propagatori .

IŠEIVIJOS POLITINIS VEIDAS

Savo pranešime dr. Kazys Bobelis, Vliko pirmininkas, liet politin išėivijos

veid . Po vadini kompliment atvykusiems iš Lietuvos, dr. Bobelis išėivijai prasta, greita, be pasirašyto teksto ir visa apiman ia kalba prad jo nuo pirm j Altos dien , pamin jo visas Altos ir Vliko pastangas, žygius bei nuopelnus Lietuvos laisv s byloje. Išsamiai gvildeno ir pabr ž kaip šimtaprocentiniai teising Vliko sprendim remti Helsinkio nutarimus, nesikreipti JTO. Visas pranešimas lie-t gausyb Vliko sprendim , o pasiekti išėivijos politiniai laim jimai skamb -jo, lyg visa tai yra Vliko vadovyb s pastang rezultatas.

Pagaliau dr. Bobelis at jo prie klausim , lie ian i išėivijos ir Lietuvos bendravim ateity ir iš viso m s tarpusavio modus vivendi. Kai ia (išėivijoje) vyk darbai, Lietuvoje buvusi tyla. Tik dabar žvelgiama ir džiaugiamasi Lietuvos atgimimo pasiekimais, o jie es produktas politinio ir ekonominio chaoso Rusijoje. Kaip ten beb t , es tenka dabar tartis, pamirštant praeit , vienin-gai ir be joki priedang , ta iau ne viešumoje, bet už uždar dur . Dr. Bobelis stipriai ir pabr žtinai užsimin , kad tur t b ti panaikintas Maskvos tarpininkavimas išėivijos ir Lietuvos bendravime. Taip pat pasisak prieš per didel skai i organizacij bei partij Lietuvoje. Jos tur t jungtis S j dyje. Su dideliu pasitik jimu dr. Bobelis tvirtino, kad išėivija (t.y. Vlikas) žin s ir gal s atidaryti daug dur , kurios be galo svarbios, bet dabartin se s lygos Lietuvai neprieinamos.

EVOLIUCIJA LAISV

Su prof. Vytauto Landsbergio pranešimu apie S j džio metus ir jo vedam persitvarkymo linij buvo prad tas Lietuvos veik j našas ELS savait . Po autoritatyvios dr. Bobelio kalbos prof. Landsbergis, d sningai d stydamas S -

j džio genez , užimamas pozicijas ir nevengdamos paminėti atsirandanį problem , daugelio dalyvi nustebi- mui, netiesiogiai atsak ir kai kuriuos dr. Bobelio teiginius.

Pradžioje jis pabr ž , kad S j džio metai — tai es s per 50 met priespau- dos nenuslopinto laisv s jausmo prasi- veržimas. Kalb jo apie imperijos puvi- m ir baim tapti to puvimio dalimi, apie besikeičiantį Lietuvos jaunimo charak- teri, apie gamtos naikinimą , ekonomi- n stagnacij ir balansavimą ant bado ribos. Su persitvarkymo paskelbimu aikšt n iškilo iki tol slepiamos proble- mos, ryšk jo valdan ios klas s charak- teris, Maskvos rank efektas ir rezul- tatai. Matant ši m s tautos naikini- mo j g , atsirado spontaniškas pasiti- k jimas tautoje S j džiu. Pradin veika- la — kritika administracijai, v liau ji krypsta spaudim organizacijoms atsi- riboti nuo Maskvos rank . Šis procesas jau išeina už Lietuvos rib , tad tamp s nuolatine problema Maskvai.

Pajustas lietuvi tautos galiojimas kalb ti vis vardu, S j džio veik jus ved legalistinio kelio tiesim , kuris vest Lietuvos laisv . Sumin j s ši dien Lietuvos problemas, lyg ir netie- siogiai atsakydamas dr. Bobelio spau- dimus Lietuvos nepriklausomyb s pro- ceso paspartinimui, prelegentas pa- br ž , kad nepriklausomyb s skelbimas nes s šiuo metu pribrend s. Nepriklaus- omyb ateisianti pati. M s ateitis, kalb jo prof. Landsbergis, yra parla- mentin s kovos b das. Šiame procese išskylan ios problemos yra opios, atsi- randa vairi nuomoni S j dyje, lygiai kaip ir lenk Solidarume. Visada liekan- ti net skilimo gr sm . Gimsta vidin s konfrontacijos, kurios kartais inspiruo- jamos iš šalies. B t gera, kalb jo prof. Landsbergis, kad išeivija susilaikyt nuo kišimosi. Evoliucija laisv

žygiuosianti, bet tuo tarpu esame atsik rimo laikotarpy, atsiranda diskusij , daug veiklos variant , bet, reikia atsiminti, kad dar esame toli net nuo satelitinio statuso. Soviet S junga yra labiau kolonijalistin ir brutali, negu daug kas galvoja. Mes trokštame tai- kaus dekolonijazavimo, baigdamas kal- b jo prof. Landsbergis.

Po dr. Bobelio ir prof. Landsbergio pranešim vykusiose diskusijose jaut - si tik retas, pripuolamas iškelt klausim palietimas, nesijaut minties bend- rumo ar jungties. Vertas paminėti prof. Landsbergiui pateiktas klausimas d l santyki su lenkais. Jo atsakymu, san- tykiai es aukštame tarpusavio supрати- me, kad teritoriniai klausimai jau panai- kinti ir j neb ra. Ta iau atsirandan ios vidin s problemos. Aiškiai jos esan ios tam tikr suinteresuot šaltini inspi- ruojamos, norint sukelti tamp ir paro- dyti, kad „didžioji motina" yra reika- linga šiems reikalams patvarkyti.

dr. Bobelio pareikšt nepasitenkini- m per dideliu skai iumi organizacij ir partij Lietuvoje, atsiliep Justas Pa- leckis, komentuodamas, kad dabar LKP ideologin kryptis esanti humanistin ir demokratin . Daugpartin sistema esanti nevaržoma ir nat rali demokra- tijai, kaip oras žmogui. Kartu klaus , kokia esanti Vliko rol išeivijos atstova- vime ir išeivijos j g vienyb s konsoli- davime. Dr. Bobelio atsakymu, išeivija dirbanti vieningai, Vliko santykiai su PLB es sklandus ir vienyb s problem maždaug n ra. i ateity rengiam veiks- ni konferencij dr. Bobelis pakviet atvykti ir sve ius iš Lietuvos.

Diskusij metu buvo ir keletas nukry- pim nuo pranešim tem . Iš publikos pasigirdo kaltinimai Justui Paleckiui už jo t vo kaltes. Paleckio ginti stojo ir dr. Bobelis, ir prof. Landsbergis, tvirtinda- mas, kad tokie puolimai skamb labai

stalinistiškai. Jei mes siveisime tokius puolimus, neatliksime nieko pozityvaus, kalb jo prof. Landsbergis. užpuol reagavo ir pats J. Paleckis, sakydamas, kad ateities Lietuvoje tokie atvejai bus sprendžiami teisiškai. Iškilo ir Klimai io klausimas, d l kurio prisipažino kaltu dr. Bobelis.

REALIOS PROBLEMAS

T pa i dien dalyviai tur jo prog išgirsti ir prof. A. Bura o, LPS seimo tarybos nario, ekonomisto akademiko paskait „Lietuvos politin perspektyva ir ekonomin s realijos“. Prof. Bura as pamin jo fakt , kad Lietuvos gamybiniai fondai es mažesni nei kit respublik . Ji teturinti savo dispozicijoje vos 7% pramon s potencialo, o visa industrija yra pavaldi Maskvai. Prelegentas pabr ž svarb rinktis tinkamus ekonomini problem sprendimus, kurie savyje neb dami politiniai, veikt ir politinius tautos interesus. Kalb jo apie lietuvišk valiut , apie karini dalini Lietuvoje išd stym , savos kariuomen s galimybes.

Kit paskait apie nepriklausomyb s atgavimo kelius ši dien s vartoje skait adv. Kazys Motieka, teisininkas, LPS seimo narys, Lietuvos olimpinio komiteto vicepirmininkas. Jis teig , kad nuo S j džio veiklos pirm j dien buvo aiškiai pasisakoma už nepriklausomyb . Bet vergija dar nedingusi, jos aparatas liek s toks pat. Priešiškumas mums šiandien es s dar net ryškesnis, ta iau nuo jimo nepriklausomyb atsisakyti negalima. Prelegentas pasakojo apie Maskvoje, Aukš iausioje taryboje, sutiktus sunkumus, apie Songailos ir Mitkino roles, balsavim trukdymus. Baigdamas dar kart pažym jo, kad laisv s ir nepriklausomyb s siekimas Lietuvoje yra visuotinis.

Ketvirtadien vyk s dr. V. Grabaus-

ko pranešimas „Sveikatos b kl Lietuvoje“ buvo vis savait s dalyvi pla iai diskutuojamas. Prelegentas pateikt daugyb statistini duomen ir gana li dn fakt , teig , kad Lietuvos kaimas jau neb ra Lietuvos genetinis lopsys. Jo manymu, ypating d mes reikt skirti preventatyvin s medicinos svarbai lietuvi tautos ateiai, pasitikint, kad ir išeivija toje srityje gal s daug kuo pagelb ti.

Prapl sdamas sveikatingumo problemas ekologin je šviesoje, toliau kalb jo prof. eslovas Kudaba, Lietuvos Kult ros fondo pirmininkas. Jis kalb jo apie atomines elektrines, pavojingas chemines gamyklas, bendrai k l ekologinius klausimus. Sistema šias problemas nereaguojanti: gyvuliai girdomi gili gr žini vandeniu, o žmon ms ir bal vandens kвалитetas tur s b ti geras. Miest augimas es s greitas, projektavimas arba pav luotas, arba pripuolamas. Pilna kraštovaizdžio sunaikinimo žymi : iškirsti sodai, sunaikintos sodybos, iškirsti medžiai už v liavas, už medalius. Prigesusi ir k rybin dvasia. Ir nelengva j beuždegti. Prelegentas tiki, kad išeivija savo duokle ir savo buvimu prisid s prie Lietuvos atstatymo. Savo buvimu, — pabr ž prof. Kudaba, cituodamas kaime gird t kio darbininko pasakym : „Ne mašin mums reikia, reikia razumo“.

KALBA KOMUNIST IDEOLOGAS

Naujiena ir tikrai domu šioje savait je buvo išgirsti LKP Centro komiteto ideologinio skyriaus viršininko Justo Paleckio pranešim . Pradžioje Justas Paleckis pamin jo, kad jo pakvietimas ši studij savait suk l s lyg ir s myš Centro komitete, ir tik a i Brazauskui, jis tur s prog ia dalyvauti. O išsikalb ti ir išsiaiškinti, es , reikia. Trumpai pasakoj s savo karjeros kelius (darbas

Komjaunimo tiesoje, 17 met — diplomatinėje užsienio tarnyboje, dabar darbas Lietuvoje), prelegentas pradžioje pareiškimu, jog Komunist partija atsisako nuo visa apimanios kontrolės.

Padėtis Lietuvoje kintanti labai greitai; net ir ši savaitė verčianti dalyvius iš Lietuvos atsilikti nuo vykių eigos. Centro komitetas nesėkmingas monolitinis. Partijos pasikeitimams didelės takos turįsį S j džio veikla, padėjusį iš Partijos pašalinti kelis netinkamus asmenis. Vis dėlto, turės pasakyti, kad jau nuo Sniekaus laikų LKP sugebėjusi Maskvos sakymus švelninti, nors ir šiandien Jakovlevo žodis esąs labai svarus.

Šiais ekonominėmis krizėmis laikais ypatingai svarbus yra ekonominis bendravimas su užsieniu. Be savų konsularinių staigai tai esą beveik ne manoma, o konsularinis staigos yra manomos tik Lietuvai atgavus nepriklausomybę. Jau pradėdamos likviduoti komisijos, tvarkančios leidimus išvykti užsienį ir iš ten atvykti, nuimami varžtai pasikeitimams spauda. Deja, ekonominės sąlygos verčiančios išvykti užsienį skaičių apriboti, bet jis tikės, kad iševija dėl šio ekskursantų antplūdžio sumažinimo neliūdės. Su laisvą jimu ateina ir kariai kurie nepasitenkinimai bei rūpesiai. Nebesirib kritikai, laikraščiai ir leidiniai tvanas — apie 300, kai Estijoje tik 12, o paslatvius — dar mažiau. Nuolaidumas šiai informacijai laisvei ir bendrai atlaidumas daugelio egzistuojančių statymų nesilaikymui, galės virsti proiu, vedančių viliu sunkiai bepataisomą tinkamą.

Klasikovo principas dingęs, auklėjimas tvarkomas, lietuvių kalba tampa madinga ir taisyklinga, net televizijoje. Ateityje laukiami jautrūs sprendimai, liečiantys rusus ir lenkus. Partija stovinti už piln Molotovo-Ribbentropo pakto pasmerkimą, bet tas pasmerkimas negrąžins Lietuvos 1940 metus, šiuo metu

durys nepriklausomybę esančios dar uždaros, tik reikia mokytis jas atrakinti. Pati konstitucija leidžia nepriklausomybę, kalbėjo Paleckis, tik nerandame mechanizmo. Užklaustas, ar Partija dėdą pastangas tik mechanizmą surasti, Paleckis tvirtino, jog tai esąs Partijos interesas. Baigdamas savo pranešimą, prelegentas džiaugėsi, kad ši savaitė turės reikšmę visiems lietuviams. Po jo pranešimo sekusiose diskusijose, dalyviams gerokai spaudžiant, prelegentas bandė kairiuosius savo palyginimus bei pareiškimus modifikuoti. Pvz., klausytojams ... susilaukus savo teigimą, kad dabar Lietuvoje esą daugiau laisvės, negu jos buvo 1939 metais.

KOVOTOJO ŽODŽIAI

Penktadienį pranešimą padarė Antanas Terleckas, lietuviškosios rezistencijos veteranas, Lietuvos laisvės lygos ir Lietuvos nepriklausomybės sąjungos pirmininkas. Jis kalbėjo apie Lietuvos atgimimo stovą. Savo pranešimą pradžioje su spėjimu, kad jis galės šios savaitės dalyvius nuvilti, kaip daugelis jo draugų iševiję juo nusivylę. Pirmiausia kalbėjo apie Lietuvos nepriklausomybės sąjungos užimamas pozicijas ir besikeičiančias teorijas.

Sjdis ir Komunist partija yra pasirinkę parlamentinį kelią nepriklausomybei. Tarptautinis teisės kelias — tai Lietuvos nepriklausomybės sąjungos (LNS), Lietuvos laisvės Lygos (LLL) ir Terlecko kelias. Lietuviai tauta, netekusi 33% žmonių aukų, pavargo ir nori siekti nepriklausomybės be aukų. Jai esanti S j džio pasisekimo priežastis. Rinkimus LNS boikotavusi tuo pačiu principu kaip ir palestiniečiai ar Piet Afrikos gyventojai, — kad okupanto kariuomenė turi būti pašalinta ir tuo būdu rinkimai būtų netrukdomi. A. Terleckas galvoja, kad rinktieji deputatai Maskvo-

je nieko gero nelaimį. LNS netikinti, kad be tarptautinio spaudimo Soviet Sąjunga paleist Pabaltij iš savo nagų. Juk rusai nenor grįžinti japonams net plikus žemę s gabaliuko.

Prelegentas paminėjo ir išėivijos naimumą, pasitikint vardan taikos ir ramybės, daugybe, jo manymu, sunkiai tikinamą Sąjūdžio premis Lietuvos nepriklausomybę s byloje. Jis kritikavo pervertinim rols delegat Aukšausioje taryboje, nepakankam vertinim rus kolonijalistinio troškimo ir jį paj gumo apgaulei. N ra racionalu skirti ekonomin savarankiškumą nuo nepriklausomybę s. Neracionalu tik tisi tur ti sav nepriklausom valiuot, kai lit spausdint Maskva, ar kai Maskva nustatyt to lito vert. Apie ekonomin savarankiškumą galima bus kalb ti tik atk rus valstybin nepriklausomybę .

Diskusijose A. Terleckas dar pabr ž , kad LNS lenkiasi demokratin s daugumos, palaikan ios Sąjūd , valiai, kaip esamam faktui. ia jis tik pasinaudoj s šia platforma išreikšti LNS skirtingus sitikinius ir linij , kuriai jis tvirtai tik s. Dr. Bobeliui užklausus, ar tik vienas Brazauskas Lietuvoje t ra, ar n ra jam kito pakaitalo, Terleckas atsak , kad kiekvienas, kas t pozicij beužimt , tur t paklusti Maskvai. Lietuvos KP turinti atsiriboti nuo Maskvos. ia pripuolamai pasteb jo, kad Paleck laik s padoriu žmogumi. Tolimesn se diskusijose prof. Bura as komentavo Terlecko mintis, gyn Sąjūdžio užimtas pozicijas.

PRAEITIES FAKTAI

Švedijoje gyvenantis arch. Jonas Pajaujis šeštadien skait paskait apie 1940-1948 met faktus, „kuri arba nežinojome, arba užmiršome“. Vienas iš mit es s teigimas, kad nepriklausomoje Lietuvoje niekas nediskutavo okupacijos galimybi ir okupacijai nesiruo-

š . Prelegentas primin mjr. Vytauto Bulviiaus paskait cikl VDU karinio pasiruošimo temomis, kuriose jis nagrin jo partizaninio karo aspektus okupacijos atveju. Jo paskait klaus virš 300 student . 1941 sukilimas buvo paruoštas gerai, pasiekti 3 tikslai: atstatyta nepriklausomyb , išsaugoti tautai materialiniai turtai, atsiribota nuo traktavimo Soviet Sąjungos dalimi. Šalia to išaiskinti ir vokie i k slai Lietuvoje.

Planuotas Plechaviiaus armijos organizavimo tikslas buvo panašus 1941 tautos sukilim . Besitraukiant vokieiams ir art jant rusams, tur jo b ti v l paskelbta nepriklausomyb . Buvo suprojektuoti 9 pulkai, karo mokykla tur jo jau 1800 akademinio jaunimo. Vokieiai Plechaviiaus armijos rezistent tinklo nebuvo iššifrav . Kalb damas apie v lyvesn partizanin veikim , prelegentas pamin jo Vilniuje egzistavusi 1948-1951 metais specialia komand mokykl , kurios žmon s partizan veikloje vykd specialius uždavinius.

GYVYBINIS TIKSLAS

Iš kit paskait bei pranešim reikia bent pamin ti j autorius ir temas. Dr. Juozas Lingis skait paskait Igno Šeiniaus min jime. Jame buvo rodoma ir TV darbuotojos Aldonos Vederait s video juosta. Vincas Natkevi ius skait paskait apie Lietuvos romano ir apysakos persitvarkym pastar j met eigoje, paliesdamas Avyžiaus, Granausko ir Gavelio k ryb . Prof. eslovas Kudaba kalb jo apie Lietuvos kult ros fondo veikl . Savait s metu buvo ir Vilniaus jaunimo teatro aktori pasirodymas. Buvo taip pat skirta laiko išvykoms susipažinti su Gotlando sala.

Atsisveikinimo žodyje Švedijos LB pirmininkas Klemensas Gumauskas iškl fakt , kad ši savait buvo gražiai atžym ta šved spaudoje, vyko kele-

tas pasikalbėjim su šved politini partij atstovais, parlamentaris bei žurnalistais. Labai šiltai atsisveikino Kazimieras Motieka, pastebėjus, kad nebėra lietuviškų organizacij, kurios netaptų mūsų bendrų uždavinių vykdytojomis. Baigsi neužmirštamą išsivijimą — Lietuvos susitikimą, taip pat ir taip

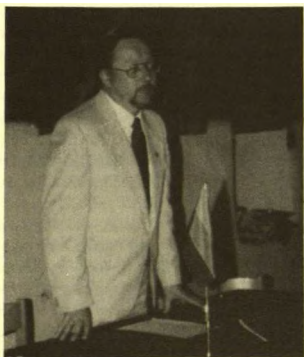
vieningai sutarė, kad vis lietuvi gyvybinis tikslas yra nepriklausomos Lietuvos valstybės atkūrimas.

Organizaciniame Europos lietuvi studijų savaitės komitete dirbo: pirm. Jonas Pajaujis, Eugenijus Budrys, Klemensas Gumauskas, Aldona Broeland, Ona Sinkutė-Janson, Alina Grinienė.

Juozas Ardys

Gotlande dalyvavusi grupelė. Iš kairės: . Kudaba, D. Bobelienė, K. Motieka, K. Bobelis, A. Terleckas, M. Motiekienė, E. Varanauskas, J. Paleckis, M. Eidukevičius.

Sj dzio tarybos pirm. prof. V. Landsbergis Antanas Terleckas, LLL atstovas, Gotlande.

DARBINGA IR POZITYVI

Lietuvi Fronto bi iuli studij savait Dainavoje

Ši vasar Dainavoje vykusi 33-ji Lietuvi Fronto bi iuli studij ir poilisio savait buvo gana gausi dalyviais ir domi savo paskaitomis bei simpoziumais. Prie jos pasisekimo, be abejo, prisid jo ir patys Lietuvos vykiai, atneš ir išeivijos tarp naujo impulso ir nauj tem . Tad Lietuva ir su ja susij klausimai išimtinai užpild paskait ir svarstyb temas, o taip pat vyravo ir priva iuose pokalbiuose prie piet stalo ar bevaikš iojant Spyglio pakrant mis. Prie programos aktyviai prisid jo ir Lietuvos lietuviai, dalyvav savait s metu ir labai teigiamai j vertin .

Jau net ir pats atidaromasis žodis buvo duotas Sauliui Galadauskui, jaunam Lietuvos S j džio ir ateitinink veik jui. Savait s programos metu tas pats Galadauskas skait paskait apie Lietuvos jaunimo naš S j džio veikl . Išsamiai kalb jo apie atsikuriantias Lietuvoje jaunimo organizacijas, j specifines problemas. Kit paskait Lietuvos Bažny ios atgimimo tema skait kun. Ri ardas Repšys, supažindin s klausytojus apie sunki Bažny ios pad t ankstesniaisiais okupacijos laikais, kada visomis priemon mis buvo bandoma palaužti, ir dalinai pasisek tai padaryti, daugel kunig . J ryšys su žmon mis pasidar negyvas. Tik kal jimo kan ios ir lageriai, kur lietuvi kunigai, susitik kit tautybi disidentus, atgijo dvasioje, sustipr jo ir gr žo iš tremties pasiruoš kovai. Bažny ia, ypa tikintis jaunimas, atgim . Dabar tik reik t daugiau perspektyvin s žvalgos ir

programos atei iai. Reik t keistis kunigais su išeivija, kurios kunigai — pensinkai gal t dar dirbti pastoracin darb Lietuvoje, o iš Lietuvos atvažiuot laikinai jaunesnieji.

Kun. Alfonsas Svarinskas savo paskaitoje k l dabartin s Lietuvos problemas, Bažny i , dvasini vertybi stoka , ekologinius r pes ius. Jis paliet ir prieš kelet dien Gotlando saloje vykus susitarim , atsis dus prie vieno stalo su komunist partijos ideologu J. Paleckiu. Kun. Svarinskas priešingas tokiam bendradarbiavimui, nes dar ne laikas ir dar negalima išskirti Lietuvos komunist iš visos komunistin s sistemos. Jei KP eina kurti nepriklausomos Lietuvos, darosi baugu.

Dr. K stutis Girnius savo paskaitoje dav labai išsam ir objektyv pad ties Lietuvoje vertinim . Jis šiuo metu yra turb t labiausiai informuotas tokiais klausimais asmuo, nes ir jo darbas Muenchene, vadovaujant Laisvosios Europos radijo lietuvi skyriui, reikalauja tokio žinojimo. Pla iai kalb jo apie S j d , apie jo radikal j sparn iš jaunesni j bei kaunie i s j dinink , apie partie ius S j dyje, apie atsi-k rusias vairias partijas, apie Lyg ir t.t. Anot dr. Girniaus, Partija tebeturinti didel gali . Brazauskas, pradžioje galvoj s S j d visai pajungti, bet pas-kui pats prie jo prisitaik s. Kiek toli eis Partijos liberal jimas — dar neaišku. Dideli pasiketim nenumatoma. Žvelgdamas Lietuvos ateit , prelegentas pasteb jo, kad net didieji optimistai

nežino, kaip būtų galima priversti Maskvą pasitraukti iš Lietuvos. Europa, ypač vokiečiai, taip pat nepasisako teigiamai, nes jie visus viltis sudėję Gorbachio krepšį, bijo atominio karo ir yra reikalingi rink nesuskaldytoje soviet imperijoje.

Didesnį savaitės programos dalis buvo nagrinėjama simpoziumuose. Pirmame iš jų dalyvavo Vytautas Volertas, dr. Adolfas Šležas ir Pilypas Narutis. Jie svarstė galimybes ir reikalavimus bendros veiksnio konferencijoms. V. Volerto pranešimas spausdinamas šiame numeryje išties. Vis buvo teigiamai pasisakyta dėl bendro sutarimo sprendimuose ir darbuose.

Simpoziumas „Atgimstanti Lietuva išieivio akimis“ žvelgė Lietuvai, iškeliant pastebimus bendros padėties vaizdus. Simpoziumo dalyviai buvo neseniai Lietuvoje lankęsi — Bernardas Brazdžionis, dr. Adolfas Damušis, Juozas Kojelis ir Vacys Rocius. Brazdžionis, laimingas Lietuvoje susitikti su savo poezijos skaitytojais, pasakojo apie tai, kad žmonės ten tiki poezijos žodžiu. Rocius atskleidė domi statistinę duomenų apie tai, kuo labiausiai Lietuvoje dabar žmonės rūpinasi, kuo vertina. Damušis apsisėjo prie Kauno universiteto atsteigimo problemos, o Kojelis atskleidė pastebimus didinantį nuodvąs jį ir socialines blygbes. Ši Lietuvoje paskleisti geros literatūros, jos tarpe ir LFB leidini „pilnutinė demokratija“.

Bendruomenės akimis Lietuvai ir Sąjūdžiui žvelgė bendruomenininkai: dr. Vytautas Bieliauskas, dr. Antanas Razma, dr. Petras Kisielius ir Bronius Nainys. Šioms svarstyboms vadovavo dr. Vytautas Vardys, kuris savo vadiniame žodyje pažymėjo, jog Maskva tikrai nelaukusi, kad persitvarkymo sąjūdžiai galėtų išsivystyti tautinius judėjimus. Pirmieji trys prelegentai kalbėjo už glau-

džius santykius su Sąjūdžiu, džiaugėsi, kad išieivija gražiai atsiliepianti LFB veiklė ta kryptimi savo pritarimu ir finansine parama. Kiek kritiškiau apie vis išieivijos veiklę kalbėjo Bronius Nainys. Jo žodžiais, tauta kovoja Maskvoje, o mes veliamės Washingtone ir nieko nepasiekiame. Esame pasimetę, blaškomi iš vieno kraštutinumo kitą. Reikia suprasti, kad joks veiksnys pačiai Lietuvai neatstovauja. Prelegentas pateikė 10 būtiniausių veiklos ir jos metodų punktų.

Dar praeitais metais LFB Taryba svarstė platesnį apimtį lietuvių politinio centro klausimą. Tuo reikalu projektą padaryti buvo pavesta Ingridai Bublionei ir Juozui Ardžiui. Šie du biuroliai kontaktavo keletą jaunų profesionalų, dirbančių politinėje ar jai artimoje srityse, sudarė grupę entuziastingų jaunų žmonių, kurie sutiko atvykti šią savaitę ir padaryti savo pranešimus, supažindinti su galimybėmis steigti „Akcijos centrą“, lietuvių „lobbying“ staigą.

Visas penktadienis buvo skirtas tokio projekto svarstyboms, kurioms vadovavo Ingrida Bublione. Pirmasis kalbėjo Linas Kojelis, atvėręs politikams lietuvių veiklos nesugebėjimą ir gal nenorą naudoti naujus metodus, ieškoti ir patikti darbą subegantiems. Dažnai mes dar veikiamė knygnešį gadinančius metodus. Todėl toks profesionališkai tvarkomas lietuvių „lobbying“ centras būtų tikrai reikalingas. Kojelio mintys buvo teisingos, tik pats dalyko pristatymas dažnai per aštrus ir ypač seniesiems LFB darbuotojams ne prie širdies. Kalbėdamas apie politinės veiklos reikalą, Kojelis galėjo pats būti diplomatiškesniu politiku: būtų daugiau pasiekiama ir užsispyrusios galvos labiau paveiktos.

Dalykiškai ir konkrečiai apie panaš

Dainava. LFB stovyklautojus kalba tarybos pirm. dr. A. Šležas. Nuotr. V. Maželio.

ukrainiečiai centr, veikianti jau dvejus metus, kalbėjo jo vedus ukrainietis Eugene Ivancew. Jis dėjo, kaip per por met ukrainiečiai pasiekė ne tik politini, ekonomini laimėjim, bet pradeda gauti jau ir finansin param iš amerikiečių fond.

Rima Janulevičiūtė, Atlantoje vadovaujanti kabeliniais CNN televizijos ryšini žiniatinklui, kalbėjo apie televizijos ir didžiosios spaudos lietuvi reikalui panaudojimo galimybes. Daugeliu pavyzdžių iškil praleistas progas Lietuvos vardui, ypa dabartiniams vykiams pristatyti amerikiečių ir viso pasaulio visuomenei. Jos pranešimas buvo domus ir pozityvus.

Jau kur laik dirbanti politinio darbo koordinavimo ir organizavimo srityje Asta Banionytė-Connor davė vairi statistini žini apie kongresmanus, kuriuos lietuviai turėtų kontaktuoti ir paveikti. Iškil taip pat daug savo projekt, kuriuos toks lietuvi politinis centras turėtų atlikti: paveikti EP skirti iš oro taršos tyrimams Lietuvoje, kreiptis USIA dėl paramos organizacijoms, taigoti kongresmanus vykti rinkim metu Lietuvoje, padėti lietuviams susiristi su darbo unijomis ir t.t.

Visos dienos svarstybos susilaukė gyv diskusij, dalyviai pareiškė LFB taryb galutinai aptarti ir priimti politinio centro projekt. Entuziastingi savait dalyviai savo parašais pasižadėjo aukoti tokiam projektui pradėti: buvo surinkta arti 27 tūkstančių doleri. Sekan dien po džiavo LFB Taryba, konkrečiai svarstė tokio centro galimybes. Buvo nutarta centr steigti, organizuojant j LFB iniciatyva ir prisidedant lygiais partneriais savo sipareigojimu Lietuvi Bendruomenei ir Balt Laisvės Lygai. Vliau centr praplėsti, kvieiant kitus veiksnius ar organizacijas. sipareigojimas būtų vieneriems metams. staiga vadinti „Akcijos centru“. Buvo svarstomas pirmj met biudžetas, nutarta tuoj kalbėtis su LB. Neatrodė, kad atsirast koki kliūtis. (Tačiau vliau buvo sužinota, kad LB JAV krašto valdyba nesutinka eiti platesn sapimties politinio centro organizavim ir nutar visiškai panaš centr organizuoti vieni patys LB rmuose. LB krašto valdybos posidyje es iškilio net baim dėl galimos „frontinink“ diktatros. šitokia baim yra nepagrasta, užsispyrimas — nesuprantamas, o staugus idjos bei dirbant asmen pasis-

Simpoziumas politin s akcijos klausimais. Kalba R. Janulevi i t, toliau A. Banionyt , E. Ivanciiv, L. Kojelis, I. Bublien . Visos nuotr. V. Maželio.

Ekonominiai klausimai kalba prof. F. Palubinskas. Prie stalo: V. Vardys, V. Bieliauskas, A. Damušis, R. Aukštuolis, J. Pabedirskas, A. Raulinaitis.

savinimas — nepateisinamas. Gaila, kad bandymas tur ti platesn s apimties politin s veiklos centr bus v l pakib s ore.)

šeštadienio simpoziumas liet ekonominius ir kinius Lietuvos klausimus. Jame kalb jo: Algis Raulinaitis, Jonas Pabedinskas, dr. Rimas Aukštuolis, prof. Feliksas Palubinskas, dr. Adolfas Damušis ir dr. Vytautas Bieliauskas. Moderavo dr. V. Vardys.

Vakarais po paskait ir diskusij skamb davo daina, b davo specialios programos. Vien vakar apie Europos lietuvi studij savait kalb jo Juozas Ardys. Miško broli — partizan vakaras buvo tikrai sp dingai paruoštas ir atliktas Lietuvos lietuvi su maldomis, dainomis ir kun. Svarinsko žodžiu prie žvaki šviesos ir dail. K. Bal ikonio nupiešto Vy io.

Dail. K stutis Bal ikonis ir dail. Lina Palubinskait buvo išstat savo meno k rini parodoje, kuri vyko vis savait . Parod atidar Milda Lenkauskien . Apie save ir apie Lietuv kalb jo dail. K stutis Bal ikonis, parod s ir savo bei savo t vo meno darb skaidres.

Savait s užbaigai vyko nuotaikingas

Bernardo Brazdžionio poezijos ir solist s Ritos Markelyt s-Dagien s dain vakaras. Brazdžionio poezija ir jo komentarai apie savo k ryb buvo nuosirdžiai klausytoj sutikti. Koncertin dal atliko sol. Rita Markelyt -Dagien , palydima pianinu Vido Neverausko. Jos unikalus balsas ir dain interpretacija buvo vis šiltai vertinta. Vakarui vadovavo Ingrida Bublien .

Susumuojant ir vertinant studij savait , dr. Vytautas Vardys pabr ž , kad šioje savait je pasireišk egzistencinis išgyvenimas, dalyvavo kartu žmon s ir iš Lietuvos, suk r gyv ryš . Pasidžiaug , kad buvo ypatingai ryškus svarstyb metodus, kad nebuvo rezoliucij , bet buvo sipareigojimai ir prieita tam tikr sutarim . Nors kai kurie pokalbiai buvo emociški, rezultatai pasiekti geri. Atsirado galimyb s prapl sti LF dimensijas jaunesn je profesini specialist generacijoje, o taip pat ir bandymas kurti viening politin centr — tai du pasiekti rezultatai, kurie teigiama gali vertinti ši Lietuvi Fronto biuli studij ir poilsio savait . Svarbu dabar visa tai vykdyti.

LFB savait je Dainavoje dalyvav dailininkai, iš k.: Ona Baužien , Nijol Palubinskien , Saulius Galadauskas, Lina Palubinskait , K stutis Bal ikonis.

IR V L PAVILIOJO KAPAI..

x Andrius Daugirdas mirė Chicagoje 1989 gegužės 6. Buvo gimęs 1902 metais Dzūkijoje. Dar Lietuvoje dirbo spaudos darbus, neužmiršo jį ir Amerikoje. Buvo ateitininkas, „Kato ir“ korporantas ir tos korporacijos vienas iš steigėjų, Lietuvių Fronto biuletenio, ilgametis Laisvės Fondo valdybos narys.

x Inž. Albertas Sušinskas mirė Clevelande 1989 gegužės 27. Albertas buvo gimęs 1917 metais, studijavo Kauno VDU, pirmosios sovietų okupacijos metais suimtas, vėliau išlaisvintas iš kalinimo prasidėjus karui. Studijas baigė Karlsruhe Technikos institute. Savo profesijoje dirbo Clevelande, su žmona Irena išaugino ir išmokslino dukrą ir du sūnus. Albertas buvo ateitininkas „Grandies“ korporantas, Lietuvių Fronto biuletenio. Jo netekimui visi biuletenio skaudžiai pergyvena.

x Kun. Jonas Borevicius, SJ, mirė Chicagoje 1989 rugpjūčio 23. Buvo gimęs Alytuje 1906 metais. Žinomas pamokslininkas,

daugelio organizacijų dvasios vadas, LB veikėjas, nuširdus Lietuvių Fronto biuletenio, visada optimistiškos ir šviesios nuotaikos skleidėjas.

x Prel. Jonas Balkonas mirė 1989 gegužės 31 Putnam, CT. Buvo gimęs 1902 metais Pensilvanijoje, su šeima grįžęs Lietuvon, ten baigęs vidurinius mokslus (Marijampolje mokėsi kartu su Brazaikiu, A. Daugirdu ir kt.), vėliau grįžęs Ameriką 1922 metais. Tai buvo vienas iš šviesiausių lietuvių Amerikoje, dirbęs su visomis patriotinėmis organizacijomis, redaktorius, visuomenininkas, kalbotojas ir pamokslininkas, mokėjęs ir norėjęs su visais sugyventi, vis mylimas ir gerbiamas. Buvo taip pat nuširdus Lietuvių Fronto biuletenio. Amerikos lietuviai su jo mirtimi neteko didelės asmenybės.

Amžino atilsio prašome visiems mirusiems, o jų artimiesiems reiškiami nuoširdži užuojautai.

Simpoziumo metu kalba B. Brazdžionis. Už stalo J. Kojelis, V. Vardys, V. Rociūnas, dr. A. Damušis.

JAV VYRIAUSYB

PAGERBIA

DR. V. A. DAMBRAV

JAV vyriausyb pagerb PLB valdybos vicepirminink ir Balt Unijos pirminink Venezueloje dr. Vytaut Antan Dambrav pad kos ir vertinimo žymeniui — diplomu už „žvalgias analizes užsienio reikalus lie ian iais klausimais Venezuelos spaudoje ir už nuolatin ir ties gynim laisv s, demokratiijos ir žmogaus teisi ”.

Amerikos ambasadorius Otto Reich savo sveikinimo kalboje pabr ž , kad JAV ambasada yra laiminga, tur dama šiame krašte asmen , buvus Amerikos diplomat , padarius labai svarb naš savo gabumais ir patirtimi. Jis sak

pagerbi s asmen , kurio linija visais laikais ir visomis s lygomis buvo aiški ir tiesi. Specialiai atspausdintas pad kos ir vertinimo diplomats buvo pasirašytas prezidento Busho paskirto Jungtini Valstybi Informacijos agent ros direktoriaus Bruce S. Gelb.

Iškilmingas aktas vyko ambasadoriaus Otto Reich rezidencijoje, JAV Nepriklausomyb s švent s proga sukvietame pri mime, kuriame dalyvavo arti t kstan io sve i , j tarpe Venezuelos prezidentas Carlos Andr s Perez, buv s prezidentas dr. Rafael Caldera, vyriausyb s ir parlamento nariai.

JAV ambasadorius Venecueloje Otto Reich, antras iš kair s, teik žymen dr. V. Dambravai. Kair je ponia Reich, vidury dr. V. Dambrava, toliau U. Dambravien , G. Farmer.

KNYGOS IR LEIDINIAI

ŠIMTAS MET „VARPUI“

(1889—1989)

Didžiulis 264 psl. Varpo žurnalo 24 nr. atžymi ši reikšmingą lietuviškosios spaudos gyvenime sukakt. Varpo puslapiuose per vis šimtmet atsispind jo vis naujai išskylanios lietuvi tautos, valstybės bei visuomenės problemos.

Jei anais laikais, minėdamas Varpo dešimtmet dr. Vincas Kudirka rašė: „Kiek per tą dešimtmet nuplauk Nemunu vandens, kiek atsidėsi jį iš lietuvi krūtinės atsiliepi kalėjimuose, kiek mūsų dorą vyrą pavirto minkštuonu!..“, tai dabar redaktorius Antanas Kušys rašo: „... O dabar jau ir šimtas metų! Kilome ir kritome, džiaugmės savo darbo vaisiais ir savo akimis matome jį naikinimą. Patyrėme laisvą palaimą ir žiauriausios priešpaudos metus. Nepaženklintais kapais nuklojome Sibiro tundras ir savo žemės miškus bei laukus. Kokie buvo laikai, taip juos atsiliepi ir Varpas, bet vis ragindamas siekti tų pačių idealų...“

Numeris domus ir vertingas straipsniais, nesustingusiais vien tik savosios istorijos prisiminimuose, bet liečianiais ir nagrinjančiais dabartines politines problemas, žvelgiančiais ateities Lietuvoje. Straipsniai autorių tarpe sutelkti vairių pažiūrų asmenys. Tai redaktoriaus nuopelnas, suteikiant žurnalui platesnę bazę, kuri ypač šiam sukaktuviniam numeriui tinka.

VARPAS, Nr. 24, 1989. Redaktorius: Antanas Kušys; administratorė: Elena Riekienė. Leidžia Varpininkų filiterių draugija.

VIS DAR TEBEJAUDINA?

T VYNS SARGAS, 1989 Nr. 1(71). Redaguoja Algirdas J. Kasulaitis, administruoja Adomas Viliušis.

Šiame numeryje spausdinami lietuvių ir svetimų autorių straipsniai, kaip prasta T vyns Sarge, daugiausia liečia istorinius vykius bei filosofinius-politinius klausimus. Tsiama A. Graži nu Krikšioniškosios demokratijos Lietuvoje istorija.

Gal domiausia buvo rasti šiame TS numeryje išspausdintą prof. Antano Maceinos laišką prelatui Mykolui Krupavičiui, rašytą 1948 metais. Laiške rašoma tuo metu labai aktualia tema, jaudinusi tiek vyresnius, tiek ir jaunesnius krikšioniškosios pasauliečių žmones: nepasauliečių politikos ir katalikų sparno skilimo klausimas. Laiškas turbūt buvo rastas prel. Krupavičiaus archyvuose. Jame prof. Maceina gana domiai, išsamiai ir taktiškai nagrinėja atsiradusios katalikų tarptinties priežastis, labai palankiai atsiliepdamas apie prel. Krupavičių, vertindamas jo nuomonę ir darbus, bet pakritikuodamas kitus ano meto Lietuvių krikšionių demokratų konservatyvius veikėjus ir siūlydamas papildyti LKD programą naujomis idėjomis.

Visa tai vyko prieš 41 metus, ir tai yra vertinga ir domi medžiaga istorikams. Tikėtai tuolaikinio minio pasikeitimo nebereikt dabar iš praeities bekelti naujoms diskusijoms ir, kas svarbiausia, nereikt jo pritaikyti dabar. Tai jau atrodo, kad šio Maceinos laiško mintys dar ir dabar tebeaudrina nepasirašius komentatorių (galima spėti,

VISIEMS IŠEIVIJOS LIETUVIAMS

Lieuvoje speciali komisija, veikianti prie Lietuvos Moksl Akademijos, renka duomenis apie Sibiro tremtyje, kal jimuose ir lageriuose be kalt s atsid riusius Lietuvos gyventojus ir apie tuos, kurie tame genocido pragare mir ar buvo nužudyti. Renkami duomenys ir apie t nusikaltim vykdytojus. Sudaryta komisija tiems nusikaltimams tirti jau išk l eil baudžiam j byl .

Žinantieji išeivijoje apie išvežtuosius, tremtinius ir žuvusius prašomi atsakyti sekant ius klausimus:

Nukent jusio pavard , vardas; gimimo data ir vieta; socialin pad tis iki

kad tai yra pats TS redaktorius). Gana ilguose savo komentaruose jis pernelyg subjektyviai kritikuoja Maceinos laiško mintis. Bet to neužtenka: jis dar ir šiandien tebeieško t „baisi j frontinink ", kurie anais laikais siek ir net dabar, po 41 met , tebesiekia perimti LKD vadovavim savo rankas. Rašoma: „Tikroji (skilimo) priežastis yra vadovavimas. Jei Liet. Frontui bus visa palenkta, gal ir vienyb atsiras". Tokiems komentarams komentar nebereikia.

Tik b t domu sužinoti, k atsak prel. Krupavi ius š Maceinos laiš k ? Reikia manyti, kad kas nors jo atsakym turi.

Danut Brazyt -Bindokien , LIETUVI PAPRO IAI IR TRADICIJOS IŠEIVIJOJE. Kietais viršeliais, 362 psl. knygoje autor lietuvi ir angl kalbomis rašo apie lietuvi tradicijas bei paproius. Knyga naudinga kaip vadov lis ir kaip domus pasiskaitymas. Naudinga dovana jaunimui ir ypa kalbantiems angliškai. Išleido Pasaulio Lietuvi Bendruomen . Kaina 12 dol.

arešto ar tr mimo; kur ir kada suimtas, ištremtas; išttr mimo ar kalinimo vietos; ar palaik ryšius su Lietuva; ar gr žo ir kada Lietuvon; trukdymai gr žimui ir apsigyvenimui; mirimo data ir vieta; jei reabilituotas, kada; kitos žinios.

Laiškus su šiais atsakymais si sti:

Dr. Me ys Laurinkus, MA Sociologijos ir teis s institutas, 232600 Vilnius, Mi iurino g. 1/46, arba

Vytautas Skuodis, Lithuanian Research and Studies Center, 56th St. and Claremont Ave., Chicago, IL 60636. Siun iant laiškus Lietuv , j kopijas prašoma prisi sti ir p. Skuodžiui Lituanistikos tyrim ir Studij centr .

Kazys Pabedinskas, NUO PLUNG S IKI MAROKO, atsiminimai. Nepaprastai domi, lengvai skaitoma, bet istorinis žiniomis ir gillomis žvalgomis vertinga knyga. J platina Lietuviškos knygos klubas, 438 psl., kaina 10 dol.

Ri ardas Mikutavi ius, KAD LIETUVA NEIŠSIVAIKŠ IOT . Poezija donelaitine tema, skirta Kristijono Donelai io 275 met gimimo sukak iai. Šio Lietuvoje gyvenan io poeto knyg išleido Ateities literat ros fondas. Knyga 63 psl., kaina 5 dol.

Juozas Daumantas, FIGHTERS FOR FREEDOM. Tai antroji Daumanto Partizan angl kalboje laida (279 psl.) su vertingais papildymais ir dr. A. Damušio baigiamuoju straipsniu, palyginan iu lietuvi partizan ir afganistanie i kovas d l laisv s. Knyg išleido 1989 Kanados lietuvi komitetas žmogaus teis ms ginti (1011 College St. W., Toronto, Ont. M6H 1A8, Canada). Kaina 10 dol. Angliškai kalbantiems skaitytojams knygos vert b t padidin kieti viršeliai ir domesnis apipavidalinimas.

MOKSLO IR KRYBOS SIMPOZIUMAS

Šeštasis Mokslo ir krybos simpoziumas vyks Ikiagoje ir Lemonte 1989 lapkričio 22-26 dienomis. Organizaciniam simpoziumo komitetui vadovauja Leonas Maskalinas, simpoziumo tarybai — Albertas Kerelis, o mokslinės programos komitetui — prof. Rimas Vaitis. Buvo sudaryta vairi mokslo ir kultūros srių sekcijos, kuri vadovai ir talkininkai nustat paskait bei pranešimų temas. Bus nagrinjami klausimai nuo kompiuteri technologijos iki religijos, nuo griežtų mokslų iki meno ir muzikos.

Ruošos darbai jau beveik užbaigti. Atrodo, kad šis šeštasis simpoziumas bus tikrai viso pasaulio lietuvi mokslini ir kultūrini žini pasidalinimo forumas, kuriame dalyvaus apie 250 prele-

gent. Vien tik iš Lietuvos, pasiskait spaudoje bendr pranešimų — kvietimų, pareišk nor atvykti arti 100 asmenų. Toks didelis atvykstančių iš Lietuvos skaičius, be abejo, rengiamam sudaro finansini problemą: apmokėti keliones Amerikoje, rasti nakvynes, išlaikym ir t.t. Tačiau tikimasi, kad iš tokio vairi mokslini ir kultūrini srių darbuotojų susitikimo, atsiras abipus, konkreti nauda ir tolimesni ryšiai tarp Lietuvos ir Vakarų pasaulio lietuvi specialistų.

Todėl MKS organizacinis komitetas kreipiasi visus lietuvius savo aukomis prisidėti prie didelių išlaidų sumažinimo, siunčiant šias aukas komiteto pirmininkui Leonui Maskalinui, 6 Brook Lane, Palos Park, IL, 60464.

Bernardas Brazdžionis, PO AUKŠTAISIAIS SKLIAUTAIS. 1986 m. JAV LB literatūros premiją laimėjęs poezijos rinkinys, šį Bernardo Brazdžionio poezijos knygą 1989 m. išleido Lietuvių Dienų leidykla Los Angeles. Kieti viršeliai. Aplanukas ir vinjetės P. Jurkaus, 191 psl.

Stasys Maziliauskas, LIETUVIŲ KELIAS KRIKŠTONYBŲN, istorinis ap-

žvalga. 1989 metais išleido Amberland Publishing Co. ir Lituaniistikos tyrimų ir studijų centras. Knyga 311 psl., kaina nepažymta, platinama Lietuviškos knygos klubo.

Bronys Raila, KRYŽKELIS. Ketvirtas autorius radijo prakalbų Lietuvos rinkinys. Išleido Lietuviškos knygos klubas 1989 metais. Viršelis dail. O. Virkau, 480 psl., kaina 10 dol.

Šio numerio kaina 3.50 dol.

